

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI**

**GELİR VERGİSİ MATRAHININ
BELİRLENMESİNDE KİŞİSEL HARCAMALARIN
DİKKATE ALINMASININ VERGİLENDİRMEDE
ETKİNLİK AÇISINDAN ANALİZİ VE
DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Serdar ŞAHİN**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Abdurrahman AKDOĞAN**

ANKARA - 2008

ONAY

Serdar ŞAHİN tarafından hazırlanan “Gelir Vergisi Matrahının Belirlenmesinde Kişisel Harcamaların Dikkate Alınmasının Vergilendirmede Etkinlik Açısından Analizi ve Değerlendirilmesi” başlıklı bu çalışma, 22/04/2008 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından Maliye Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

.....

Başkan

Prof. Dr. Abdurrahman AKDOĞAN

.....

Üye

Prof. Dr. Şükrü KIZILOĞ

.....

Üye

Prof. Dr. Metin TAŞ

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
SİMGELER VE KISALTMALAR CETVELİ	vii
TABLolar CETVELİ	ix
ŞEKİLLER CETVELİ	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KİŞİSEL HARCAMALAR İLE İLGİLİ GENEL AÇIKLAMALAR

1. KİŞİSEL HARCAMA KAVRAMI VE ÖNEMİ	3
1.1. Kişisel Harcama Kavramı	3
1.2. Kişisel Harcamaların Belirlenmesinin Önemi.....	5
2. KİŞİSEL HARCAMALARIN KAPSAMI VE BELİRLENMESİ	6
2.1. Kişisel Harcamaların Kapsamı	6
2.1.1. Kişisel Harcamaların Kapsamını Belirleyen Faktörler	7
2.1.1.1. Nüfusun Yapısı	7
2.1.1.2. Ülke Ekonomisinin Yapısı.....	8
2.1.1.3. Kişisel Özelliklerin Etkileri.....	9
2.2. Kişisel Harcamaların Belirlenmesi	10
2.2.1. Kişinin Fizyolojik Yaşamı İçin Gerekli Harcamaların Belirlenmesi.....	10
2.2.2. Kişinin Kültürel Yaşamı İçin Gerekli Harcamaların Belirlenmesi .	12
2.2.2.1. Mutlak Yoksulluk	14
2.2.2.2. Göreli Yoksulluk	15
2.2.2.3. Öznel Yoksulluk.....	15
2.2.2.4. İnsani Yoksulluk	16
3. KİŞİSEL HARCAMALARIN DİKKATE ALINMASININ NEDENLERİ,	
AMAÇLARI VE VERGİ İLKELERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ	17
3.1. Kişisel Harcamaların Vergi Uygulaması Açısından Dikkate Alınmasını	
Gerektiren Nedenler	17

3.1.1. Vergi Uygulamalarında Kişisel Harcamaların Dikkate Alınmasının Mükellef Açısından İncelenmesi	18
3.1.2. Vergi Uygulamalarında Kişisel Harcamaların Dikkate Alınmasının Devlet Açısından İncelenmesi.....	20
3.1.3. Vergi Uygulamalarında Kişisel Harcamaların Dikkate Alınmasının Uluslararası Boyutunun İncelenmesi.....	24
3.2. Verginin Amaçları Açısından Kişisel Harcamaların Dikkate Alınması	25
3.2.1. Verginin Mali Amaçları Açısından Kişisel Harcamaların Dikkate Alınması.....	28
3.2.2. Verginin Sosyal ve Ekonomik Amaçları Açısından Kişisel Harcamaların Dikkate Alınması	29
3.3. Vergi İlkeleri Açısından Kişisel Harcamaların Dikkate Alınması	31
3.3.1. Adalet İlkesi Bakımından Kişisel Harcamaların Dikkate Alınması	32
3.3.2. Eşitlik İlkesi Bakımından Kişisel Harcamaların Dikkate Alınması	33
3.3.3. Esneklik İlkesi Bakımından Kişisel Harcamaların Dikkate Alınması	34
4. KİŞİSEL HARCAMALARIN DİKKATE ALINMASININ VERGİ UYGULAMALARI İÇERİSİNDEKİ YERİ VE VERGİ KONULARI AÇISINDAN İNCELENMESİ	35
4.1. Kişisel Harcamaların Dikkate Alınmasının Vergi Uygulamaları İçerisindeki Yeri	35
4.2. Kişisel Harcamaların Dikkate Alınması Bakımından Vergi Konularının İncelenmesi	37
4.2.1. Gelir Üzerinden Alınan Vergiler Açısından.....	37
4.2.2. Servet ve Servet Transferleri Üzerinden Alınan Vergiler Açısından	38
4.2.3. Harcamalar Üzerinden Alınan Vergiler Açısından.....	39
5. VERGİ UYGULAMASI BAKIMINDAN KİŞİSEL HARCAMALARIN DİKKATE ALINMASINDA YARARLANILAN YÖNTEMLER.....	40
5.1. En Az Geçim İndirimi Yoluyla Kişisel Harcamaların Dikkate Alınması	40
5.2. Farklı Vergi Tarifeleri Yoluyla Kişisel Harcamaların Dikkate Alınması	42
5.3. Ayırma İlkesi Yoluyla Kişisel Harcamaların Dikkate Alınması.....	43

5.4. Muafiyet ve İstisnalar Yoluyla Kişisel Harcamaların Dikkate Alınması	43
6. BAZI YABANCI ÜLKELER AÇISINDAN KİŞİSEL HARCAMA	
UYGULAMALARININ DİKKATE ALINMASI.....	44
6.1. İngiltere’de Vergi Uygulamalarında Kişisel Harcamaların Dikkate Alınması	45
6.2. Almanya’da Vergi Uygulamalarında Kişisel Harcamaların Dikkate Alınması	46
6.3. ABD’de Vergi Uygulamalarında Kişisel Harcamaların Dikkate Alınması	47
6.4. Kanada’da Vergi Uygulamalarında Kişisel Harcamaların Dikkate Alınması	49
6.5. Arjantin’de Vergi Uygulamalarında Kişisel Harcamaların Dikkate Alınması	50
6.6. Malezya’da Vergi Uygulamalarında Kişisel Harcamaların Dikkate Alınması	51
6.7. İrlanda’da Vergi Uygulamalarında Kişisel Harcamaların Dikkate Alınması	51

İKİNCİ BÖLÜM

ÜLKEMİZDE GELİR VERGİSİ MATRAHININ BELİRLENMESİ AÇISINDAN KİŞİSEL HARCAMALARA YÖNELİK UYGULAMALARIN İNCELENMESİ

1. MEVCUT HARCAMA YAPISI ÇERÇEVESİNDE KİŞİSEL HARCAMALARIN İNCELENMESİ	53
2. TÜRK VERGİ SİSTEMİNDE KİŞİSEL HARCAMALARA YÖNELİK UYGULAMALARIN GELİŞİMİ.....	56
2.1. Osmanlı Devleti Döneminde Kişisel Harcamalara Yönelik Uygulamaların Gelişimi.....	56
2.1.1. 1299 – 1808 Arası Dönem.....	56
2.1.2. 1808 – 1839 Arası Dönem.....	58
2.1.3. 1839 – 1923 Arası Dönem.....	59

2.2. Cumhuriyet Döneminde Kişisel Harcamalara Yönelik Uygulamaların Gelişimi.....	60
2.2.1. 1923 – 1949 Arası Dönem	60
2.2.2. 1950 – 1959 Arası Dönem	62
2.2.2.1. En Az Geçim İndirimi.....	63
2.2.2.2. Şahıs Sigorta Primleri İndirimi	64
2.2.2.3. Esnaf Muaflığı	65
2.2.2.4. Ücretlilerle İlgili İstisnalar	65
2.2.2.5. Kişisel Harcamaları Dolaylı Şekilde Etkileyen Uygulamalar .	66
2.2.2.5.1. Göçmen ve Mülteci Muaflığı.....	66
2.2.2.5.2. Telif Hakları İstisnası.....	67
2.2.2.5.3. Diplomat Muaflığı ve Ücret İstisnası.....	68
2.2.2.5.4. Tarım Kazançları İstisnası.....	68
2.2.2.5.5. Gayrimenkul Sermaye İratları İstisnası	69
2.2.3. 1960 – 1979 Arası Dönem	69
2.2.3.1. En Az Geçim İndirimi.....	70
2.2.3.2. Şahıs Sigorta Primleri İndirimi	71
2.2.3.3. Esnaf Muaflığı	71
2.2.3.4. Özel İndirim	72
2.2.3.5. Küçük Çiftçi Muaflığı.....	72
2.2.3.6. Kişisel Harcamaları Dolaylı Şekilde Etkileyen Uygulamalar .	73
2.2.3.6.1. Ziraî Kazanç İstisnası.....	73
2.2.3.6.2. Telif Hakları İstisnası.....	74
2.2.3.6.3. Kişisel Harcamalara Yönelik Diğer Uygulamalar.....	74
2.2.4. 1980 – 2007 Arası Dönem	74
2.2.4.1. Genel İndirim (En Az Geçim İndirimi)	76
2.2.4.2. Özel İndirim	77
2.2.4.3. Şahıs Sigorta Primleri İndirimi	81
2.2.4.4. Sakatlık İndirimi.....	81
2.2.4.5. Vergi İadesi	83
2.2.4.6. Özel Gider İndirimi (Ücretliler İçin Vergi İadesi).....	86
2.2.4.7. Kişisel Harcamaları Dolaylı Şekilde Etkileyen Uygulamalar .	92

2.2.4.7.1. Ziraî Kazanç İstisnası	92
2.2.4.7.2. Küçük Çiftçi Muaflığı	92
2.2.4.7.3. Göçmen ve Mülteci Muaflığı.....	93
2.2.4.7.4. Telif Hakları İstisnası.....	93
2.2.4.7.5. Kişisel Harcamalara Yönelik Diğer Uygulamalar.....	94
3. GELİR VERGİSİ MATRAHININ BELİRLENMESİ AÇISINDAN	
GÜNÜMÜZDE KİŞİSEL HARCAMALARI DİKKATE ALAN UYGULAMA	
YÖNTEMLERİNİN İNCELENMESİ	95
3.1. Gelir Unsurları Açısından Kişisel Harcamaların Dikkate Alınmasına	
Yönelik Uygulamalar	96
3.1.1. Ticari Kazançlarda Kişisel Harcamaları Dikkate Alan Uygulamalar	
.....	96
3.1.2. Ücretlerde Kişisel Harcamaları Dikkate Alan Uygulamalar	100
3.1.2.1. Ücretlilerle İlgili İstisnalar	100
3.1.2.2. Sakatlık İndirimi	103
3.1.2.3. Asgari Geçim İndirimi	105
3.1.2.4. Şahıs Sigorta Primleri ve Bireysel Emeklilik Sistemine Ödenen	
Katkı Payları	107
3.1.3. Gayrimenkul Sermaye İratlarında Kişisel Harcamaları Dikkate Alan	
Uygulamalar.....	109
3.1.4. Menkul Sermaye İratlarında Kişisel Harcamaları Dikkate Alan	
Uygulamalar.....	110
3.2. Gelir Vergisi Sistemi İçerisindeki Kişisel Harcamaları Dikkate Alan	
Genel Uygulamalar	111
3.2.1. Şahıs Sigorta Primleri ve Bireysel Emeklilik Sistemine Ödenen	
Katkı Payları	111
3.2.2. Eğitim ve Sağlık Harcamaları.....	112
3.2.3. Özürlü Kişi İndirimi.....	114
3.3. Gelir Vergisi Sisteminin Tarife Yapısının Kişisel Harcamaları Dikkate	
Alması Açısından İncelenmesi	114

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GELİR VERGİSİ MATRAHININ BELİRLENMESİNDE KİŞİSEL HARCAMALARA YÖNELİK UYGULAMALARIN VERGİLENDİRMEDE ETKİNLİK AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

1. KİŞİSEL HARCAMALARI DİKKATE ALMAYA YÖNELİK UYGULAMALARIN ETKİNLİĞİNİN İNCELENMESİ.....	118
1.1. Vergi Unsurları Açısından Dikkate Alınan Kişisel Harcamalar.....	120
1.1.1. Kişinin Yaşamını Sürdürebilmesi için Gereken Harcamalar.....	120
1.1.2. Kişinin Sosyal İhtiyaçlarına Yönelik Harcamaları	125
1.2. Kişisel Harcamaları Korumaya Yönelik Uygulama Yöntemlerinin İncelenmesi	131
2. GELİR VERGİSİNDE KİŞİSEL HARCAMALARIN DİKKATE ALINMASININ VERGİLENDİRMEDE ETKİNLİK ÜZERİNE ETKİSİNİN İNCELENMESİ	133
2.1. Vergilendirmede Mali Etkinlik Açısından Türk Gelir Vergisinde Kişisel Harcamalara Yönelik Uygulamaların İncelenmesi	141
2.2. Vergilendirmede Ekonomik Etkinlik Açısından Türk Gelir Vergisinde Kişisel Harcamalara Yönelik Uygulamaların İncelenmesi.....	141
2.2.1. Gelir Vergisinde Kişisel Harcamaların Kaynak Dağılımında Etkinlik Üzerine Etkisi.....	141
2.2.1.1.Fiziksel Zorlamalar	142
2.2.1.2. İş Gücü Mobilitesi ve Meslek Seçimi	144
2.2.1.3. Vergiden Kaçınma ve Vergi Kaçakçılığı	146
2.2.2. Gelir Vergisinde Kişisel Harcamaların Gelir Dağılımında Etkinlik Üzerine Etkisi.....	148
SONUÇ	154
KAYNAKÇA.....	158
ÖZET	167
ABSTRACT.....	169

SİMGELER VE KISALTMALAR CETVELİ

AB	:	Avrupa Birliği
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	:	Adı Geçen Eser
a.g.m.	:	Adı Geçen Makale
AÜ	:	Anadolu Üniversitesi
B.K.K.	:	Bakanlar Kurulu Kararı
Bkz.	:	Bakınız
C.	:	Cilt
Çev.	:	Çeviren
DİE	:	Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	:	Devlet Planlama Teşkilatı
Ed.	:	Editör
GSMH	:	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	:	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GÜ	:	Gazi Üniversitesi
GVK	:	Gelir Vergisi Kanunu
İİBF	:	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İTİA	:	İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi
İÜ	:	İstanbul Üniversitesi
Md.	:	Madde
MÜ	:	Marmara Üniversitesi
NGV	:	Negatif Gelir Vergisi
OECD	:	Organisation for Economic Co- operation and Development (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı)
RG	:	Resmi Gazete
TBMM	:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TÜGİAD	:	Türkiye Genç İşadamları Derneği
TÜİK	:	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜRK – İŞ	:	Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu

USD	:	ABD Doları
S.	:	Sayı
s..	:	Sayfa
vb.	:	ve benzeri
STK	:	Sivil Toplum Kuruluşu
vd.	:	Ve diğerleri
Yay.	:	Yayınları

TABLOLAR CETVELİ

Tablo 1. Aylık Yoksulluk Sınırı, Türkiye.....	54
Tablo 2. Tüketici Kalıbı Farklılıkları, AB – Türkiye (2004)	55
Tablo 3. Hanehalkı Gelir ve Harcamalarıyla İlgili Yaşam Memnuniyeti	56
Tablo 4. Temel Ekonomik Göstergeler (1923 – 1930)	61
Tablo 5. 1950 Öncesi Bazı Vergilerin İndirim Oranları	61
Tablo 6. En Az Geçim İndirimi Miktarları	63
Tablo 7. Reel Ücretlerin Gelişimi (1950 - 1960)	69
Tablo 8. Genel İndirim Oranları (01.01.1981)	76
Tablo 9. Ücretlilerin MG, GV. ve Toplam Stopaj İçindeki Payları	78
Tablo 10. Yıllar İtibariyle Özel İndirim ve Asgari Ücret Tutarları (1986 – 2003)	80
Tablo 11. Yıllar İtibariyle Vergi İadesi Miktarları	85
Tablo 12. Gelir İdaresi Başkanlığınca Çalışma Gücü Kayıp Oranlarına Göre Rapor Verilen Özürlü Sayısı.....	104
Tablo 13. Hanehalkı Büyüklüğüne Göre Aylık Ortalama Açlık Sınırları, Türkiye	121
Tablo 14. Yoksulluk Sınırı Yöntemine Göre Fert Yoksulluk Oranları, Türkiye	122
Tablo 15. Gelire Göre Sıralı % 20'lik Grup Ayrımında Hanehalkı Tüketim Harcaması, Türkiye	124
Tablo 16. Yoksulluk Sınırı Yöntemine Göre Fert Yoksulluk Oranları.....	125
Tablo 17. Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Yoksul Fert Sayısı ve Fert Yoksulluk Oranları, 2002-2005.....	129
Tablo 18. Hanehalkı Büyüklüğüne Göre Yoksulluk Sınırı, Türkiye.....	130
Tablo 19. Kişi Başına Reel GSYH (ABD Doları cinsinden Satınalma Gücü Paritesine Göre), 1995-2005.....	137
Tablo 20. Harcama Gruplarına Göre Gıda ve Alkolsüz İçecekler Fiyat Düzeyi Endeksleri, 2005 (AB25=100)	138

Tablo 21. Gelir Vergisi Hasılatının Toplam Vergi Gelirlerine Oranının Korunan Kişisel Harcamalarla Karşılaştırılması, Türkiye	139
Tablo 22. İş gücü Durumu, Türkiye	145
Tablo 23. Kişi Başına Yıllık Kullanılabilir Gelir Seviyesi, Türkiye (YTL.).....	150
Tablo 24. Gelir Dağılımı Araştırma Sonuçları, Türkiye	151
Tablo 25. Fert Başına Tüketim Harcaması, Türkiye	152

ŞEKİLLER CETVELİ

Şekil 1. Harcama Türlerine Göre Aylık Ortalama Tüketim Harcamasının Dağılımı, Türkiye	126
Şekil 2. TÜFE Yüzde Değişimi (Önceki Yılın Aralık Ayına Göre)	136
Şekil 3. Gelir Çalışma Süresi İlişkisi.....	143

GİRİŞ

İlk çağlardan bu yana insanlar yaşamlarını devam ettirebilmek için kişisel harcamalarını gerçekleştirme çabası içerisinde olmuşlardır. İnsanların kişisel harcamalarını sağlıklı bir şekilde gerçekleştirebilme istekleri, bir arada yaşama ve dayanışma olgularının nedenleri arasında yer almaktadır.

Devletleşme olgusuyla birlikte ortaya çıkan yaşam biçimi, insanların kişisel ihtiyaçlarını nitelik ve nicelik olarak değiştirmiştir. Toplum içerisinde yaşama gereksinimleri insanlara yeni sorumluluklar yüklemiş ve bu yeni sorumluluklar yeni kişisel harcamalar gerektirmiştir.

Gelişen zaman içerisinde devlete yüklenilen fonksiyonlar da değişmiştir. Bilinen klasik amaçlarına ek olarak, adil gelir ve kaynak dağılımı, ekonomik istikrarın sağlanması gibi görevler de devlete yüklenmiştir. Bu doğrultuda mali kaynakların en önemlisi olan vergileri ödemekle mükellef olanların yükünün adil bir şekilde dağıtılması gereği ortaya çıkmıştır.

Vergileri yalnız kamu giderlerinin finansman aracı olarak dikkate alan yaklaşımlar, vergi ödeme gücünü ihmal etmiş, vergi yükünün adaletli dağılımını göz ardı etmişlerdir. Bu durum, kişisel harcamalarını karşılama sıkıntısı içerisindeki bireylerin, vergiye uyum süreçlerine olumsuz yönde etkide bulunmuştur.

Vergi sisteminin vergi mükelleflerinin kişisel harcamalarını dikkate alan bir yapısının bulunması, vergi yükünün adaletli dağılımını, vergi psikolojisini ve mükelleflerin vergiye uyumunu olumlu yönde etkilemektedir.

İnsanların kişisel harcamaları için gerekli gelir kısmının sağlanması devletlerin görevleri arasında sayılmaktadır. Herkesin mali gücü doğrultusunda vergilendirilmesi gerek vergi ilkeleri, gerekse anayasamızın

73. maddesindeki “mali güç” kavramı doğrultusunda insanların yaşamları için gerekli harcamalarını korumaya yönelik bir zorunluluktur. Gelir vergisi içerisinde, mükelleflerin kişisel harcamalarını koruma altına almaya yönelik uygulamalar, tez çalışmasının ana konusunu oluşturmuştur. Konu, mevcut durumun analizi ve uluslararası uygulamalar çerçevesinde gelir vergisi sistemimizde en doğru uygulama yöntemini sorgulamaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde, kişisel harcama kavramı tanımlanarak, teorik çerçevesi hakkında bilgi verilecektir. Yabancı ülkelerde kişisel harcamaları koruma amaçlı uygulamalar incelenecektir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, Türk vergi sisteminde, kişisel harcamaları korumaya yönelik uygulamaların seyri, tarihi zaman çizelgesi içerisinde değerlendirilecek ve günümüzde kişisel harcamalara yönelik doğrudan uygulamalar ve direkt kişisel harcamalara yönelik olmamakla birlikte ortaya çıkardığı sonuçlar açısından kişisel harcamaları korumaya yönelik dolaylı uygulamalar açıklanacaktır.

Üçüncü bölümde, vergilendirmede etkinlik çerçevesinde kişisel harcamaların gelir vergisi içerisinde dikkate alınması değerlendirilecek ve kişisel harcamaların vergi uygulamalarında dikkate alınmasının sosyal, mali ve ekonomik etkileri incelenecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KİŞİSEL HARCAMALAR İLE İLGİLİ GENEL AÇIKLAMALAR

1. KİŞİSEL HARCAMA KAVRAMI VE ÖNEMİ

1.1. Kişisel Harcama Kavramı

Kişi; insan topluluklarını oluşturan bireylerin benzer yanlarını kendinde taşımakla birlikte, kişisel özellikleri de bulunan, düşünsel ve duygusal iradeyle ilgili gelişimleri toplum içinde belirlenen insanların her biri olarak tanımlanmaktadır¹. Ayrıca, kişi toplum içerisinde yaşamının gerektirdiği kurallarla da karşı karşıyadır. Kişiler hayatlarını devam ettirirken, tarih boyunca zorunlu ihtiyaçlarını karşılamak durumunda kalmışlardır. Kişilerin, gerek fiziksel yaşamlarının, gerekse toplumsal yaşamlarının devamı, bir takım zorunlu ihtiyaçlarının karşılanmasına bağlıdır. Kişilerin bu zorunlu ihtiyaçlara yönelik harcamaları kişisel harcama niteliğindedir. Kişisel harcama kavramını dar anlamda ve geniş anlamda olmak üzere ikili bir ayrıma tabi tutmak mümkündür.

Dar anlamda kişisel harcama kavramı; kişinin bedeni varlığını devam ettirebilmesi için gerekli harcamaları yapmasıdır. Buna fizyolojik yaşamını devam ettirebilmesi için gerekli harcamaları yapması da denilebilir². Kişilerin fizyolojik yaşamlarını devam ettirebilmeleri için gerekli harcama tutarları kişilerin yaşlarına, bedeni durumlarındaki farklılıklara, yaşadıkları bölgenin coğrafi koşullarına göre değişiklik göstermektedir.

¹ Doğan CÜCELOĞLU, *İnsan ve Davranışı “Psikolojinin Temel Kavramları”*, 15. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2006, s. 404 – 406.

² M. Orhan DİKMEN, *Asgari Geçim İndirimi*, Sermet Matbaası, İstanbul, 1956, s. 14.

Kişinin sosyal bir varlık olması ve toplum içerisindeki rolü de kişisel harcamalar yapmasını gerektirmektedir. Bu tür harcamalara kültürel harcamalar denilmektedir. Kişiler arasındaki kültürel, sınıfsal farklılıklar ve eğitim seviyesi farklılıkları bu harcamaların miktarını etkileyen önemli etkenlerdir.

Kişi fizyolojik ve kültürel yaşantısı içerisinde yalnız değildir. Kişi kendisinin yanında ailesinin fizyolojik ve kültürel yaşantısının devamı için de harcama yapmak durumundadır. Bu durumda önemli olan, kişisel harcama değil, bir aile içerisinde yaşayan şahısların kişisel harcamalarıdır. Çünkü aileler arasındaki büyüklük ve yapı farklılıkları kişisel harcama tutarını farklılaştırmaktadır. Kendi kişisel harcamalarını gerçekleştiren bireyler aileleri için gerekli harcamalara yöneleceklerdir ki bu durum da karşımıza geniş anlamda bir kişisel harcama tanımı çıkacaktır.

Geniş anlamda kişisel harcama kavramı; kişinin kendisinin ve ailesinin fiziksel ve kültürel yaşamını devam ettirebilmesi için yapması gerekli harcamalar şeklinde olacaktır. Geniş anlamda kişisel harcama tutarlarını ailelerin nitelik ve nicelik farklılıkları ile aileler arasındaki kültürel ve sınıfsal farklılıklar etkilemektedir.

Geçmişte aileler, büyük aile olarak adlandırılan bir yapıya sahipti. Büyük aile, yalnız kan bağı ile bağlı olanlardan değil, sayısı yüzleri bulan hizmetçiler gibi aile dışı bireyleri de kapsayan bir birliği ifade etmektedir. Bu yapıda aile, bir üretim ve tüketim merkezi görevi yapmaktadır. Günümüzde aile büyük ölçüde tüketim birliği yapan ve daha az kişiden oluşan küçük aile şeklini almıştır³. Aile kavramını her ülke kendi kültürel yapısı çerçevesinde kendine özgü bir şekilde belirlemekle birlikte, genel bir aile yapısı içerisinde eşler ve belli bir yaş sınırının altında kalan çocuklar yer almaktadır. Geniş

³ Fritz NEUMARK, **Gelir Vergileri “Teori ve Pratik”**, Tercüme Eden: M. Orhan DİKMEN, Milli Mecmua Basımevi, İstanbul, 1945, s. 157- 158.

anlamda kişisel harcama kavramı, kişinin ailevi durumunu da göz önüne almaktadır.

Vergi birimi olarak her bireyin ayrı ayrı değerlendirilmesi kişilerin vergi karşısındaki aynı işlemlere tabi tutulması ve vergi yükünün dengeli bir şekilde dağılımı açısından doğru bir uygulamadır⁴. Ancak bunun yanında toplum içerisinde aileler şeklinde örgütlenmiş biçimde yaşayan insanlar için, ailenin gelir düzeyine göre belirlenmiş vergi yükünün azaltılması, aile bireyleri arasında ortaya çıkabilecek muvazaalı durumların önüne geçilmesi düşüncesi gibi nedenlerle vergi birimi olarak aile de esas alınabilmektedir⁵.

1.2. Kişisel Harcamaların Belirlenmesinin Önemi

Devletler, genel ekonomiyi dikkate alarak dar anlamda, kişinin fizyolojik ve kültürel yaşamını devam ettirebilmesi, geniş anlamda ise, ailevi durumu da göz önüne alarak, kişinin kendisinin ve ailesinin fizyolojik ve kültürel yaşantısının devamı için gerekli geliri kişilere sağlamak zorundadırlar. Bu durum devlet olmanın bir neticesidir. Devlet, sınırları içerisinde yaşayan insanları koruma taahhüdü altına almış ve bu doğrultuda siyasi, askeri ve ekonomik bir takım sorumluluklar yüklenmiştir. Devletin ekonomik sorumluluklarını yerine getirebilmesi ya da bir başka deyişle, maddi ve manevi yönden korumakla mükellef olduğu insanların yaşamlarının teminini sağlayabilmesi için, gerekli kişisel harcama tutarının tespit edilmesi gerekmektedir.

⁴ Abdurrahman AKDOĞAN, **Gelir ve Kurumlar Vergilerinin (Yasal Düzenlemelerin İşleyişi açısından) İncelenmesi ve Değerlendirilmesi**, Gazi Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi Matbaası, Ankara, 1988, s. 207.

⁵ Abdurrahman AKDOĞAN, Gelir Vergisinde Aile Reisi Beyanı ve Değerlendirilmesi, **Mali Hukuk Dergisi**, Sayıştay Denetçileri Derneği Yayınları, S. 67, Ankara, 1981, s. 12.

İnsanların ülke sınırları içerisinde kişisel harcamalarını gerçekleştiremeyerek zor durumlara düşmeleri, hatta hayatlarını kaybetmeleri, devletlerin varlık amaçlarıyla örtüşmeyen bir durumdur. Devletlerin korumakla mükellef oldukları insanların bu durumlara düşmelerini önlemek için, kişisel harcama tutarlarını belirlemeleri hayati önem taşımaktadır.

Kişisel harcamaların belirlenmesi; devlet yönetiminde bulunanların, kişilerin servet, harcama ve gelirleri üzerinde yapacakları düzenlemelerde ve maliye politikası uygulamalarında etkili olacaktır. Bu noktada en fazla öneme sahip araç şüphesiz vergiler olacaktır. Devletlerin adil bir vergi sistemi oluşturabilmeleri için, vergi yasalarını kişilerin sosyal ve ekonomik durumlarındaki farklılıkları dikkate alacak şekilde düzenlemeleri gereklidir⁶. Devletler vergilendirme yaparken, kişilerin zorunlu harcamalarıyla ilgili gelirlerini muhafaza etmek durumundadırlar.

2. KİŞİSEL HARCAMALARIN KAPSAMI VE BELİRLENMESİ

2.1. Kişisel Harcamaların Kapsamı

Dar anlamda kişinin, geniş anlamda ailesiyle birlikte kişinin, fiziksel ve kültürel yaşantısı için gerekli harcamaların kapsamını belirlemek oldukça zordur. Kişisel harcamalara konu olan ve belirli bir talebe sahip sayısız mal ve hizmet söz konusudur. Ayrıca, alıcı durumundaki kişiler de birbirinden çok farklıdır.

Kişisel harcamalar, kişi ve ailelerin, kişisel kullanımları için sarf ettikleri harcamalardır. Bu mal ve hizmetlerin temel özelliği, kişilerin satın alma nedenlerinin kişinin veya ailesinin temel gereksinimlerini karşılama istek ve

⁶ Salih TURHAN, **Vergi Teori ve Politikası**, Der Yayınları, İstanbul, 1987, s. 245.

gayesidir. Ülke sınırları içerisinde yaşayan her insanın yaşamak için bir takım maddelere gereksinim duyması, kişisel harcama yapanlarının sayısını ülke nüfusuna eşit kılmaktadır. Ülkenin sahip olduğu ekonomik yapısının da kişisel harcamaların kapsamını etkileyeceği bir gerçektir. Kişisel harcamaların kapsamı belirlenirken, yani kişisel harcamaların yapısal özellikleri ortaya konulurken, bu harcamaları yapan kişilerin ve bu kişilerin davranış özelliklerinin de açıklanmaya çalışılması gerekmektedir.

2.1.1. Kişisel Harcamaların Kapsamını Belirleyen Faktörler

Kişisel harcamaların kapsamı mevcut düzen içerisinde çeşitli etkenlere göre şekillenmektedir. Bu etkenler; nüfusun yapısı, ekonomik yapı ve kişisel özellikler şeklinde gruplandırılabilir⁷.

2.1.1.1. Nüfusun Yapısı

Bir ülkenin nüfusu, ülke vatandaşlarının ihtiyaç duydukları ve gerçekleştirmeleri gereken kişisel harcama tutarı hakkında bilgi verecektir. Bu nedenle, kişisel harcamalar belirlenirken gerek ülke nüfusu ve gerekse bu nüfusun niteliği önemli rol oynamaktadır. Nüfusun kişisel harcamalara etki eden özellikleri; toplam nüfus miktarı, nüfusun coğrafi dağılımı, nüfusun yaş gruplarına göre dağılımı, nüfusun eğitim seviyesi, meslek ve cinsiyetlere göre dağılımı ve aile yapısı olarak gruplandırılabilir.

Ülkenin toplam nüfusu, ülkede yaşayan insanlar tarafından gerçekleştirilecek toplam kişisel harcama tutarını belirleyecektir. Kişisel harcamaların kapsamı, nüfusun büyüklüğü ve buna karşın eldeki kaynaklar doğrultusunda şekillenecektir. Kısıtlı olan kaynakları paylaşmak zorunda olan aynı ülke sınırlarına dahil insanların kişisel harcamaları nüfusun büyüklüğü

⁷ İsmet MUCUK, **Pazarlama İlkeleri**, Türkmen Kitabevi, Yenilenmiş 14. Basım, İstanbul, 2004, s. 68.

oranında değişecektir. Kişisel harcamaların kapsamını belirleme konusunda toplam nüfus önemli bir veri olmaktadır.

Nüfusun kent ya da köy ağırlıklı oluşu, yani coğrafi özellikleri de kişisel harcamaların kapsamını etkilemektedir. şehir hayatı içerisinde yaşayan kişilerle, kırsal alanda hayatını devam ettiren kişilerin yapacakları kişisel harcamaların bileşimi aynı olmayacaktır. Dolayısıyla, farklı coğrafi alanlarda yaşayan insanların kişisel harcama tutarları da birbirinden farklılık gösterecektir.

Nüfusun yaşlara göre dağılımında genç ve yaşlı insanların kişisel harcamaları birbirinden farklı olacaktır. İhtiyaçların farklılığı nedeniyle, yaşlı bir insanla genç bir insanın kişisel harcama tutarı aynı olmayacağı için, bir ülkedeki nüfusun genç yaşlı ayrımı kişisel harcamaların kapsamını önemli derecede etkileyecektir.

Kişisel harcamaların kapsamını belirlemede, insanların bebekliğinden itibaren içerisinde bulundukları aile yapısının yanında aldıkları eğitimin seviyesi, cinsiyet ve mesleki özellikler de önemli rol oynamaktadır.

2.1.1.2. Ülke Ekonomisinin Yapısı

Ülke nüfusunun özellikleri, yapılacak kişisel harcamaların kapsamı hakkında genel boyutta perspektif sunsa da, kişisel harcamaların kapsamının belirlenmesinde en önemli rol ekonomik yapıya aittir. Çünkü satın alma gücü olmayan biri kişisel harcamalarını yerine getiremeyecektir. Kişisel harcamaları etkileyen ekonomik etkenler; ülkenin genel ekonomik durumu ve gelir dağılımına bağlı olarak kişilerin gelir düzeyleridir.

Gelir seviyesi, mükelleflerin harcamalarını etkileyen temel ekonomik etkindir. Gelir; kısaca kişinin belirli bir zaman diliminde ekonomik gücündeki

net artışın para karşılığı olarak ifade edebilir⁸. Kişilerin gelirlerinden ödedikleri vergiler düştüğünde harcanabilir gelir ortaya çıkacaktır ki, bu gelirin boyutu kişisel harcamaların kapsamını belirleyecektir. Aile geliri arttıkça temel gıda maddelerine yapılan harcamalar azalırken, zorunlu olmayan lüks olarak tabir edilen maddelere yapılan harcamalar artmaktadır⁹.

2.1.1.3. Kişisel Özelliklerin Etkileri

Kişisel harcamaların kapsamının belirlenmesinde, kişinin dışında ve kişiden bağımsız olarak gerçekleşen etkenlerin yanı sıra, kişinin kendinden kaynaklanan bir takım özellikler de etkili olmaktadır. Kişisel harcamalar bir taraftan insanların bireysel olarak ihtiyaç ve güdülerinin, geçmişinin, kişiliğinin, algılamalarının ve inançlarının etkisiyle, diğer taraftan kişinin içerisinde bulunduğu toplumda kültürel ve sınıfsal faktörlerin etkisiyle şekillenmektedir.

Kişisel harcamaların kapsamının belirlenmesinde kişisel farklılıklar konusunda iktisat biliminin yanı sıra psikoloji ve sosyoloji bilimlerinden de yararlanmak gerekecektir. Kişisel harcamaların kapsamının belirlenmesinde kişiye dönük etkenler; sosyal faktörler, psikolojik faktörler ve kişisel faktörler olarak sınıflandırılabilir.

İnsanların kişisel harcamalarını şekillendiren sosyal faktörler, kültürel ve sınıfsal farklılıklardır. Kültür içerisinde örf, adet, ahlak ve inancı da bulundurmaktadır¹⁰. Kültürel faktörler yaşam biçimimizi oluşturduğu için kişisel harcamalarımızı da şekillendirmektedir. Ülkelerin genişlemesi sonucu

⁸ Richard GOODE, **The Individual Income Tax**, The Brookings Institution D.C., 1964, s.13.

⁹ Philip KOTLER, **Pazarlama Yönetimi “Çözümleme Planlama ve Denetim”**, C/1, Çev. Yaman ERDAL, Beta Basım - Yayımlı - Dağıtım, İstanbul, 1984, s. 69 – 70.

¹⁰ MUCUK, a.g.e., s. 72.

ortaya çıkan bölgesel kültür farklılıklar kişisel harcamaların kapsamını etkilemektedir¹¹.

Toplum içerisinde aynı hayat tarzına sahip bireylerin oluşturdukları grupları ifade eden sosyal sınıflar da kişisel harcamaların kapsamının belirlenmesinde önemli derecede etkilidir.

Kişilerin kendi iç dünyalarından kaynaklanan ve kişisel harcamalarını şekillendiren etkenler psikolojik faktörlerdir. İhtiyaçların tatmin edilme seviyeleri, ihtiyaçları algılama durumlarındaki farklılıklar, kişilerin inançları ve yaşamları boyunca elde ettikleri kişisel tecrübeler, kişisel harcamaların kapsamını belirlemeye de etki edecektir.

Kişinin yaş, cinsiyet, medeni durumu gibi bireysel karakteristik özellikleri kişisel faktörleri oluşturur. Kişilerin farklı kişisel özellikleri farklı kişisel harcamalar gerektirmektedir. Bu farklılık kişisel harcamaların kapsamını da farklılaştıracaktır.

2.2. Kişisel Harcamaların Belirlenmesi

2.2.1. Kişinin Fizyolojik Yaşamı İçin Gerekli Harcamaların Belirlenmesi

İnsan yaşamı doğum, gelişim ve ölüm evrelerini içermektedir. İnsanların doğumdan ölüme kadar olan evreyi uzatmak için bir takım fiziksel ihtiyaçlarını karşılamaları gerekir. Sahip oldukları yaşamı devam ettirme gayreti içerisinde olan bireyler, aile kurumunun devreye girmesi ile kendilerinin yanında ailelerinin de yaşamlarını devam ettirebilmek için uğraş vermek durumundadırlar.

¹¹ KOTLER, a.g.e., s. 119 – 120.

Kişilerin harcamalarında yaşamsal öneme sahip olan ihtiyaçlara yönelik yapılan harcamalar, bu grupta ele alınmaktadır. Yani fizyolojik yaşamın devamı için yapılan harcamaların belirlenmesi kriteri; harcamanın yapıldığı mal grubunun kişinin yaşamında hayati öneme sahip olup olmadığı yönündedir.

Fiziksel yaşamın devam ettirilebilmesi için gerekli harcamaların ne olduğu konusunda, insan ihtiyaçlarının öncelik derecesine bakmak gerekir. Kişinin yaşamını devam ettirebilmesi için gerekli harcamaları, kişilerin harcama sepetindeki birinci derece önceliğe sahip harcamalarıdır.

İnsanların en temel ihtiyaçları ya da fizyolojik ihtiyaçları açlık ve susuzluğu giderme çabalarına yönelik ihtiyaçlarıdır¹². Bu ihtiyaçlar gıda harcamaları olarak nitelendirilmektedir. Gıda harcamaları, kişilerin fizyolojik yaşamlarını devam ettirebilmeleri için gerekli harcamalarının başında gelmektedir. Gıda harcamalarının düzeyi, kişilerin yaşamlarını devam ettirmelerine yetecek miktar olarak açıklanmaktadır.

Beslenme ihtiyaçlarını yeteri kadar karşılayamayan bireyler, fizyolojik yaşamlarını ya devam ettiremeyecek ya da gerektiği ölçüde devam ettiremeyecektir. Fiziksel yaşamın devamında yapılması gereken harcama tutarı açlık sınırını belirlemekte ve bir kişinin yeterince beslenebilmesi için yapması gereken harcama tutarına karşılık gelmektedir. Ancak her insanın fizyolojik yaşamını devam ettirebileceği harcama tutarının belirlenmesi mümkün değildir. Çünkü bu miktarın ırka, bünyeye, cinsiyete, yaşa, çalışma şartlarına ve yaşanılan bölgenin koşullarına bağlı olarak değişeceğini göz ardı etmemek gerekir.

Ülkeler, içinde bulundukları şartları da göz önünde bulundurarak insanların yaşamlarını sürdürebilmeleri için yapmaları gereken harcama

¹² KOTLER, a.g.e., s. 106 – 107.

tutarlarını istatistiksel olarak belirlemekte ve bu verilere dayanarak bir takım çıkarımlar yapmaktadırlar. Bu çıkarımlar yardımıyla genel bir kişisel harcama tutarı belirlenmesi doğru yaklaşım olacaktır.

Yapılan çalışmalar, herkesin kendisinin ve ailesinin yaşamı için gerekli kişisel harcama tutarına denk düşen, genel bir kişisel harcama tutarının hesaplanmasının mümkün olabileceğini göstermektedir.

J. F. Due, farklı kişilerin yaşamlarının devamı için yapmaları gereken harcama tutarları arasında büyük farkların olmadığını, bu yüzden genel bir kişisel harcama tutarı belirlenebileceğini savunmuştur¹³. Bu düşünce doğru olmakla birlikte yukarıda bahsedilen kişisel harcama tutarını etkileyen yaş, cinsiyet, ırk gibi faktörlerin göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

Sonuç olarak denilebilir ki; gelişen istatistiki araçlar dahilinde farklı zaman ve mekan şartları dikkate alınarak farklı aileler için genel bir kişisel harcama tutarı belirlemek, kesin olmamakla birlikte büyük sapmaların olmayacağı bir ortalamaya karşılık gelecektir.

2.2.2. Kişinin Kültürel Yaşamı İçin Gerekli Harcamaların Belirlenmesi

Kişisel harcamalar, içerisinde bulunulan toplumun kültürel yapısına göre farklılıklar göstermektedir. Toplum halinde yaşam ve kişisel farklılıklar, kişilerin kültürel yaşantıları için gerekli harcamalarının da göz önüne alınması ihtiyacını öne çıkarmaktadır. İnsanlar için birinci derecede önem arz eden fiziksel varlığını sürdürme ihtiyacının karşılanması, devamında toplum içerisindeki rol ve konumlarının gerektirdiği ihtiyaçları ortaya çıkaracaktır. Sade bir hayat seviyesi sürdürebilmek için yapılması gerekli harcamaları kapsayan¹⁴ kültürel yaşam için yapılması gereken harcamaları C. F.

¹³ John F. DUE, **Government Finance “An Economic Analysis”**, Third Edition, Export Edition, United Kingdom, 1963, s. 163.

¹⁴ M.Orhan DİKMEN, **Maliye Dersleri**, Sermet Matbaası, İstanbul, 1964, s. 234.

Bastable, belirli bir dönemde ki şartlar doğrultusunda insan yaşamına yakışır bir hayat sürdürebilmek için gerekli harcamaların yapılması şeklinde¹⁵ tanımlamıştır.

Günümüz dünyasında fiziksel ihtiyaçlar ve toplumsal ihtiyaçlar iç içe geçmiştir. Kişilerin fizyolojik yaşamları için yapmaları gereken harcamalarını kültürel yaşamları için yapmaları gereken harcamalarından ayırmamız güçleşmiştir. Nitekim F. Neumark, insanların kültürel yaşamları için yapmaları gereken harcama tutarını belirlemenin çok zor olduğunu belirterek, kültürel yaşam için gerekli harcama tutarının tespit edilemeyeceğini savunmuştur¹⁶. Çünkü kültürel yaşamın devamı için gerekli harcama tutarı çeşitli sosyal grup ve sınıflara göre çok büyük farklılıklar göstermektedir. Sağlık, barınma ve giyim gibi harcamalar da insan yaşamı için elzem bir yapıdadır. Yapılan çalışmalar da bu durumu ortaya koymaktadır. Bu çalışmalar aynı zamanda ülke içerisinde yaşayan bireylerin harcamaları hakkında da bilgi vermektedir.

Kültürel yaşam için gerekli harcama tutarı yoksulluk sınırı kavramı aracılığı ile hesaplanmaktadır. Yoksulluk sınırına göre, dar anlamda ya da geniş anlamda kişisel harcama tutarının tespitinde gıda, giyim, konut, eğitim ve sağlık gibi ihtiyaçlar için gerekli gelir miktarı hesaplanmaktadır¹⁷.

Bir ülkede belirli bir gelirin altındaki nüfus, toplam nüfusa oranlanarak bu gelirin altında kalan kesim yoksul, bir başka deyişle, kültürel anlamda kişisel harcamalarını karşılayamayacak durumdaki kişiler olarak nitelendirilmektedir. Buna yoksulluk endeksi denilmektedir. Bu endeks yalnız yoksulluk sınırının altındaki kişi sayısını belirlemektedir. Yoksul olarak nitelendirilen bu insanların kişisel harcamalarını temin edebilmek için ne

¹⁵ C. F. BASTABLE, **Public Finance**, 2. cilt, London, 1895, s.301.

¹⁶ NEUMARK, **Gelir Vergileri**, s. 33.

¹⁷ Abuzer PINAR, **Maliye Politikası “Teori ve Uygulama”** Naturel Kitap Yayın Dağıtım, Ankara, 2006, s.291.

kadar gelire daha ihtiyaçları olduğunu da buradan yola çıkarak belirlemek mümkündür¹⁸.

Yoksulluk kapsam bakımından ülkeden ülkeye ve dönemden döneme farklılık göstermektedir. Genel kabul gören yoksulluk tanımları arasında; mutlak yoksulluk, göreceli yoksulluk, öznel yoksulluk ve insani yoksulluk başlıkları yer almaktadır.

2.2.2.1. Mutlak Yoksulluk

Mutlak yoksulluk hanehalkı veya bireyin yaşamını sürdürebilecek asgari refah düzeyini yakalayamaması durumudur. Bu nedenle, mutlak yoksulluğun ortaya çıkarılması, bireylerin kişisel harcamalarına yönelik ihtiyaçlarının belirlenmesini gerektirir.

Mutlak yoksulluk bir asgari refah düzeyi sağlayamayanların sayısının toplam nüfusa oranı şeklinde hesaplanır¹⁹. Mutlak yoksulluğun hesaplanabilmesi minimum harcama tutarının hesaplanmasını gerektirmektedir. Bu hesaplama sonucu ulaşılabilecek değer yoksulluk çizgisini ortaya çıkaracaktır.

Yoksulluk çizgisi iki değişik yöntemle hesaplanmaktadır. Birinci yöntemde fiziksel ihtiyaçlar dikkate alınmakta, bu doğrultuda gerçekleştirilebilecek minimum gıda seviyesi kalori olarak belirlenmekte ve maliyeti hesaplanmaktadır. İkinci yöntem ise, fiziksel ihtiyaçların yanında kültürel ihtiyaçları da dikkate almaktadır. Dünya bankası 1990 yılında günlük minimum 2400 k/kal besin alamayan kişileri mutlak yoksul olarak nitelendirmiştir²⁰. Ülkemizde ise, bir ferdin günlük asgari 2100 kalori almasını

¹⁸ J.E. STİGLİTZ, *Economics of The Public Sector*, W.W.Norton&Company, 2000, s. 113.

¹⁹ Muhteşem KAYNAK, *Kalkınma İktisadı*, 2. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara, 2007, s. 78.

²⁰ <http://www.yoksulluklamucadele.org/icerik.php?id=1>. Erişim. (25.04.2006).

sağlayacak harcama sepetinin maliyeti açlık sınırı (gıda yoksulluk sınırı) olarak alınmıştır²¹.

2.2.2.2. Göreli Yoksulluk

Görelî yoksulluk yönteminde, ülke içerisinde herkesçe kabul edilebilir bir kişisel harcama tutarı tespit edilip bu miktarın altında gelir elde eden kesim yoksul olarak kabul edilmektedir. Yöntem, kişinin toplumsal bir varlık olmasından hareketle kendisini biyolojik olarak değil, toplumsal olarak yeniden üretebilmesini sağlayacak yaşam düzeyinin sağlanmasını amaç edinmektedir²².

2003 yılı yoksulluk çalışmasında, eşdeğer kişi başına tüketim harcaması medyan değerinin %50'si göreli yoksulluk sınırı olarak tanımlanmıştır. Görelî yoksulluk oranı ise, göreli yoksulluk sınırının altında kalan hanhalklarının oluşturduğu nüfusun, toplam nüfus içindeki payı olarak hesaplanmıştır²³.

2.2.2.3. Öznel Yoksulluk

Öznel yoksulluk, insanların kendilerini yoksul olarak görüp görmedikleridir²⁴. Öznel yoksulluk bir anlamda etrafındaki insanlarla kişinin kendini karşılaştırmasıdır.

Öznel yoksullukta yöntem, yoksulluk çizgisini yani kişisel harcama tutarını toplum içerisinde anket yöntemiyle belirlemeyi benimsemektedir²⁵.

²¹ http://www.die.gov.tr/turkish/sonist/yoksl/aciklamalar_2003.doc Erişim. (23.05.2007).

²² KAYNAK, a.g.e., s. 80.

²³ <http://www.yoksulluklamucadele.org/icerik.php?id=1>. Erişim. (25.04.2006).

²⁴ Ahmet İNSEL **Yoksulluk Dışlanma ve STK'lar**, Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları no 6, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim Araştırma Birimi Yayınları, İstanbul, 2005, s. 6.

²⁵ KAYNAK, a.g.e., s. 80.

Bu anketler doğrultusunda çıkacak kişisel harcama tutarının altında kalan kesim yoksul olarak nitelendirilmektedir.

2.2.2.4. İnsani Yoksulluk

İnsani yoksulluk kavramı, katlanılabilir bir yaşam için gerekli fırsatlara sahip olmak şeklinde tanımlanmaktadır²⁶. Burada yöntem, bu doğrultuda yoksul sayılabilecek kişisel harcama tutarı içerisinde yeterli sağlık hizmeti, sahip olunan temiz su miktarı ve eğitim hizmetlerini almaktadır.

Kültürel yaşam için gerekli harcama tutarı belirlenirken, toplum içerisindeki rol ve sınıfların dikkate alınması gerekecektir. Fakat toplum içerisinde aynı şartlarda yaşama hakkına sahip bireyler için farklı harcama tutarı belirlemek insan hakları açısından hatalı olacaktır. Bu nedenle, kültürel yaşam için gerekli harcamalar, belirli sınıfların ek harcamalarını dikkate almak yerine, tüm toplumun belirli bir dönemde sahip olduğu medeniyet seviyesine göre belirlenmelidir²⁷.

Sonuç olarak, kültürel yaşamın devamı için yapılması gereken kişisel harcama tutarının belirlenmesinde herkese aynı, yani sosyal sınıf ve grup farklılıklarını dikkate almayan bir harcama tutarının belirlenmesi gerekmektedir. Ayrıca, yapılan istatistiki çalışmalar ciddi şekilde değerlendirilerek uygulama aşamasında bu çalışmalardan yararlanılması ve genel bir kişisel harcama tutarı belirlenmesi doğru yaklaşım olacaktır.

²⁶ KAYNAK, a.g.e., s. 80.

²⁷ DİKMEN, **Maliye Dersleri**, s. 234.

3. KİŞİSEL HARCAMALARIN DİKKATE ALINMASININ NEDENLERİ, AMAÇLARI VE VERGİ İLKELERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

3.1. Kişisel Harcamaların Vergi Uygulaması Açısından Dikkate Alınmasını Gerektiren Nedenler

Kamu harcamalarının finansmanında başvurulmuş en önemli kaynak niteliğinde olan vergi, ilk ve orta çağlarda dini düşünce ve krallık hakları doğrultusunda açıklanmış²⁸, 18. ve 19. yüzyıllarda geçerli iktisat görüşleri doğrultusunda değişim ve fedakarlık kuramları şeklinde gelişmiştir. Günümüzde vergi, devletin varlığına bağlanmakta ve vergi yükünün toplumu oluşturan bireyler arasında adil bir şekilde dağıtılması öngörülmektedir²⁹.

Bir ülkenin vergi sistemi ve vergilendirme tekniği ile o ülkenin ekonomik ve sosyal yapısı arasında büyük bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişkinin bilimsel esaslara uygun olarak belirlenmesiyle, sosyal ve ekonomik yapıya uygun bir vergileme sisteminin getirilmesi, yüksek bir verimin elde edilmesi sonucunu doğurur.

Vergi politikasının temel hedefi, devlete ekonomik ve sosyal hedefler doğrultusunda ekonomik istikrarı bozmadan ve adil sayılabilecek bir şekilde kaynak toplamak olduğuna göre vergi sisteminin gerçekçi olması zorunludur³⁰.

Vergi sistemlerinin yapısal özellikleri ile ülkenin ekonomik ve sosyal yapısının özelliklerinin karşılaştırılarak incelenmesi, ülkenin sosyal ve ekonomik yapısıyla vergi sistemi arasında bir paralellik olması gerektiğini

²⁸ Nezih VARGAN, **Maliye Tarihi**, Birlik Ofset, Eskişehir, 1988, s. 6 – 18.

²⁹ Akif ERGİNAY, **Kamu Maliyesi “Kamu Gelirleri – Kamu Giderleri – Devlet Bütçesi – Kamu Borçları – Maliye Politikası”**, Gözden Geçirilmiş ve İşlenmiş 15. Baskı, Savaş Yayınları, Ankara, 1994, s. 51.

³⁰ Fevzi DEVRİM, **Maliye Politikası**, Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Yayınları No:4, İzmir, 1983, s. 140.

gösterecektir³¹. Bu paralelliğin sağlanması, vergi politikasına ilişkin amaçların bilimsel yönden incelenmesi ve siyaset adamlarının siyasi kararlarını tam ve doğru bir şekilde almalarına yardımcı olma konusunda, bir takım bilgilere ihtiyaç vardır. Kişisel harcama tutarı, bir ülkedeki sosyal ve ekonomik yapıyı anlama noktasında en önemli belirtilerden biridir.

Kişisel harcamaların vergi uygulamalarında dikkate alınmasının mikro ve makro boyutta nedenleri vardır. Mikro boyutta kişisel harcamaların vergi uygulamasında dikkate alınma nedenleri, mükellef açısından ve vergilendirme yetkisine sahip devlet açısından ele alınabilirken, makro boyutta, uluslararası etkileşimden kaynaklanan nedenler incelenecektir.

3.1.1. Vergi Uygulamalarında Kişisel Harcamaların Dikkate Alınmasının Mükellef Açısından İncelenmesi

Vergi mükellefi; kanunun vergi yükümlülüğü bağladığı olayla kendisi arasında bir ilişki bulunan ve bu ilişkiden dolayı kanunlara göre vergiyi kendi geliri veya servetinden ödemek zorunda olan kişi ya da kurumlardır³². Aslı Arapça külfet kelimesinden gelen mükellef, zahmet vermek anlamı taşımaktadır³³. Zahmet vermek, eziyet, sıkıntı anlamı taşımakta, zor ama katlanılabilir bir durumu ifade etmektedir³⁴. Ancak, sadece kişisel harcamaları için gerekli gelir düzeyine sahip bir kişinin vergi mükellefi olması kişi açısından katlanılabilir bir durum değildir. Çünkü bu noktada olayın ekonomik ya da sosyal boyutları geçerliliğini yitirmekte, olay bir yaşam mücadelesi şeklini almaktadır.

³¹ DEVRİM, a.g.e., s. 140.

³² TURHAN, a.g.e., s. 56.

³³ Saffet R. İRTENK, **Maliye Dersleri**, Ticaret Matbaacılık T.A.Ş., İzmir, 1965, s. 114.

³⁴ Ferit DEVELLİOĞLU, **Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lügat**, 4. Ofset Baskı, Doğu Ltd. Şti. Matbaası, Ankara, 1980, s.1401.

Vergi, devletle mükellef arasında bir borç alacak ilişkisidir. Bu durum taraflara bir takım yükümlülükler getirdiği gibi bir takım haklar da kazandırmaktadır. İnsanların hak ettikleri özgürlüklere kavuşma çabaları, 1215 yılında Manga Carta ile başlayan süreçte, 10 Aralık 1948 yılında Birleşmiş Milletler tarafından insan hakları evrensel beyannamesinin Paris'te kabul edilmesiyle amacına ulaşmıştır. Günümüz dünyasında insan hakları birinci öncelikli konumuna sahiptir.

İnsan hakları evrensel beyannamesinin 23. maddesi “Herkesin kendisi ve ailesi için insan onuruna yaraşır ve gerekirse her türlü sosyal koruma önlemleriyle desteklenmiş bir yaşam sağlayacak adil ve elverişli bir ücrete hakkı vardır.” derken, 25. maddesinde “Herkesin kendisinin ve ailesinin sağlık ve refahı için beslenme, giyim, konut ve tıbbi bakım hakkı vardır. Herkes, işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, yaşlılık ve kendi iradesi dışındaki koşullardan doğan geçim sıkıntısı durumunda güvenlik hakkına sahiptir.” denilmektedir³⁵. İnsan hakları evrensel beyannamesinin açtığı yol izlenerek ülkelerin kanunlarında bu doğrultuda uygulamalara yer vermeleri, insan olmanın bir gereği olarak kanun koyucuların önünde bulunmaktadır.

Mükellefiyetin devamını engelleyecek düzenlemelerden kaçınılmalıdır. Bu noktada başarılı olabilmek için vergi sistemlerinin kişinin ekonomik faaliyetlerini sınırlayıcı uygulamalardan kaçınması gerekmektedir. Tüm vergi sistemi göz önünde bulundurulduğunda kişisel harcamaların dikkate alınması, dolaylı vergilerin mükellef üzerinde oluşturacağı tahribatı engelleyici bir görev yapacaktır.

Dolaylı vergiler, vergi ödeyicisi tarafından piyasa süreci içerisinde başkalarına devredilebilen yani, ödeyicisinin önceden belli olmadığı,

³⁵ <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhak/pdf01/203-208.pdf>. Erişim. (23.05.2007).

mükellefin şahsi ve sosyal durumunu gözetmeyen³⁶, önceden belirleme olanağı olmayan işlemlere konu olan vergilerdir³⁷.

Dolaylı vergilerde, mükellefinin kim olduğunun önceden bilinmemesi vergi adaleti açısından olumsuz etki yapmaktadır. Çünkü kimin ne kadar vergi ödeyeceği ve gelirin ne kadar kısmını dolaylı vergilerin aşındıracağına önceden bilinmesi söz konusu değildir. Dolaylı vergiler açısından herkes eşittir. İnsanlar için zorunlu temel ihtiyaç maddeleri üzerindeki dolaylı vergiler, kişilerin alım güçlerini önemli ölçüde etkiler. Geliri yalnızca kişisel harcamalarını karşılamaya yetecek, mali gücü zayıf kimseler de bu vergileri ödemektedir.

Zorunlu maddelere olan ihtiyaç ve sonuç olarak bunların tüketimi kişiden kişiye çok büyük fark gözetmeyeceğine göre, ödenen vergi aşağı yukarı aynı olacaktır. Bu durumda düşük gelirli kimselerin ödedikleri vergilerin gelirlerine oranı, yüksek gelirli kimselerin bu vergilere giden gelir kısmından fazladır. Bu durumda vergi kanunları içersinde kişisel harcamaları dikkate alan uygulamalara yer vermek dolaylı vergilerin etkilerini azaltmakta yarar sağlayacaktır³⁸.

3.1.2. Vergi Uygulamalarında Kişisel Harcamaların Dikkate Alınmasının Devlet Açısından İncelenmesi

Vergiler, görev ve hizmetlerini yerine getirebilmesi için mali desteğe ihtiyacı olan devletlerin ellerindeki en önemli kaynak durumundadırlar. Vergi kavramı, insan topluluk veya topluluklarının ilk ortaya çıkışıyla birlikte var olmuş ve günümüze kadar zamanın gerektirdiği şartlar doğrultusunda değişik

³⁶ TURHAN, a.g.e., s. 104 – 109.

³⁷ Abdurrahman AKDOĞAN, **Kamu Maliyesi**, Genişletilmiş 11. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara, 2006, s.285.

³⁸ DİKMEN, **Asgari Geçim İndirimi**, s, 32 – 33.

şekillerde tanımlanarak gelişmiştir³⁹. Bu gün dahi kavram üzerinde bir görüş birliği sağlanabilmiş değildir.

Vergi kavramı üzerine yapılmış ilk çalışmalar vergiyi, kamu hizmetlerinin karşılanması için özel kesimden transfer edilen bedel şeklinde tanımlamıştır⁴⁰. İlerleyen dönemlerde vergi, devletin görevlerini yerine getirebilmesi için kişilerin, kamu hizmetlerinden yararlanma olanakları ve ölçüsü dikkate alınmaksızın, ödeme güçlerine göre tek taraflı olarak devlet tarafından saptanan zorunlu ödemeler olarak tanımlanmıştır⁴¹.

Yeni tanımda bahsedilen vergi ödeme gücü, bir kişinin kendi gelir ve serveti ile orantılı bir şekilde vergi ödemesidir. Yani kişiler gelir ve servetlerinin kendilerine verdiği imkanlar doğrultusunda vergi vereceklerdir⁴². Fertlerin gelirleri sadece kişisel harcamalarına yetecek miktarda ise, yani fertler yalnız yaşamlarını devam ettirebilecek miktarda gelir elde ediyorsa, bu kişilerden kamu hizmetlerinin devamı için gelirlerinin bir kısmını istemek, bu kişilerin yaşama haklarını ellerinden almak anlamına gelecektir.

Vergilerin sosyal ve ekonomik hayatı düzenlemenin bir aracı olarak kabul edilmeye başlanması ile birlikte vergi tanımı; kamusal mali ihtiyaçların karşılanması veya kamu ekonomisine ait diğer amaçların, özellikle iktisadi ve sosyal amaçların gerçekleştirilmesi için zorunlu olarak ve özel bir karşılık beklemezsizin kamu tüzel kişilerince diğer ekonomik birimlere yüklenen bedeldir⁴³, şekline gelmiştir.

Gelişen dünya ile birlikte kapsamı genişleyen vergi tanımlarından anlaşılacağı üzere devletler, yalnız kamu ihtiyaçlarını karşılamak için vergi toplamıyor, aynı zamanda vergiyi bir araç olarak da kullanma amacı

³⁹ Nihat FALAY, **Maliye Tarihi “Ders Notları”**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2000, s. 8.

⁴⁰ TURHAN, a.g.e., s.24.

⁴¹ TURHAN, a.g.e., s.24.

⁴² ERGİNAY, **Kamu Maliyesi...**, s. 52.

⁴³ TURHAN, a.g.e., s. 25.

güdüyorlar. Bu noktada devletlerin vergi toplarken dikkatli, anlayışlı ve adil olmaları gerekmektedir⁴⁴.

Vergi yükünün toplumu oluşturan bireyler arasında adil bir şekilde dağılımı her şeyden önce kişilerin sosyal ve ekonomik durumlarındaki farklılıkları dikkate alan uygulamalar ile gerçekleşecektir. Vergi kişilerin gelirleri ile orantılı olmalıdır.

Kişilerin vergi ödeyebilmeleri için, öncelikle kişisel harcamalarını karşılayacak gelir miktarından daha fazla gelir elde etmeleri gerekmektedir. İnsanların kişisel harcamalarını karşılamak için gerekli gelirleri, ihtiyaç duydukları en az miktardır. Bu miktarda vergi ödeme gücü yoktur. Çünkü kişisel harcamalarda gerekli gelir kısmının vergisini veren kişilere, sosyal devlet anlayışı gereği devletin yardım etmesi gerekecektir.

Sosyal devlet kavramı, 1929 ekonomik buhranının ardından önemi artan, devletin piyasaya müdahalesine ilke olarak karşı çıkan liberal ekonomik modelin güç kaybetmesi ve kamu harcamalarını doğal bir regülasyon aracı olarak gören John Maynard Keynes'in tezlerinin kabul görmeye başlamasıyla önem kazanmış bir olgudur. Çünkü burada ülkede yaratılan iktisadi zenginlikten tüm yurttaşların belli ölçülerde yararlanması gerektiği savunulmuştur⁴⁵.

Sosyal devlet, yurttaşlarının asgari bir yaşam standardı tutturabilmesinin temini için politikalar üretmekle yükümlüdür⁴⁶. Öyle ise, sosyal bir devlet vergilendirme yaparken fertlerin kişisel harcamaları için gerekli gelir kısmını dikkate almak zorundadır.

⁴⁴ VARGAN, a.g.e., s. 25.

⁴⁵ Hamit Emrah BERİŞ, **Küreselleşme Çağında Egemenlik Ulusal Egemenliğin Yeni Sınırları**, Lotus Yayınevi, Ankara, Aralık, 2006, s. 240.

⁴⁶ Jürgen HABERMAS, **“Öteki” Olmak “Öteki”yle Yaşamak: Siyaset Kuramı Yazıları**, Çev. İ. Aka, 2., Baskı, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2004, s. 30.

Devletlerin vergi kanunlarını oluştururken, kişisel harcamalarını karşılayamayacak durumda olan vatandaşları dikkate almamaları, ülkeleri hem sosyal hem de ekonomik olarak içinden çıkılmaz bir duruma sürükleyecektir. Kişisel bazda ele alındığında bir tek kişiyi ilgilendiriyor gibi görülen kişisel harcama kavramı, toplum içerisinde kişilerin bir araya gelmesi ile tüm toplumu etkiler bir hal almaktadır. W. Lotz kişisel harcamaların dikkate alınmamasının tüm ekonomiye etkilerini, ortaya attığı iki varsayımla açıklamaktadır. Birinci varsayım, işçilerin kişisel harcamaları için gerekli gelir kısımlarının vergilendirilmesi sonucu yeterli beslenememeleri ve sonuç olarak verimsizliğin ortaya çıkması, ikinci varsayım ise, işçilerin kişisel harcamaları için gerekli gelir kısmını devletin vergi kanunları aracılığı ile korumaması sonucu zorunlu ücret artışı gerçekleştirilmesidir⁴⁷. Bu durumda üretim maliyetlerini arttıracaktır⁴⁸.

Devletler vergi toplamak için organlar kurarlar bu organlar aracılığı ile vergi toplama, denetim gibi hizmetleri yerine getirirler. Hal böyle olunca vergi toplanmanın masrafları ortaya çıkmaktadır. Küçük gelirli vergilendirmek zor ve daha önemlisi masraflıdır. Çünkü yalnızca kişisel harcamalarına yetecek miktarda gelir elde eden bir kişinin ödeyeceği vergi, bazen verginin toplanmasında yapılan masraftan daha az olabilmektedir⁴⁹.

Yalnızca kişisel harcamalarını karşılayabilecek gelir miktarına sahip kişilerin vergilendirilmesi devlete masraf, zahmet ve zamana mal olacak, sonuç olarak da elde edilmesi düşünülen gelirden çok memnuniyetsizlik ortaya çıkacaktır⁵⁰. Kişisel harcamaların belirlenerek vergi kanunlarınca dikkate alınması, mali gücü olmayandan vergi alınmaması, vergi masraflarındaki artışın önüne geçmektedir.

⁴⁷ W. LOTZ, *Finanzwissenschaft*, II. C. Tübingen, 1931, s. 339.

⁴⁸ DİKMEN, *Maliye Dersleri*, s. 239.

⁴⁹ ERGİNAY, *Kamu Maliyesi*, s.47.

⁵⁰ DİKMEN, *Asgari Geçim İndirimi*, s. 35.

Devletler için ekonomik anlamda en önemli sorun; kıt kaynakları, ihtiyaçları en iyi karşılayacak şekilde kullanabilmektir. Devletlerin faaliyetleri, ihtiyaçlarla kaynaklar arasındaki dengesizliği azaltmak ve bu sayede insanların refah seviyelerini arttırmayı amaçlamaktadır⁵¹. Kişisel harcamalarını karşılama problemi içerisinde olan insanlara kaynak transferinde etkinliğin sağlanabilmesi, kişisel harcama tutarının belirlenmesine bağlıdır.

Her ekonomi, devletin hangi mal ve hizmetleri, ne kadar ve kimlere üreteceği konusunda sorunlar yaşamaktadır. Bu sorunların hepsinin temelinde bölüşümün hangi esaslara dayandırılacağı sorunu vardır. Sağlıklı bir bölüşüm gerçekleştirebilmek, ülkede yaşayan insanların hayat standartları hakkında bilgi sahibi olunabilmesine bağlıdır. Kişisel harcamaların vergi uygulamalarında dikkate alınarak vatandaşların gelir seviyelerinin yükseltilmesi, devletin izleyeceği politikalarda yardımcı bir rol oynayacaktır.

3.1.3. Vergi Uygulamalarında Kişisel Harcamaların Dikkate Alınmasının Uluslararası Boyutunun İncelenmesi

Dünya ekonomisi, 1980'li yıllardan itibaren, globalleşme ya da küreselleşme olarak adlandırılan hızlı bir süreç içerisine girmiştir. Küreselleşmenin etkisi yalnız ülkeler arasındaki sermaye hareketleri ile sınırlı olmayıp, devletleri ekonomik yönden de etkilemektedir.

Küreselleşme ile uluslararası sermayenin ülkeye çekilmesi ülke ekonomisine olumlu yönde katkı sağlayacaktır. Bu bakımdan küreselleşme, artan ticaret payı nedeniyle ülkelere azalan bir yoksulluk vaat etmektedir⁵². Ancak küreselleşme ile birlikte vergilemede ücretliler lehine düzenlenme

⁵¹ Zeynel DİNLER, **Mikro İktisat**, Onüçüncü Basım, Ekin Kitabevi, Bursa, 2000, s. 1.

⁵² Gökhan SÖNMEZLER, Küreselleşme ve Kriz: Gelişmekte Olan Ülkelerde Kamu Finansmanının Dönüşümü, **Kamu Maliyesine Yeni Bakış “Teori ve Uygulama”** Editörler; Nihat FALAY, Mehmet ŞAHİN, Ahmet KESİK, Seçkin Yayınları, Ankara, 2006, s. 16.

yapılması çok zor bir hal almıştır. Sınırsız dolaşım kabiliyetine sahip sermayeyi ülkelerin kendilerine çekme yarışı, ardından sermaye gelirlerinin düşük oranlarda vergilendirmesi sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Ülkelerin düşen vergi gelirleri, kişisel harcamalar için bir takım indirimlerin uygulanmasını engelleyecektir.

Avrupa Birliği gibi toplulukların ortaya çıkması ve serbest dolaşım hakkı gibi kavramlar, günümüz dünyasında ülkelerin sınırlarını diğer ülkelerle ortak bir noktaya getirmiştir. Günümüzde serbest dolaşım hakkı gibi haklara sahip insanlar, yaşayacakları ülkeyi seçme şansına sahiptirler. Ülkelerin vergi sistemlerinde kişisel harcamalara yönelik uygulamalar yapmamaları, yetişmiş insan ve beyin göçüne sebep olacaktır.

Vergi rekabeti olarak adlandırılan uluslararası sermayeyi ülkeye çekme yarışı, belli faaliyet alanlarına yönelik olarak vergi oranlarının düşürülmesi sonucunu doğurmaktadır ki, bu durum vergi adaletini bozucu etki oluşturmaktadır. Bu olumsuz etkinin giderilmesi, vergi sistemleri içerisinde kişisel harcamaları korumaya yönelik uygulamalara yer verilme gücüne bağlı olmaktadır.

3.2. Verginin Amaçları Açısından Kişisel Harcamaların Dikkate Alınması

Verginin amaçları doğrultusunda kişisel harcamaların dikkate alınmasının incelenmesi, vergilendirme ile varılmak istenen sonuca ulaşma yolunda kişisel harcamaların dikkate alınmasının gerekli olup olmadığı sorusunun cevabını verecektir. Bu doğrultuda önce vergilendirmenin amaçlarını ortaya koyup bu amaçlara ulaşma yolunda kişisel harcamaların dikkate alınmasının gerekliliği incelenmelidir.

Kamu gelirlerinin toplam büyüklüğü ve bileşimi ile her bir gelir türünün yapısı, maliye politikasının amaçları doğrultusunda devlet tarafından

karşılanır⁵³. Devlet, insanlık tarihinin belli aşamalarında ortaya çıkan ve bu aşamalarda şekillenen, kökeni yüzyıllar öncesine dayanan sosyal bir olgudur. Devlete tarih içerisindeki gelişim süreci, değişik görev ve fonksiyonlar yüklemiştir. Tarih süreci içerisinde şekillenen devlet tanımı, günümüzde insan topluluklarının yaşamlarında başvurdukları bir örgütlenme biçimi olarak algılanmakta ve ülke sınırları içerisinde yaşayan insanların ortak nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamayı amaç edinmektedir⁵⁴.

Devlet, amaçları doğrultusunda kamu hizmeti sunabilmek için kamu harcamaları yapmakta ve bu kamu harcamalarının finansmanını devleti oluşturan insanlar sağlamaktadır. İnsan topluluklarının ilk siyasi şeklini almaya başlamasıyla birlikte, insanlar ortak ihtiyaçlarını karşılarken bir takım fedakarlıklarda bulunmaya mecbur kalmışlardır. Gelişen zaman içerisinde bu mecburiyetlerin adı vergi olmuştur⁵⁵.

Devletin vergiye neden ihtiyaç duyduğu sorusu bir başka değişle verginin gerekliliği yüzyıllar boyunca tartışıla gelmiştir. Tarih içerisinde devlete yüklenen görev ve fonksiyonların değişmesiyle birlikte vergiye bakış açıları da değişikliklere uğramıştır.

Devlet anlayışında ortaya çıkan değişikliklerle birlikte değişen vergiye bakış açıları vergilemenin amaçlarının ne olması gerektiğini düşündürmüştür. Verginin amaçları tarih içerisinde vergi kavramı üzerindeki görüş değişikliklerine paralel bir şekilde gelişmiştir.

Verginin amaçları konusundaki görüşleri üç başlık altında toplamak mümkündür. Birinci görüşe göre, vergilemenin amacı kamu hizmetlerinin finansmanı için gerekli kaynağı temin etmektir⁵⁶. Buna verginin mali amacı ya da klasik amacı denilmektedir. Klasik iktisatçılar verginin mali amacı üzerinde

⁵³ TURHAN, a.g.e., s. 23.

⁵⁴ İsmail GÜNEŞ, **Devlet Kavramı**, <http://idari.cu.edu.tr/gunes/kamu/devlet.htm>. Erişim.(25.08.2006)

⁵⁵ İRTENK, a.g.e., s. 101 – 102.

⁵⁶ AKDOĞAN, **Kamu Maliyesi**, s. 118.

durmuşlardır. Vergilemenin mali amaç dışında bir amaçla kullanılmasına karşı çıkmışlardır. Klasikler verginin sadece hazinenin besleyici bir kaynağı olması gerektiğini savunmuşlardır⁵⁷.

İkinci görüş, verginin mali amacını reddeden görüştür. Buna göre devlet finansman ihtiyacını para basmak gibi yollarla da karşılayabilir, vergi mali olmayan amaçları gerçekleştirmek için çaba sarf etmelidir⁵⁸.

Klasiklerin görüşlerinin zaman içerisinde geçerliliğinin azalmasıyla verginin amaçları konusundaki görüşlerde değişime uğramış ve üçüncü grup amaçlar ortaya çıkmıştır. Buna göre, verginin mali amacının yanında mali olmayan amaçları da gerçekleştirilebilir. Fakat bu amaçları vergilemede adalet ve rekabet tarafsızlığı ilkeleri ile uyum içerisinde gerçekleştirmek gerekmektedir⁵⁹. Bu dönemde, iktisat politikasına ilişkin belirli amaçların gerçekleştirilmesi için vergilemenin aktif bir araç olarak kullanılabileceği savunulmuştur. Buna göre; sosyal politikalara ilişkin amaçlar, mali amaçların yanı sıra verginin ikinci temel amacını oluşturmaktadır⁶⁰.

Verginin mali amacı ve mali olmayan amacı bilim adamlarınca tartışıla gelmekle birlikte, günümüzde vergilerin mali amacının yanında sosyal ve ekonomik amaçlarının da varlığının kabulü inkar edilmez bir gerçek durumundadır. Bu yüzden kişisel harcamaların vergilendirmede dikkate alınmasının verginin amaçları doğrultusunda incelenmesinde mali amaçların yanında sosyal ve ekonomik amaçlar da göz önünde bulundurulacaktır.

⁵⁷ Orhan DİKMEN, **Liberal, Bitaraf ve Müdahaleci Vergi Politikaları**, İ.Ü. İktisat Fakültesi, 1995, s. 26.

⁵⁸ Şerafettin AKSOY, **Kamu Maliyesi “Kamu Harcamaları - Kamu Gelirleri - Devlet Borçları-Bütçe - Maliye Politikası”**. Gözden Geçirilmiş ve İlaveli 3. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1998, s. 173.

⁵⁹ TURHAN, a.g.e., s. 28.

⁶⁰ AKSOY, a.g.e., s.172.

3.2.1. Verginin Mali Amaçları Açısından Kişisel Harcamaların Dikkate Alınması

Verginin mali amacı; kamu giderlerini karşılayacak gelirin elde edilmesidir⁶¹. Verginin mali amacı gelir elde etmek olmakla birlikte, bu amacın ne pahasına olursa olsun yerine getirilmesi mümkün değildir.

Verginin mali amacı gerçekleştirilirken, vergi dolayısıyla katlanacak fedakarlığın en düşük seviyeye indirilmesi gereği göz önünde bulundurulmak zorundadır. Yani gerçekleştirilecek vergi yükünün yükleniciler arasında adil bir şekilde dağıtılması gerekir⁶². Mali amaç, verginin tarafsızlığı gereği vergi öncesi ve vergi sonrası refah dağılımının değiştirilmemesini öngörmektedir⁶³. Bu doğrultuda her ne kadar verginin mali amacı gelir elde etmek olsa da, vergi ödeyemeyecek durumda olanların göz önünde bulundurulması gerekir. Vergi ödeyebilecek güce sahip olmak, insanların kişisel harcamaları için gerekli gelir seviyesinin üstünde gelir elde etmeleri demektir. O halde mali amaç gerçekleştirilirken özellikle kişisel harcama tutarı belirlenerek vergi uygulamasında göz önünde bulundurulması zorunludur. Aksi takdirde mükellefin yaşama şansı elinden alınmış olur ki, bu durumda vergi sonrası refahtan söz edilemez.

Kişisel harcamaların vergi uygulamasında dikkate alınması ileriye yönelik bir vergi yatırımıdır. Devlet, mükellefinin ileride vergi ödeme gücüne ulaştığında ödeyeceği vergiyi kaybetmemek istiyorsa, mükellefin kişisel harcamaları için gerekli miktarı göz önünde bulundurarak vergi düzenlemelerini gerçekleştirmelidir. Devletin ileride alması muhtemel bir vergiyi alabilmek için bir takım çalışmalar yapmaması, mali amaca ters düşen bir durumdur. O halde vergilendirme, verginin mali amacı gereği kişisel harcamalar dikkate alınarak yapılmalıdır.

⁶¹ AKDOĞAN, **Kamu Maliyesi**, s. 118.

⁶² TURHAN, a.g.e., s. 37 – 38.

⁶³ AKSOY, a.g.e., s. 172.

3.2.2. Verginin Sosyal ve Ekonomik Amaçları Açısından Kişisel Harcamaların Dikkate Alınması

Ülkelerin çağdaşlaşma yolunda kat ettikleri ilerlemeye paralel olarak devlete düşen görev ve sorumluluklar da artmıştır. Bu durum devletleri, vergiyi klasik amacın dışında bir politika aracı olarak kullanma zorunluluğuna itmiştir.

Özellikle birinci dünya savaşı sonrasında verginin mali olmayan amaçları kabul görmeye başlamış, vergiler iktisadi ve sosyal hayatı düzenlemenin bir aracı şekline dönüşmüştür. Bu durum; vergiler siyasi karar alma sürecinde çoğunluğun çıkarlarına göre belirlenen devlet faaliyetlerinin gerçekleşmesine katkı sağlayan bir araçtır⁶⁴ şeklinde ifade edilmektedir.

Verginin sosyal ve ekonomik amaçlarının gerçekleştirilmesinde, kişisel harcamaların belirlenmesi önemli bir rol oynamaktadır. Çünkü vergi yükünün toplumu oluşturan hangi insanlar tarafından taşınacağı sorusuna kişisel harcamalar çerçevesinde çözüm aranmalıdır⁶⁵. Bu doğrultuda kişisel harcama tutarı, devlete ülke sınırları içerisinde yaşayan insanların hayatlarının devamı için gerekli miktarı gösterir bir ölçü olmaktadır.

Devlete gelir sağlamak için vergi sisteminde kişisel harcamaların dikkate alınmadığı bir vergi sisteminde, sadece kişisel harcamalarına yetecek miktarda gelir elde eden ve vergiler yoluyla bu geliri aşındırılan kişiler, yaşamlarını devam ettirirken zorunlu ihtiyaçlarını nasıl karşılayacaklardır? Burada mükellefin önüne iki seçenek çıkmaktadır. Ya ihtiyaçlarını karşılayamayacak, ya da ihtiyaçlarını karşılayabilmek için hukukun izin

⁶⁴ TURHAN, a.g.e., s. 25.

⁶⁵ İzzettin ÖNDER, **Vergilerin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkilerinin Araştırılması**, VI. Türkiye Maliye Eğitimi Sempozyumu “Çeşitli Açılardan Vergileme ve Sorunları”, Hacettepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Maliye Bölümü, Lara – Antalya, 21-23 Mayıs 1990, s. 64.

vermediği yollara sapacaktır. Bu iki durum da mükellefin yaşamını beraber devam ettirdiği topluma zarar verebilecektir.

Vergileme yoluyla, kişilerin satın alma gücünü azaltmak ya da çoğaltmak suretiyle toplam talebi belirlemek, dolayısıyla tam istihdamı gerçekleştirmek ve sürdürmek mümkündür⁶⁶. Peki, bu azaltma ve çoğaltmanın sınırı ne olacaktır? Bu sorunun cevabı kişisel harcama tutarının belirlenmesiyle bulunacaktır.

Verginin sosyal ve ekonomik amaçları arasında kişisel harcamaların dikkate alınması, özellikle piyasa ekonomisi içerisinde kendi kendine gerçekleştiremeyen adil gelir dağılımının sağlanması bakımından büyük öneme sahiptir.

Gelir dağılımı, bir ülkede üretilen toplam mal ve hizmetlerin toplumun değişik tabakaları tarafından nasıl bölüşüleceğini ifade eden bir kavramdır⁶⁷. Kişisel gelir dağılımı ise, bir ülkedeki milli gelirin kişiler arasında ya da geniş anlamda aileler arasında nasıl bölüşülmesi gerektiğini ifade etmektedir⁶⁸. Belli bir dönemde piyasa ekonomisi içerisinde gerçekleşmiş gelir dağılımı birincil dağılımı oluşturmakta, devlet müdahalesi sonucu oluşan gelir dağılımı ise ikincil gelir dağılımını oluşturmaktadır⁶⁹. Piyasa ekonomisi içerisinde gerçekleşmiş bir gelir dağılımının her zaman adil olmasını beklemek yanlış olacaktır. Devlet sosyal devlet olmanın bir gereği olarak adil gelir dağılımı gerçekleştirmek durumundadır⁷⁰. Bu durumda vergi, devletlerin elindeki en önemli silah konumundadır.

⁶⁶ AKSOY, a.g.e., s.173.

⁶⁷ İsmail TÜRK, **Maliye Politikası**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2004, s. 313-317.

⁶⁸ PINAR, a.g.e., s. 284.

⁶⁹ PINAR, a.g.e., s. 284.

⁷⁰ AKSOY, a.g.e., s.174.

Devletin yüksek gelir gruplarından düşük gelir gruplarına doğru gelir transferi yaparak geliri yeniden dağıtıcı bir vergi politikası izlemesi, başlangıçta sosyal ve ahlaki nedenlere dayanırken, toplumsal fayda ve refaha olan etkisi sonucu ekonomik temellere oturmuştur⁷¹.

Toplum içinde, belli bir kesimin milli gelirden alması gereken asgari tutarı alamayarak, kişisel harcamaları için gerekli geliri elde edememesine karşın bir başka kesimin milli gelirin büyük payına sahip olması durumu, tüm toplumu olumsuz yönde etkileyecektir. Hatta milli gelirden az pay alan kesimin büyüklüğü doğrultusunda toplumda olumsuz sosyal etkiler oluşacaktır.

Ülke içerisinde yaşayan insanların ekonomik durumlarını dikkate almayan vergisel düzenlemelerin, başarılı olması istenilen sosyal ve ekonomik amaçları gerçekleştirmesi beklenemez⁷². Bu sebeple verginin sosyal ve ekonomik amaçları gerçekleştirilirken başarıya ulaşmasında mükelleflerin yaşamlarını sürdürebilecek gelir düzeyinin belirlenerek dikkate alınması gerekecektir.

3.3. Vergi İlkeleri Açısından Kişisel Harcamaların Dikkate Alınması

Toplum içerisinde bir verginin uygulanış biçimi ve başarısı için geliştirilmiş⁷³ olan vergileme ilkeleri, vergilerin kapsamı ve yapılarının belirlenmesi bakımından uyulması gereken kurallar olarak açıklanabilir⁷⁴.

⁷¹ TURHAN, a.g.e., s.260.

⁷² F. Rifat ORTAÇ, Vergi Yapısı Kavramı ve Türkiye’de 1980 Sonrası Vergi Yapısının Değerlendirilmesi, **Maliye Seçme Yazılar**, ed. Binnur ÇELİK, Fatih SARAÇOĞLU, Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Geliştirme Vakfı, Ankara, 2003, s. 103.

⁷³ AKDOĞAN, **Kamu Maliyesi**, s. 192.

⁷⁴ TURHAN, a.g.e., s. 215.

Vergi ilkeleri, toplum tarafından kabul edilmiş sosyal ve ekonomik amaçların gerçekleştirilebilmesi için, mevcut vergi sistemine yön vermektedirler⁷⁵. Vergi ilkeleri, ülkelerin içerisinde bulundukları koşullar doğrultusunda, olması gerekeni ortaya koymaya çalışmaktadırlar. Kişisel harcamaların vergilendirme kurallarına uyumu, vergilemede adalet, eşitlik ve esneklik ilkeleri açısından incelenecektir.

3.3.1. Adalet İlkesi Bakımından Kişisel Harcamaların Dikkate Alınması

Değişik şekillerde ele alınmakla birlikte genel kabul görmüş vergi adaleti anlayışı, kişilerin vergi ödeme güçleri doğrultusunda vergilendirilmelerini öngörmektedir⁷⁶. Bu durumda vergilendirmede adaletle ulaşmak için vergi yükü mükellefler arasında dengeli dağıtılmalı, farklı durumda olanlardan aynı düzeyde vergi alınmamalı, gerek kişinin gerekse ailesinin kişisel harcamaları için gerekli gelir kısmı vergilendirilmemelidir⁷⁷.

Vergi adaleti, gelir ve servetleri birbirinden farklı mükelleflerin bu farklılıklarının vergilendirme sırasında dikkate alınmasıyla sağlanır. Bir verginin adil olarak nitelendirilebilmesi için, özellikle kişilerin sosyal ve ekonomik durumlarındaki farklılıkları dikkate alması gerekir. Bu durum, vergilendirme esnasında mükelleflerin ödemeleri gereken vergiyi kişisel ödeme güçlerini dikkate alacak şekilde düzenlenmiş vergi uygulamaları ile gerçekleştirilebilir⁷⁸.

Adalet kavramı nasıl tanımlanırsa tanımlasın, buna bağlı olarak vergi adaleti nasıl açıklanırsa açıklansın vergi adaletinden söz edebilmek için öncelikle vergilemenin mükelleflerin gelirleri oranında ve vergi ödeme güçleri

⁷⁵ Arif NEMLİ, **Kamu Maliyesine Giriş**, 2. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1984, s. 97.

⁷⁶ AKDOĞAN, **Kamu Maliyesi**, s. 196.

⁷⁷ Abdurrahman AKDOĞAN, **Gelir Vergisi Açısından Vergi Adaletine Teknik Bir Bakış**, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, Yayın no:137, Ankara, 1980, s.5-6.

⁷⁸ TURHAN, a.g.e., s.245-246.

doğrultusunda yapılması gerekmektedir. Bu doğrultuda vergi ödeme gücü bulunmayan bir kimseden vergi istenmemesi gerekir. Gelirleri yalnız kişisel harcamalarını elde etmeye yetecek bir kimsede vergi ödeme gücü olmadığı kabul edilir. O halde vergi adaletinin gerçekleştirilebilmesi için, öncelikle kişisel harcama tutarı belirlenerek vergi dışı bırakılmalıdır. Kişisel harcama tutarlarının üzerinde gelir elde eden kimselerde oluşacak vergi yükünün eşit şekilde ayarlanması, kişilerin vergi sistemini adil olarak görmelerini sağlayacaktır.

3.3.2. Eşitlik İlkesi Bakımından Kişisel Harcamaların Dikkate Alınması

Vergide eşitlik, kişilerin toplam vergi yüküne kendi ödeme güçleri doğrultusunda katılmaları anlamına gelmektedir⁷⁹. Vergide eşitlik; kişilerin devlet güvencesi altında sağladıkları gelir ile orantılı olarak vergi ödemelerini ifade etmektedir⁸⁰. Bu ilke, mükelleflerin kişisel ve ekonomik durumlarına göre vergi yükü dağıtımını esas almaktadır.

Vergide eşitlik; yatay eşitlik ve dikey eşitlik olmak üzere ikili bir ayrıma tabi tutulmuştur. Benzer durumda olan mükelleflerin aynı boyut ve şekilde vergilendirilmelerine yatay eşitlik denir. Sosyal ve ekonomik durumları birbirinden farklı olan kişilerin birbirinden farklı şekilde vergilendirilmelerine ise dikey eşitlik denilmektedir⁸¹. Yatay eşitlik, hukuk devleti olmanın, dikey eşitlik ise sosyal devlet anlayışının vergilemeye bir yansıması olarak oluşmuştur.

Vergilendirmede eşitlik ilkesine ulaşabilmek yani herkesin gelirleri ile doğru orantılı bir şekilde vergi ödemesini, yeterli geliri olmayanın vergi ödememesini gerektirmektedir. Yeterli gelir, kişisel harcamalarını karşılamaya yetecek gelir seviyesinden fazlasını ifade etmektedir. Kişisel

⁷⁹ ERGİNAY, **Kamu Maliyesi**, s.47.

⁸⁰ TURHAN, a.g.e., s. 217.

⁸¹ AKDOĞAN, **Kamu Maliyesi**, s. 189.

harcamaların dikkate alınması mükelleflerin kişisel ve ekonomik durumlarını açıkça ortaya koyması bakımından vergilemede eşitlik ilkesine ulaşmak için gerekli bir unsur olmaktadır.

3.3.3. Esneklik İlkesi Bakımından Kişisel Harcamaların Dikkate Alınması

Vergileme ilkeleri arasında önemli bir yere sahip olan vergide esneklik ilkesi; verginin mükelleflerin vergi ödeme güçlerindeki artış ve azalışları izleyebilme kabiliyetini ifade etmektedir⁸². Vergide esneklik ilkesine ulaşabilmek için kişisel harcamalar belirlenmeli ve vergi kanunları kişisel harcamaları dikkate alacak şekilde düzenlenmelidir.

Kişinin vergi ödeme gücündeki değişim, kendi gelirinde meydana gelen bir değişimden kaynaklanabileceği gibi, kendisi dışında gerçekleşen genel ekonomik olaylardan da kaynaklanabilecektir. Devletlerin bu iki durumu da sürekli dikkate alarak vergisel düzenlemeler yapmaları gerekmektedir. Burada devletlerin temel kriterleri kişisel harcamalar için gereken gelir tutarı olacaktır. Vergi kanunlarının, kişisel harcamalar için gerekli harcama tutarını dikkate alması, kişilerin vergi ödeme güçlerindeki artış ve azalışları kavramasını sağlayacaktır.

Vergide hasılatın kendiliğinden azalıp artmasına “otomatik elastikiyet” denilmektedir. Devlet müdahalesi ile yapılan ayarlamalara ise “müdahaleci elastikiyet” denilmektedir⁸³. Kişisel harcamaların dikkate alınarak hazırlanan vergi kanunları doğrultusunda yapılan vergi uygulamaları “otomatik elastikiyet”in gerçekleşmesi sonucunu doğuracaktır. Aksi takdirde “müdahaleci elastikiyet” söz konusu olacak ve devlet sürekli vergisel düzenlemeler yapmak zorunda kalacaktır.

⁸² AKDOĞAN, **Kamu Maliyesi**, s. 200.

⁸³ AKDOĞAN, **Kamu Maliyesi**, s. 200.

4. KİŞİSEL HARCAMALARIN DİKKATE ALINMASININ VERGİ UYGULAMALARI İÇERİSİNDEKİ YERİ VE VERGİ KONULARI AÇISINDAN İNCELENMESİ

4.1. Kişisel Harcamaların Dikkate Alınmasının Vergi Uygulamaları İçerisindeki Yeri

Kişisel harcamaların vergi uygulamalarında dikkate alınmasında konu ve matrah seçimi dikkat edilmesi gereken en önemli noktadır. Servet ve harcamalar üzerinde alınan vergilerin bir takım avantajlı yanları bulunmasına rağmen, asıl dikkati çeken; gerek servet vergilerine gerekse harcamalar üzerinden alınan vergilere göre kişisel harcamaları kavramada, gelirin daha avantajlı konuma sahip bir vergi konusu olduğudur.

Gerçek kişilerin gelirlerini, vergi ödeyebilme kabiliyetlerini esas alarak vergilendirme, gelir vergisi marifetiyle gerçekleştirilmektedir⁸⁴. Gelir vergisinin konusu gerçek kişilerin gelirleridir. Burada kastedilen kişisel gelirdir ki, kişisel gelir, gerçek kişilerin ellerine geçen toplam gelir miktarını gösterir. Bu gelirin bir kısmının vergilere gittiği göz ardı edilmemelidir.

Şayet bir kişinin geliri kişisel harcamalarını ancak karşılayabilecek kadarsa, bu gelir kısmından vergi alınan mükellef kişisel harcamalarını karşılayamayacaktır. Öyleyse, yalnız kişisel harcamalarını karşılamaya yetecek miktardaki gelir vergilendirilmemelidir. Burada karşımıza vergilendirilebilir gelir kavramı çıkmaktadır.

Vergilendirilebilir gelir kavramı tam ve açık bir şekilde ortaya konulabilmiş değilse de, vergilendirilebilir geliri açıklamaya çalışan iki teori mevcuttur. Bu teoriler kaynak teorisi ve safi artış teorisidir.

⁸⁴ F. Rifat ORTAÇ, **Gelir Vergisinin Üniter Yapısı**, Gazi Kitabevi, Ankara, 2000, s. IV.

Kaynak teorisi belirli bir kaynaktan, düzenli bir şekilde temin edilen kazanç ve iratların vergilendirilebilir geliri oluşturduğunu savunmaktadır⁸⁵. Bu tanıma göre gelirin, belirli bir kaynaktan, düzenli bir şekilde elde edilmesi gerekmektedir. Safi artış teorisine göre, servette net bir artış meydana getiren her türlü irat ve kazanç vergilendirilebilir gelir sayılmaktadır⁸⁶.

Vergilendirilebilir gelir konusunda ortaya atılan bu teorilerin, birbirlerine göre avantaj ve dezavantajları olması, bu teorilerin karma bir şekilde uygulanması sonucunu doğurmuştur. Vergilendirilebilir gelir; bu teoriler sonucu ortaya çıkan gelir tutarından kişisel harcamalar için gerekli gelir tutarının düşülmesi sonucunda elde edilen tutardır.

Kişisel harcamaların en doğru şekilde kavranması ve vergi uygulamalarında farklılaştırmalara imkan sağlaması gibi özellikleriyle gelir vergisi, vergi sistemlerinin temel vergilerinden biridir. Ülkemizde de vergi gelirleri içerisinde önemli bir paya sahiptir. Bu durum kişisel harcamaların korunabilmesi için, gelir vergisine düşen görevi arttırmaktadır.

Kişisel harcamaların vergi uygulamalarında dikkate alınabilmesi, matrahta meydana gelen değişimlerin kavranabilmesi, mükellef ve ailesinin durumları doğrultusunda şahsileştirmeye imkan sağlaması, gelirin tutarı ve kaynağına göre farklı oranlarda vergi uygulamasına imkan vermesi, matrahın kavranması, verginin uygulanma ve denetiminde diğer vergilere nazaran üstünlüklerinin bulunması nedeniyle gelir vergisi yoluyla yapılmaktadır⁸⁷.

⁸⁵ F. Rifat ORTAÇ, Vergilendirilebilir Gelir Kavramı, Geliri Belirleyen Teoriler ve Türk Gelir Vergisinde Yer Alan Gelir Tanımlaması, **Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, 1999/2, s.106.

⁸⁶ ORTAÇ, **Vergilendirilebilir Gelir Kavramı...**, s.106.

⁸⁷ Abdurrahman AKDOĞAN, **Vergi Hukuku ve Türk Vergi Sistemi (Temel İlke ve Esaslar, Vergileme ve Vergiler Hukuku,Uygulama Örnekleri)**, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş Altıncı Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara, 2006, s. 162-163.

4.2. Kişisel Harcamaların Dikkate Alınması Bakımından Vergi Konularının İncelenmesi

Devletler, ülkelerinin mevcut sosyal ve ekonomik yapısına yönelik amaçları doğrultusunda, gelir elde etme ve elde ettiği geliri yönlendirme bakımından vergi teknik ve yöntemlerinden yararlanmaktadırlar. Gelir servet ve harcamalara dayalı olarak şekillendirilen vergi düzenlemeleri, gerek kamu harcamalarına yönelik kaynak temini, gerekse gerçekleşmesi istenilen amaçlar açısından farklı etkiler ve birbirlerine göre değişik üstünlüklere sahip⁸⁸ olmaları nedeni ile kişisel harcamaları dikkate alan uygulamalarda değişik etkiler ortaya çıkacaktır.

Kişisel harcamaların vergi uygulamalarında dikkate alınması verginin gelir üzerinden mi, servet üzerinden mi, ya da harcamalar üzerinden mi alınmasının daha doğru olacağı konusunun incelenmesi, kişisel harcamaların tam olarak kavranması noktasında önem taşımaktadır.

4.2.1. Gelir Üzerinden Alınan Vergiler Açısından

Gelir üzerinden alınan vergiler genel olarak gelir vergisi ve kurumlar vergisidir. Kişisel gelir vergisi ile fert başına düşen gelir arasında doğrudan bir ilişki olmasına rağmen, kurumlar vergisinde fert başına gelirle doğrudan bir ilişki önemli değildir⁸⁹. Kişisel harcama kavramı yalnız gerçek kişileri ilgilendiren bir kavramdır. Tüzel kişilerin ya da kurumların yalnız masraflarından söz edilebilir. Bu masraflar kişisel harcama niteliğinde değildir⁹⁰.

⁸⁸ AKDOĞAN, *Gelir ve Kurumlar Vergilerinin...*, s. 1-2.

⁸⁹ Esfender KORKMAZ, *Vergi Yapısı ve Gelişimi*, Gür – Ay Matbaası, İstanbul, 1982, s. 74.

⁹⁰ DİKMEN, *Asgari Geçim İndirimi*, s. 19.

Vergilerin, kişisel harcamaları tam olarak kavrayabilmeleri noktasında konu ve matrah seçimi büyük önem taşımaktadır. Bir vergi uygulamasının mükelleflerin kişisel harcamalarını dikkate alabilmesi için öncelikle verginin şahsi bir mükellefiyete bağlı olması gerekir⁹¹. Ayrıca, vergi konusunun kavranması ve mükelleflerin kişisel ve ailevi durumları ile gelirin kaynağı ve tutarına göre farklı vergilendirme yapılabilmesi nedeniyle, gelir vergisi kişisel harcamaları dikkate alma konusunda uygulamada diğer vergilere göre daha başarılı durumdadır⁹². Bu nedenle kişisel harcama tutarını en doğru biçimde kavrayabilecek vergi uygulaması gelir vergisi olmaktadır.

Gelir vergisi, yapısı gereği diğer bütün vergilerden daha fazla kişisel durumları kavrayabilecek bir durumda olduğundan dolayı, mükelleflerin kişisel harcamaları için gerekli gelir tutarını diğer vergilerden daha gerçekçi ve doğru bir şekilde kavrayabilmektedir⁹³.

4.2.2. Servet ve Servet Transferleri Üzerinden Alınan Vergiler Açısından

Kişisel harcama tutarının belirlenip vergi uygulamalarında dikkate alınması konusunda diğer bir gösterge de servettir. İnsanlar çeşitli kaynaklardan elde ettikleri gelirlerin bir kısmını harcamayarak menkul ve gayrimenkul değerlere dönüştürürler. Kişilerin bir zaman süreci içerisinde sahip oldukları bu menkul ya da gayrimenkul niteliğindeki ekonomik değerlere servet denilmektedir⁹⁴.

Servet vergileri, kişilerin sahip oldukları servetten ya da servetin el değiştirmesinden dolayı alınan vergilerdir⁹⁵. Servet vergisi gelir akımları

⁹¹ DİKMEN, *Asgari Geçim İndirimi*, s. 18.

⁹² AKDOĞAN, *Vergilerin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi...*, s. 5.

⁹³ NEUMARK, *Gelir Vergileri*, s. 7.

⁹⁴ Şeref Nuri İLKMEN, *Maliye*, Kutulmuş Matbaası, İstanbul, 1970, s. 161.

⁹⁵ AKDOĞAN, *Kamu Maliyesi*, s. 256.

üzerinden alınan bir vergi olmayıp, bir stokun yani bir birikimin vergilendirilmesine yönelik bir uygulamadır⁹⁶. Bu haliyle servet vergileri düzenli bir gelir kaynağı olmamakla birlikte, gelir vergisi kapsamı dışında kalan konuları vergilendirmek için başvuru alan tamamlayıcı bir vergi görünümündedir⁹⁷.

Servetin fonksiyonlarını her ne kadar göz ardı etmemek gerekirse de, mükelleflerin kişisel harcamalarını kavramada servet vergileri gelir vergisi kadar başarılı değildir. Servet sahibi kişisel harcamalarını statik bir durumda olan servetten değil, dinamik bir yapıya sahip gelirden karşılayacaktır. Çünkü servet statik, kişisel harcamalar ise dinamiktir⁹⁸.

4.2.3. Harcamalar Üzerinden Alınan Vergiler Açısından

Harcamalar üzerinden alınan vergiler üretilen, satılan veya tüketilen mal ve hizmetler üzerine konulmuş vergilerdir. Harcama vergilerinde gelir veya servetin elde edildikleri zaman değil, harcanması aşamasında vergilendirilmesi söz konusu olmaktadır⁹⁹.

Genel olarak dolaylı vergi niteliğinde olan harcamalar üzerinden alınan vergiler, mal ve hizmetlerin fiyatları içerisine gizlenmiş bir durumdadır. Harcamalar üzerinden alınan vergilerin yönetiminin daha kolay olması, gelir ve servet üzerinden alınan vergilere nazaran daha çok başvuru alan bir vergi olması sonucunu doğurmaktadır¹⁰⁰.

⁹⁶ AKDOĞAN, **Kamu Maliyesi**, s. 218.

⁹⁷ KORKMAZ, a.g.e., s. 77.

⁹⁸ DİKMEN, **Asgari Geçim İndirimi**, s.18.

⁹⁹ AKDOĞAN, **Kamu Maliyesi**, s.266.

¹⁰⁰ KORKMAZ, a.g.e., 26.

Harcamalar üzerinden alınan vergiler bir kişiden değil bir işlemten alınmaktadır¹⁰¹. Bu nedenle harcamalar üzerinden alınan vergilerde fertlerin kişisel harcamaları için gerekli harcamalarını dikkate almak çok zordur.

Harcamalar üzerinden alınan vergilerde kişisel harcamaların dikkate alınabilmesi için, insanların kişisel harcamalarını gerçekleştirecekleri malların vergi dışında tutulması gerekir. Bu durum, sadece kişisel harcamaları için gerekli mallara sahip olabilecek güçte olanların vergi ödememelerini sağlar. Ancak, harcama vergilerinde “tüm çabalara rağmen¹⁰²” gerçekleştirilememektedir.

Harcamalar üzerinden alınan vergilerde bu uygulamanın yapılamayışının çok çeşitli nedenleri vardır. Böyle bir uygulamanın suiistimallere neden olarak vergi gelirlerini önemli derecede azaltacağı ve ihtiyaç maddelerinin türü ve derecesi ile kişilerin gelirleri arasındaki paralelliğin her zaman aynı olmadığı görüşleri bu nedenler arasında öne çıkmaktadır. Harcamalar üzerinden alınan vergilerde fertlerin kişisel harcamalarını kavramaya yönelik uygulamalar yapmak, teorik olarak mümkün olmakla birlikte, uygulamada güçlükler çıkaracaktır.

5. VERGİ UYGULAMASI BAKIMINDAN KİŞİSEL HARCAMALARIN DİKKATE ALINMASINDA YARARLANILAN YÖNTEMLER

5.1. En Az Geçim İndirimi Yoluyla Kişisel Harcamaların Dikkate Alınması

On sekizinci yüzyıldan itibaren savunulan en az geçim indirimi, kişisel harcamaların vergilendirilmemesini öngören bir uygulamadır¹⁰³. En az geçim

¹⁰¹ AKDOĞAN, **Kamu Maliyesi**, s.266.

¹⁰² DİKMEN, **Asgari Geçim İndirimi**, s. 22.

¹⁰³ Fritz NEUMARK, **Maliyeye Dair Tetkikler**, İ.Ü.Yayın No:118,3. Baskı, İstanbul, 1950, s.147.

indirimi başlıca üç yöntem aracılığıyla uygulanmaktadır. Bunlar; matrahtan indirim yöntemi, vergiden indirim (dekot) yöntemi ve bölme (katsayı) yöntemi olarak sınıflandırılmaktadır. Bunlardan;

Matrahtan indirim yöntemi; mükellefin gelirinden, belirlenen en az geçim indirimi tutarının düşülmesi ve geriye kalan kısmın vergilendirilmesi şeklinde uygulanmaktadır. Bu yöntemde indirim gelirden yapıldığı için artan oranlı vergi tarifesi söz konusu olduğunda, yüksek gelirli mükellefler düşük gelirli mükelleflere oranlara daha fazla korunmuş olmaktadır¹⁰⁴.

Dekot yöntemi olarak bilinen bu yöntemde mükellef, öncelikle vergi matrahı üzerinden vergilendirilmekte, daha sonra en az geçim indirimi olarak belirlenen tutarın aynı tarifeye göre vergisi hesaplanmakta ve bulunan miktar matrah üzerinden hesaplanan vergiden düşülmektedir¹⁰⁵.

Bölme (katsayı) yöntemi ise; artan oranlı vergi tarifelerinin üst gelir düzeyindeki etkilerini hafifleterek ödenmesi gereken vergi miktarından daha az vergi ödenmesine imkan sağlayan bir yapıya sahiptir. Yöntem aile üzerinden işlemektedir. Aile gelirinin aileyi oluşturan bireyler arasında dağıtılması ve ayrı ayrı vergilendirilmesini öngörmektedir. Vergi tarifesinin üst oranlarına tabi olacak olan toplam aile geliri bireylere dağıtıldığında bölünmüş olan gelir, tarifenin daha düşük oranlarına tabi olacağından ailenin toplam vergi yükü düşecektir. Bölme yöntemi farklı şekillerde de uygulanabilmektedir¹⁰⁶.

¹⁰⁴ DİKMEN, **Asgari Geçim İndirimi**, s. 60.

¹⁰⁵ AKDOĞAN, **Kamu Maliyesi**, s. 225.

¹⁰⁶ AKDOĞAN, **Kamu Maliyesi**, s.228.

5.2. Farklı Vergi Tarifeleri Yoluyla Kişisel Harcamaların Dikkate Alınması

Vergi tarifesi, üzerinde çok farklı tanımların yapıldığı bir kavramdır. Vergi tarifeleri, matrah ile vergi miktarı arasındaki ilişki ya da vergi miktarları veya vergi oranlarının yer aldığı cetveller olarak tanımlanmaktadır¹⁰⁷. Bir başka anlatıma göre vergi tarifesi, ödenecek vergi miktarının belirlenmesi için vergi matrahına uygulanması gereken oran veya ölçüler şeklinde tanımlanabilir¹⁰⁸. Kişisel harcamaların vergi uygulamalarında dikkate alınması konusunda vergi tarifeleri uygulama kolaylıklarıyla önemli bir yere sahiptirler.

Eşit oranlı vergi tarifelerinde matrahtaki değişimler karşısında vergi oranı sabit kalmaktadır. Devletlerin gerçekleştirdikleri hizmetlerden herkesin eşit şekilde yararlanma hakkına sahip olması yani tarafsızlık ve vatandaşlar arasında eşitlik düşüncesiyle¹⁰⁹ oluşan eşit oranlı vergi tarifeleri, mükelleflerin vergi ödeme güçlerindeki farklılıkları dikkate almadıklarından dolayı kişisel harcamaları kavrayabilme kabiliyetleri düşüktür.

Vergi matrahındaki artış veya azalışlara bağlı olarak vergi oranlarının da aynı doğrultuda artması veya azalmasını öngören tarife tiplerine artan oranlı tarifeler denilmektedir. Kişisel harcamaların vergi tarifelerince vergi uygulamalarında kavranabilmesine en uygun tarife tipi artan oranlı tarifelerdir. Çünkü artan oranlılık, vergi konusu ve mükelleflerin özellikleri doğrultusunda değişik şekillerde belirlenebilmektedir¹¹⁰.

Artan oranlı tarifelerde düşük oran grubuna giren kesim elde ettiği gelirini, büyük ölçüde kişisel harcamaları için kullanacaktır. Gelirinin bir kısmını tüketip bir kısmını tasarruf etme kabiliyetine sahip yüksek gelir gruplarına göre düşük gelir grupları dolaylı vergilerin etkilerini daha fazla

¹⁰⁷ TURHAN, a.g.e., s. 60.

¹⁰⁸ AKDOĞAN, **Kamu Maliyesi**, s. 228.

¹⁰⁹ Rich LOWRY, "Rich and Spoiler" **National Review**, C. XLVIII, No: 1, Ocak 1996, s. 44.

¹¹⁰ AKDOĞAN, **Kamu Maliyesi**, s. 231.

hissedeceklerdir. Bu nedenle vergilendirme yapılırken, kişisel harcamalar sonucunda geriye kalan gelir miktarı önemlidir. Az kalanla çok kalan aynı işleme tabi tutulmamalıdır.

5.3. Ayırma İlkesi Yoluyla Kişisel Harcamaların Dikkate Alınması

Kişilerin elde ettikleri gelirin kaynağını dikkate alan bir uygulama olan ayırma ilkesi, kişisel harcamaların karşılanacağı gelirin elde edildiği kaynağa göre ayrımını öngörmektedir¹¹¹.

Ayırma ilkesi, gelirin sağlandığı kaynağa göre vergi ödeme gücü ile, dayanıklılığın farklı olduğu düşüncesinden ortaya atılmıştır¹¹². Emek gelirlerinin sermaye gelirlerine nazaran daha fazla korunması gerekmektedir. Çünkü emek geliri sermaye gelirin'e göre daha dayanıksızdır. Emek gelirlerinden servet ve sermaye gelirlerine kıyasla daha düşük oranda vergi alınması gerekmektedir. Bu durum, vergilemede eşitliğin sağlanması ve kişisel harcama tutarının vergi uygulamalarında dikkate alınması açısından göz önünde bulundurulmalıdır.

5.4. Muafiyet ve İstisnalar Yoluyla Kişisel Harcamaların Dikkate Alınması

Devleti oluşturan insanların kişisel harcamaları için gerekli gelir kısmının bir şekilde korunması gerekmektedir. Bu koruma en az geçim indirimi, farklı vergi tarife tiplerinin kullanılması ya da ayırma ilkesinin devreye sokulması gibi yöntemlerle gerçekleştirilemiyorsa, vergi kanunlarında kişisel harcamaları korumaya yönelik bir takım muafiyet ve istisnalara yer verilmelidir.

¹¹¹ ERGİNAY, **Kamu Maliyesi**, s. 59.

¹¹² AKDOĞAN, **Kamu Maliyesi**, s. 240.

Muafiyet ve istisna uygulamasında dikkat edilmesi gereken nokta, uygulanan muafiyet ya da istisnanın amaç dışında herhangi bir art niyetle kullanılabilecek olmasıdır. Bu nedenle vergi kanunlarında gereksiz ve aşırı şekilde istisna ya da muafiyet uygulamasına gidilmesinden kaçınılmalıdır. Aksi takdirde vergide adaleti bozucu uygulamalar ortaya çıkabilecektir.

Muafiyet ve istisnalar mükellefin sosyal ve ailevi durumlarını, vergi konularının vergi karşısındaki görünümünü dikkate alması ve verginin mali olmayan amaçlarının gerçekleştirilmesi noktasında önemli fonksiyonlar görmektedirler.

6. BAZI YABANCI ÜLKELER AÇISINDAN KİŞİSEL HARCAMA UYGULAMALARININ DİKKATE ALINMASI

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, gerek vergi yükü dağılımında eşitlik, gerekse efektif satın alma gücü ve piyasa canlılığı açısından¹¹³, vergi sistemlerinde farklı tekniklerle kişisel harcamaları dikkate alan uygulamalara yer vermektedirler.

Ülkelerin kişisel harcamaları dikkate alma noktasında başvurdukları en önemli yöntem vergi oranlarının farklılaştırılmasıdır. Bu noktada ülkelerin kişisel harcamaları korumaya yönelik uygulamalarını yanında tarife yapıları da önem arz etmektedir. Bu konuda İngiltere, Almanya, ABD, Kanada, Singapur, Arjantin, Malezya ve İrlanda'da ki vergi uygulamalarında kişisel harcamaların dikkate alınma usulleri incelenecektir.

¹¹³ DJ TROTMAN - DICKENSON, Economics Of The Public Sector, **Macmillan**, London, 2006, s.124.

6.1. İngiltere’de Vergi Uygulamalarında Kişisel Harcamaların Dikkate Alınması

İngiltere kişisel harcamalar için belirlediği miktarları yıllık gelirin dışında bırakarak vergilendirme yapmaktadır¹¹⁴. Bu miktarın belirlenmesinde mükelleflerin fiziksel özellikleri ve yaşları gibi kriterleri göz önünde bulundurmaktadır.

İngiltere vergi sistemi insanların işgücü olarak verimli oldukları yaşlara göre oranlanmış seviyede yıllık gelirden indirilecek miktarları belirlemiştir. Buna göre 0 – 64 yaş arasındakiler için 2006 / 2007 dönemi için 5.035€, 64 – 74 yaş arasındakiler için 7.280€ ve 75 yaş üzerindeki için 7.420€ ‘luk gelir seviyesi yıllık gelirden düşüldükten sonra vergilendirme yapılmaktadır. Ayrıca görme engelliler için 1.660€’ luk bir indirim öngörülmektedir.

İngiltere’de gelir vergisi tarifesinde de kişisel harcamaları dikkate alma noktasında gelir gruplarına göre ayarlamalar yapmakta ve artan oranlı bir tarife uygulamaktadır. İngiltere’de, gelir vergisi tarifesinde üç oran söz konusudur. 0 ile 2.150€ arası gelirler için düşük oran olan %10, 2.150 ile 31.150€ arasında gelir elde edenler için esas oran olan %22 ve son olarak da 31.150€’dan daha fazla gelir elde edenler için %40 olan yüksek oran uygulamasına gidilmektedir¹¹⁵.

¹¹⁴ **Dünyada ve Türkiye’de Vergi Oranları; İktisadi Etkileri, Bazı Mali ve Ekonomik Göstergeler**, TÜGİAD Yay., Ankara, 2002, s.43.

¹¹⁵ John COONEY (ed), **The International Handbook Of Cooperate and personel Taxes**, 9thEd., Tolley, Nexia International, 2006, s.934.

6.2. Almanya’da Vergi Uygulamalarında Kişisel Harcamaların Dikkate Alınması

Almanya vergi sistemi kişilerin evli ya da bekar olmalarına göre kişisel harcama tutarını farklı belirlemektedir. Mükelleflerin ayrı olmaları durumunda mükelleflerin talepleri doğrultusunda ayrı ayrı ya da birlikte beyanname verebilmekte, fakat çocuklar için yaş sınırı olmaksızın aileden bağımsız bildirimde bulunmaları gerekmektedir¹¹⁶.

Almanya vergi sistemi vatandaşlarının kişisel harcamaları için gerekli gelir miktarını uzun süre “En Az Geçim İndirimi Yöntemi” uygulayarak korumaya çalışmıştır. Ancak Almanya’da vergileme neticesinde kişilere kalacak gelir miktarının, kişinin, kişisel harcamalarına yetecek miktarın altına düşmemesi, vergileme sonucunda mükellefin devlet yardımına muhtaç duruma gelmemesi, belirlenen en az geçim indirimi tutarının sosyal yardım kanununda yardıma muhtaç kişiler için belirlenen tutarın altında olmaması gerektiği görüşü belirtilerek en az geçim indirimi uygulaması 1992 yılında iptal edilmiştir¹¹⁷. En az geçim indirimi uygulamasının ardından Almanya’da mükellefin kişisel harcamaları, uygulanan vergi tarifesi yoluyla dikkate alınmaya çalışılmıştır.

Almanya gelir vergisi tarifesi bekar ve evliler olmak üzere iki tür tarifeye sahiptir. Bekarlar için hazırlanan gelir vergisi tarifesine göre 2004 yılı için yıllık geliri 7.664€’ya kadar olan mükellefler için %0 vergi oranı uygulanmaktadır¹¹⁸. Yani bunun anlamı bekar mükelleflerin yıllık kazançlarının 7.664€ ‘luk kısmı kişisel harcamalarında kullanılabilmesi için

¹¹⁶ Şükrü KIZILOĞ, vd., **AB Yolunda Mali Dünyamız**, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, 2. Baskı, Ankara, 2006, s. 57.

¹¹⁷ Ali DEĞİRMENDERELİ, **Türk ve Alman Gelir Vergisinde Ödeme Gücünü Gerçekleştirmede Kullanılan Araçlar**, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon, 1996, s. 116 – 117.

¹¹⁸ KIZILOĞ, vd., a.g.e., s. 57.

vergi dışında tutulmaktadır. Bu oran dışında Almanya gelir vergisi tarifesini artıran oranlı bir yapıya sahiptir. Buna göre 7.665€ ile 12.739€ arası gelir elde edenler %16 - %24 oranlarında, 12.740 ile 52.150€ arasında gelir elde edenler %24 - %45 oranlarında ve 52.151€' dan daha fazla gelir elde edenler %45 oranında vergilendirilmektedir.

Almanya'da evli mükellefler için oran yapısı değişmemekte ancak, yıllık kazanç miktarları farklılaşmaktadır. Evli mükelleflerde %0 oranı 15.329€ yıllık gelir seviyesine çıkarılmış ve yine artan oranlı bir tarife düzenlenmiştir.

6.3. ABD'de Vergi Uygulamalarında Kişisel Harcamaların Dikkate Alınması

ABD gelir vergisi mükellefin evli ya da bekar olmasına göre kişileri farklı vergilendirme kriterlerine tabi tutmaktadır. Gelir vergisinde en düşük oran %10'dur. Bu oran değişmemekte fakat mükellefin evli ya da bekar olması durumuna göre bu oranın uygulanacağı matrah değişmektedir. ABD'de mükelleflerin farklı durumları karşısında dört çeşit tarife söz konusudur¹¹⁹. Bekar mükellef beyanında tarife;

0\$	ile	7,825\$	arası	%10					
7,825\$	ile	31,850\$	arası	782.50\$	ve	7,825\$	üzeri için	%15	
31,850\$	ile	77,100\$	arası	4,386.25\$	ve	31,850\$	üzeri için	%25	
77,100\$	ile	160,850\$	arası	15,698.75\$	ve	77,100\$	üzeri için	% 28	
160,850\$	ile	349,700\$	arası	39,148.75\$	ve	160,850\$	üzeri için	%33	
349,700\$	ve üzeri			101,469.25\$	ve	349,700\$	üzeri için	%35	

¹¹⁹ Internal Revenue Service, <http://www.irs.gov/formspubs/article/0,,id=164272,00.html>. Erişim. (27.07.2007).

şeklinde, evli çiftler için ortak beyan halinde;

0\$	ile 15,650\$	arası	10%		
15,650\$	ile 63,700\$	arası	1,565.00\$	ve 15,650\$	üzeri için %15
63,700\$	ile 128,500\$	arası	8,772.50\$	ve 63,700\$	üzeri için %25
128,500\$	ile 195,850\$	arası	24,972.50\$	ve 128,500\$	üzeri için %28
195,850\$	ile 349,700\$	arası	43,830.50\$	ve 195,850\$	üzeri için %33
349,700\$	ve üzeri		94,601.00\$	ve 349,700\$	üzeri için %35

şeklinde, evli çiftler için ayrı ayrı beyan halinde;

0\$	ile 7,825\$	arası	10%		
7,825\$	ile 31,850\$	arası	782.50\$	ve 7,825\$	üzeri için %15
31,850\$	ile 64,250\$	arası	4,386.25\$	ve 31,850\$	üzeri için %25
64,250\$	ile 97,925\$	arası	12,486.25\$	ve 64,250\$	üzeri için %28
97,925\$	ile 174,850\$	arası	21,915.25\$	ve 97,925\$	üzeri için %33
174,850\$	ve üzeri		47,300.50\$	ve 174,850\$	üzeri için %35

şeklinde, aile reisi beyanı;

0\$	ile 11,200\$	arası	10%		
11,200\$	ile 42,650\$	arası	1,120.00\$	ve 11,200\$	üzeri için %15
42,650\$	ile 110,100\$	arası	5,837.50\$	ve 42,650\$	üzeri için %25
110,100\$	ile 178,350\$	arası	22,700.00\$	ve 110,100\$	üzeri için %28
178,350\$	ile 349,700\$	arası	41,810.00\$	ve 178,350\$	üzeri için %33
349,700\$	ve üzeri		98,355.50\$	ve 349,700\$	üzeri için %35

şeklinde düzenlenmiştir.

Belirtildiği üzere ABD artan oranlı bir tarife yapısına sahiptir. Bu durum daha düşük gelir sahiplerinin yüksek gelirli mükelleflere göre vergi uygulamalarında dikkate alındığını ifade etmektedir. Ancak tarifede en düşük

oranın %10 olması yalnız kişisel harcama tutarını temin eden mükellefleri zor duruma sokacaktır.

ABD vergi sisteminde kişisel harcamaları korumak adına standart indirim ve özel indirim adı altında iki uygulama mevcuttur. Standart indirimde mükellefler, kanunda medeni durumları ölçüsünde belirtilen miktar dahilinde bir indirime tabi tutulmaktadırlar. Standart indirim 2007 yılı için bekar mükelleflerde 6.350\$, evli mükelleflerde 8.800\$ ve her bir çocuk içinde 2.450\$ olarak uygulanmaktadır. Özel indirim de ise belirlenen bir tutarı geçmemek üzere bazı harcama kalemlerini indirime tabi tutabilirler¹²⁰. Kişisel harcamalar için uygulanan indirim miktarları her yıl yıllık enflasyon oranında yeniden düzenlenmekte, ayrıca yaş ve fiziksel özelliklere göre mükelleflere artı indirimler uygulanmaktadır.

ABD vergi sisteminde vatandaşlarının kişisel harcamalarını koruma amaçlı olarak; çocuk indirimi, emek geliri indirimi, evlatlık indirimi, kişisel muafiyetler ve vergi iadesi de dahil olmak üzere birçok indirim uygulamaktadır¹²¹.

6.4. Kanada’da Vergi Uygulamalarında Kişisel Harcamaların Dikkate Alınması

Federal bir yapıya sahip Kanada artan oranlı bir vergi tarifesine sahiptir. Kanada vatandaşlarının kişisel harcamalarını vergi tarifesini yoluyla koruma altına almış ve gelir vergisi tarifesinin ilk dilimine isabet eden oranı %0 olarak belirlemiştir. Ayrıca tarife korumasının yanında medeni durum ve çalışabilme durumlarını baz alan bir en az geçim indirimi söz konusudur.

¹²⁰ Internal Revenue Service, <http://www.irs.gov/formspubs/article/0,,id=164272,00.html>. Erişim.(27.07.2007).

¹²¹ Mustafa TÜRKÖT, ABD Bireysel Gelir Vergisi, **E-Yaklaşım**, S.10, Mayıs, 2004.

Kanada vergi dilimlerine düşecek gelir miktarını her yıl enflasyon oranında arttırmakta bu da vatandaşlarının kişisel harcamalarının vergi uygulaması yoluyla enflasyon karşısında korunması anlamına gelmektedir.

Kanada'da vergiden indirim konusu olmuş birçok harcama kalemi mevcuttur. Ayrıca bireysel emeklilik sistemine yönelik indirimler, çocuk bakım harcamalarına yönelik indirimler ve eğitime yönelik çeşitli indirimler söz konusudur. Kanada hükümeti tüm bu uygulamaların yanında geniş kapsamlı bir de vergi iadesi sistemi uygulamaktadır¹²².

6.5. Arjantin'de Vergi Uygulamalarında Kişisel Harcamaların Dikkate Alınması

Federal bir yapıya sahip olan Arjantin'de yalnız tam mükellef kişilere uygulanan fakat kapsamı geniş, artan oranlı bir gelir vergisi söz konusudur¹²³. Arjantin federal hükümeti kişisel harcamaları koruma noktasında gelir vergisi tarifelerini, tarifenin ilk dilimi olan ve en düşük gelirli mükellefleri kapsayan dilimi vergilendirmeyerek kullanmaktadır¹²⁴.

Arjantin'de tarife yoluyla sağlanan avantajların yanında çalışma durumunu, bakmakla mükellef olunan kişileri ve medeni durumu göz önüne alan bir indirim uygulaması da gerçekleştirilmektedir¹²⁵.

¹²² KIZILOT vd., a.g.e., s. 68 – 69.

¹²³ KIZILOT vd., a.g.e., s. 81.

¹²⁴ KIZILOT vd., a.g.e., s. 81.

¹²⁵ PRICE WATERHOUSECOOPERS, **Individual Taxes 2002-2003**, Worldwide Summaries, PwC, John Wiley & Sons Inc., New Jersey, 2002, s.5.

6.6. Malezya’da Vergi Uygulamalarında Kişisel Harcamaların Dikkate Alınması

Malezya’da %19 gibi yüksek bir oranla başlayan ve en yüksek oranın %28 olduğu artan oranlı bir gelir vergisi uygulanmaktadır. Tarifenin yüksek bir orandan başlaması, düşük gelir seviyesine sahip mükelleflerin kişisel harcamaları için gerekli gelir kısmının yüksek oranlı bir şekilde vergilendirilmesi anlamına gelirken, aynı zamanda dolaylı vergilere de maruz kalan mükelleflerin yaşamlarını devam ettirme konusunda zor durumda oldukları anlamına gelmektedir.

Malezya vatandaşlarının yaşamlarını sürdürme konusunda düştükleri zor durumu kolaylaştırmak amacıyla vergi düzenlemelerinde bir takım kolaylıklar sağlamıştır. Buna göre kişilere; medeni durumlarını, fiziksel özelliklerini, eğitim ve sağlık harcamalarını kapsayacak şekilde bir indirim uygulanmaktadır. Malezya hükümeti özellikle eğitim harcamalarını önemli oranda indirim konusu yapmaktadır¹²⁶.

6.7. İrlanda’da Vergi Uygulamalarında Kişisel Harcamaların Dikkate Alınması

İrlanda gelir vergisi tarifesi iki basamaklıdır. Tarife mükelleflerin medeni durumları doğrultusunda değişmektedir. Evli çiftlerde de tek eşin ya da iki eşin birden gelir elde etmesi duruma göre farklılık söz konusudur, ve çiftlerin aynı veya ayrı ayrı beyanname vermeleri serbesttir¹²⁷.

¹²⁶ PRICE WATERHOUSECOOPERS, a.g.e., s. 307 – 309.

¹²⁷ Onur KIZILOĞ, İrlanda’da Vergi ve Asgari Geçim İndirimi Oranları, **Yaklaşım**, S.6, 2003, s. 284.

İrlanda yaş, medeni durum ve fiziksel özelliklere göre belirlediği en az geçim indirimi sistemini uygulamaktadır. Ayrıca bu uygulamanın yanında düşük gelire sahip mükelleflere 65 yaşın altında veya üstünde olmalarına göre farklı miktarda vergi muafiyeti sağlanmaktadır¹²⁸.

¹²⁸ Onur KIZILOĞ, a.g.m., s. 284.

İKİNCİ BÖLÜM

ÜLKEMİZDE GELİR VERGİSİ MATRAHININ BELİRLENMESİ AÇISINDAN KİŞİSEL HARCAMALARA YÖNELİK UYGULAMALARIN İNCELENMESİ

1. MEVCUT HARCAMA YAPISI ÇERÇEVESİNDE KİŞİSEL HARCAMALARIN İNCELENMESİ

Gelir vergisi uygulaması aracılığı ile kişisel harcamaların koruma altına alınmasında, öncelikle ülkedeki mevcut harcama durumunun nitelik ve nicelik olarak incelenmesi gerekmektedir. Ülkemizde dört kişilik bir hanenin 2002 yılında 310 YTL. olan yoksulluk sınırı, 2005 yılında % 57.1 oranında artarak 487 YTL.'ye ulaşmıştır (Tablo 1). 2006 yılında bu tutar 533 YTL. olarak hesaplanmıştır. Gelire göre sıralı birinci %20'lik gelir diliminde, hanelerin aylık ortalama tüketim harcaması 2005 yılına kadar yoksulluk sınırının altında iken 2005 yılında yoksulluk sınırının üstüne çıkmıştır. Tüketim harcamalarındaki artıştan kaynaklanan bu durum yoksul hane oranının gerilemesine neden olmuştur.

2002 ile 2005 yılları arasında aylık hane geliri yoksulluk sınırının gerisinde kalmıştır. Bu durum; hanelerin kişisel harcamalarını karşılayacak gelirlerinin olmadığı, ancak borçlanma veya mevduat varlıkları aracılığı ile kişisel harcamaları için gerekli geliri temin ettikleri anlamına gelmektedir.

2002 ile 2005 yılları arasında yoksulluk sınırı ve asgari ücret karşılaştırıldığında, asgari ücretin yoksulluk sınırını karşılamadığı görülmektedir.

Türk – İş tarafından 1987 yılından beri hesaplanan açlık ve yoksulluk sınırı TÜİK'in baz aldığı verilerden farklı olarak kendine özgü bir şekilde

hesaplanmaktadır. Örneğin; TÜİK hesaplamalarında açlık sınırı için 2.100 kalori kullanırken, Türk – İş 2.650 kalori üzerinden hesaplama yapmaktadır. Dolayısıyla Türk – İş'in hesaplamaları ile hanehalkı geliri arasında beş kat gibi büyük bir fark ortaya çıkmaktadır.

Tablo 1. Aylık Yoksulluk Sınırı, Türkiye

	2002	2003	2004	2005
1.%20'lik Dilimdeki Aylık Ortalama Hane Geliri	193	269	322	367
1.%20'lik Dilimdeki Aylık Ortalama Hane Tüketimi	285	326	403	501
Aylık Net Asgari Ücret	174	226	311	350
Aylık Yoksulluk Sınırı (4 Kişilik Hane)	310	417	429	487
Türk-İş Yoksulluk Sınırı (YTL.)	1.025	1.346	1.468	1.602

Kaynak. <http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do> Erişim. (25.05.2006) , <http://www.turkis.oR.G.T.,tr/source.cms.docs/turkis.oR.G.T.,tr.ce/index.asp?wapp=52521E5F-FCA5-4BDD-940D-A284DA6F151D> Erişim. (14.08.2007)

Ülkemizde son yıllarda tüketim kalıpları değişime uğramıştır. Mal ağırlıklı harcama grubunun payı toplam harcamalar içerisinde azalmıştır. AB ülkeleri ile Türkiye karşılaştırıldığında, hanehalkı tüketim harcamalarının GSYİH' ya oranın da önemli farklılıklar göze çarpmaktadır.

2004 yılı hanehalkı bütçe anketleri ile AB – 25 Tüketim harcamaları dağılımı karşılaştırıldığında, ilk göze çarpan gıda harcamaları arasındaki farklılıktır. Hanehalkı gelirlerindeki artış ve tüketici tercihlerindeki değişimin etkisiyle, ülkemizde gıda ve konut harcamalarının payı azalmakla birlikte hala AB – 25 ortalamasının üzerindedir. Kişisel harcamalarını karşılama problemi yaşamayan insanlara yönelik harcamalar olan eğlence, kültür, otel ve lokanta gibi harcamaların payı Türkiye'de AB - 25 ortalamasına göre bir hayli düşüktür.

Tablo 2. Tüketici Kalıbı Farklılıkları, AB – Türkiye (2004)

	Türkiye			AB – 25
	Toplam	1. %20	5. %20	
Toplam Tüketim	100,0	100,0	100,0	100,0
Gıda ve alkolsüz içecekler	26,4	40,0	19,3	12,7
Alkollü içecek, sigara ve tütün	4,3	5,1	3,5	3,6
Giyim ve ayakkabı	6,5	5,2	7,2	6,0
Konut ve kira	27,0	27,6	25,2	21,3
Ev eşyası	6,6	4,9	7,2	6,5
Sağlık	2,2	2,4	2,4	3,5
Ulaştırma	9,5	4,2	13,3	13,5
Haberleşme	4,5	3,1	5,0	2,8
Kültür, eğlence	2,5	1,2	3,5	9,7
Eğitim hizmetleri	2,1	0,5	3,3	1,0
Otel, lokanta, pastane	4,5	2,7	5,4	8,8
Çeşitli mal ve hizmetler	3,9	3,3	4,6	10,7

Kaynak. <http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do> Erişim. (25.05.2006)

Ülkemizde gelire göre sıralı %20'lik dilimler itibariyle yapılan tüketim harcamaları arasındaki fark çok büyüktür. Bunun anlamı gelir paylaşımında adaletin sağlanması konusunda yetersiz kalındığıdır. 1994 yılından bu yana birinci %20'lik gelir diliminde kişi başına tüketim reel olarak gerilemiştir. Dolar cinsinden hesaplanan kişi başına günlük tüketim harcamaları ortalama % 4 olarak hesaplanmışken, bu oran birinci %20'lik dilimde iki doların altına düşmektedir.

Ülkemizde kişisel harcamaların korunmasının gerekliliğini inceleyebilmek için, ülkemizde yaşayan insanların yaşam memnuniyetlerinin incelenmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda TÜİK tarafından hanehalkı yaşam memnuniyeti anketleri yapılmaktadır.

Tablo 3. Hanehalkı Gelir ve Harcamalarıyla İlgili Yaşam Memnuniyeti

	2003	2004	2005
Hanehalkının gelir seviyesinden memnuniyet derecesi	3,3	3,2	3,3
Hanehalkının geliri ile ihtiyaçlarını karşılama derecesi	3,8	3,6	3,7

Kaynak. <http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do> Erişim. (25.05.2006)

İnsanların yaşam memnuniyetleri, elde edilen gelir seviyesi ile ihtiyaçların karşılanma derecesi arasındaki ilişki ile doğru orantılıdır. TÜİK tarafından yapılan yaşam memnuniyeti anketinde sorular; çok memnun, memnun, orta, memnun değil ve hiç memnun değil şeklinde sıralanmakta ve çok memnun seçeneği için 1, hiç memnun değil seçeneği için 5 olmak üzere her seçeneğe ayrı puan verilerek hane halkları için ağırlıklı ortalama puan hesaplanmaktadır. Tablo 3 incelendiğinde çıkan sonuçların 3 civarında, yani orta olarak gerçekleştiği görülmektedir. Buna göre; zengin kesimin yanında kişisel harcama sıkıntısı çeken bir kesimin varlığından da söz etmek gerekecektir. Bu gerçekler ışığı altında ülkemizde kişisel harcamaları korumaya yönelik olarak çeşitli uygulamalar gerçekleştirilmiştir.

2. TÜRK VERGİ SİSTEMİNDE KİŞİSEL HARCAMALARA YÖNELİK UYGULAMALARIN GELİŞİMİ

2.1. Osmanlı Devleti Döneminde Kişisel Harcamalara Yönelik Uygulamaların Gelişimi

2.1.1. 1299 – 1808 Arası Dönem

Osmanlı vergi sistemi, şer'i ve örfi vergiler olmak üzere ikili bir yapıya sahiptir¹²⁹. Örfi vergiler örf ve adete göre uygulanan vergilerdir. Zekat,

¹²⁹ Enver Ziya KARAL, **Osmanlı Tarihi “İslahat Fermanı Devri 1856 – 1861”**, 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1983, s. 195.

öşür, haraç ve cizye'den oluşan şer'i vergiler ise dini temele dayanan vergilerdir.

Osmanlı Devletinde kişisel harcamalar, örf'i vergilerden çok şer'i vergiler aracılığıyla korunma altına alınmıştır¹³⁰. Ayırma kuramı çerçevesinde düzenlenmiş olan şer'i vergiler, mükellefin kişisel harcamalarını dikkate alan, üretimde emeğin payı arttıkça vergisinin arttığı, sermayenin payı arttıkça da sermayenin vergisinin arttığı bir yapıya sahiptir.

Zekat vergisinin konusunu kişilerin gelir ve servetleri teşkil etmektedir¹³¹. Zekat vergisine tabi olabilmek için belirli bir gelir seviyesinin üstünde gelire sahip olmak gerekmektedir¹³². Osmanlı vergi sisteminde kişisel harcamaları dikkate alan uygulamalar içerisinde en önemli pay zekat vergisine aittir.

Osmanlı vergi sistemi içerisinde öşür, toprağın verimi doğrultusunda vergilendirme yapmayı öngören bir vergidir¹³³. Öşür, mahsulün elde edilmesinde kullanılan emeğin nispeti doğrultusunda vergilendirme öngörmektedir. Öşür uygulaması, ayırma kuramı doğrultusunda kişisel harcamaların dikkate alınmasında kullanılan bir araçtır.

Cizye, Müslüman olmayan halktan askerlik yapmamaları karşılığında alınan bir vergidir¹³⁴. İki çeşit uygulaması söz konusudur; birincisi kişi başına alınan maktu bir tutar, ikincisi ise, kişilerin mali güçleri doğrultusunda kişisel harcamalarının üstündeki gelirlerinden alınan vergidir. Cizye uygulamasında halk zengin sınıf(ala), orta sınıf (evsat) ve fakir sınıf (edna) olmak üzere üçlü

¹³⁰ Abdüllatif ŞENER, **Tanzimat Dönemi Osmanlı Vergi Sistemi**, İşaret Yayınları, Ankara, 1990, s. 94.

¹³¹ Coşkun ÜÇÖK – Ahmet MUMCU, **Türk Hukuk Tarihi**, 2. Baskı, Olgaç Matbaası, Ankara, 1981, s. 64 – 65.

¹³² KARAL, a.g.e., s. 195.

¹³³ ÜÇÖK, MUMCU, a.g.e., s. 66.

¹³⁴ KARAL, a.g.e., s. 195.

bir ayrıma tabi tutulmakta, kişisel harcamalarını karşılayacak gelir seviyesinin üstünde gelire sahip olmayanlardan vergi alınmamakta ve diğer mükelleflerden bulundukları sınıf doğrultusunda vergi alınmaktadır.

Haraç vergisi, müslüman olmayan halktan ellerinde bulundurdukları toprakları karşılığında alınan bir vergidir¹³⁵. Harac-ı muvazaaf ve harac-ı mukaseme olmak üzere iki şekilde uygulanmaktadır. Harac-ı mukaseme toprağın verimi doğrultusunda vergilendirmeyi öngörmektedir. Bu uygulamada mükellefin kişisel ihtiyaçları doğrultusunda uygulanmakta ve kişisel faktörleri vergi uygulamalarında dikkate alan bir yapı olarak Osmanlı vergi sistemi içerisinde yer almaktadır.

16. yy.'ın ikinci yarısından itibaren Osmanlı müesseselerinde görülmeye başlanılan kötüye gidiş, vergi sisteminde de kendini göstermiştir. Şer'i esasa dayalı vergi hasılatı, fikir ayrılıkları, idari sorunlar gibi çeşitli faktörlere bağlı olarak azalış göstermiştir¹³⁶.

2.1.2. 1808 – 1839 Arası Dönem

Osmanlı Devletinde, 7 Ekim 1808 tarihinde sadrazam ve ayanlar arasında imzalanan “sened-i ittifak” adında bir anlaşma, vergilendirmenin adil ve eşit bir şekilde yapılmasını hüküm altına almıştır. Anlaşmanın yedinci maddesi senedi imzalayanların, “fukara ve reayanın himayet ve siyanetinin esas olduğunu” belirtmiş, hanedanların idareleri altında bulunan yerlerde “fukara ve reayanın” vergilendirilmesinde “hadd-i itidale riayet hususuna dikkat” edeceklerini hüküm altına almıştır. Vükela ve memleket hanedanları zulmün kaldırılması konusunda “ref'i mezalim ve taaddi” aralarında

¹³⁵ ÜÇÖK, MUMCU, a.g.e., s. 67.

¹³⁶ Bu konuda bkz., KARAL, a.g.e., s. 197.

anlaşmışlardır. Buna rağmen şeriata aykırı şekilde zulüm eden olursa, onu hep beraber men etmeyi taahhüt etmişlerdir¹³⁷.

“Send-i İttifak” ile, mükelleflerin kişisel harcamaları padişah tarafından güvence altına alınmıştır. “Sened-i İttifak”ın koyduğu şartlar, hukuk normunun geçerliliği koşullarını taşımaktadır¹³⁸. “Send-i İttifak”ın konusunun beşerî davranışlar oluşu arkasında beşerî bir iradenin yatması sonucunu doğurmaktadır. Hangi etkilerle hazırlanmış olursa olsun, belgede kimin imzası bulunursa bulunsun, padişahın hattı hümayunu ile onaylanmış olduğundan, Osmanlı halkını bağlayan geçerli bir işlemdir¹³⁹. “Sened-i İttifak” geçerli bir hukuk normu olarak yürürlüğe konulmuş, ancak kısa bir zaman sonra etkililiğini yitirmiştir.

2.1.3. 1839 – 1923 Arası Dönem

Osmanlı İmparatorluğunda hukuki, siyasi ve sosyal yapısının iyileştirilmesine yönelik en büyük girişim, 3 Kasım 1839 tarihinde ilan edilen, Tanzimat Fermanı olarak bilinen “Gülhane Hattı Hümayunu” ile olmuştur. Tanzimat fermanının “Sened-i İttifak”tan farkı, karşılıklı bir anlaşma olmayıp, padişahın tek taraflı olarak bir irade açıklaması olmasıdır.

Tanzimat fermanı vergi konusunda eşitliği temel ilke olarak benimsemiş, “... her ferdin emlak ve kudretine göre bir vergi münasip tayin olunarak kimseden ziyade alınmaması...”¹⁴⁰ ifadeleriyle; herkesin mal ve gücü doğrultusunda vergilendirileceği, hiç kimseden gücünü aşan bir vergi istenmeyeceği açıklanmıştır.

¹³⁷ Coşkun Can AKTAN, **Haklar ve Özgürlükler Antolojisi**, Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu Yayınları, Ankara, 2000, s. 644 – 645.

¹³⁸ Kemal GÖZLER, **Türk Anayasa Hukuku Dersleri**, Ekin Kitabevi, Bursa, 2000, s. 8 – 9.

¹³⁹ GÖZLER, a.g.e., s. 8.

¹⁴⁰ Reşat KAYNAR, **Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat**, 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, s. 178.

23 Aralık 1876 tarihinde kabul edilen Kanun-i Esasi'nin 20. maddesinde" Tekâlifi mukarrere nizamâtı mahsusasına tevfikân kâffe-i tebaa beyinde herkesin kudreti nisbetinde tarh ve tevzi olunur."¹⁴¹ İfadesi ile mükellefin kişisel harcamalarını kavramaya yönelik uygulamalar yapılmıştır. Türkiye cumhuriyetinin temelini oluşturan Osmanlı İmparatorluğunun vergi yapısı gerileme ve çöküş evrelerine gelindiğinde zamanın çok gerisinde kalmış, işlevini yerine getiremez bir duruma gelmiştir. Bu dönemde çağı yakalama yolunda bir takım reformlar gerçekleştirilmeye çalışılmışsa da, özellikle kapitülasyonlar beklenen olumlu sonuçların doğmasını engellemiştir¹⁴².

2.2. Cumhuriyet Döneminde Kişisel Harcamalara Yönelik Uygulamaların Gelişimi

2.2.1. 1923 – 1949 Arası Dönem

Cumhuriyetin ilan edildiği 1923 yılında ülkemiz, iktisadi anlamda geri kalmış, tüm kaynaklarını yitirmiş ve savaşın yorgunluğunu üzerinde hisseden bir görünüm göstermekteydi. Bu durum Tablo 4'de verilen döneme ait temel ekonomik göstergelerden de açıkça görülmektedir. Dönemde zamanın şartlarının da etkisiyle vergi sisteminin gayri şahsi, basit ve adaletsiz olduğu görülmektedir¹⁴³.

¹⁴¹ AKTAN, **Haklar ve Özgürlükler Antolojisi...**, s. 655.

¹⁴² Halil NADAROĞLU, **Türkiye'deki Vergi Reformlarının Genel Bir Değerlendirilmesi**, Vergi Reformları Kongresi Tebliğ ve Yorumları, İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, İstanbul, Atatürk Kültür Merkezi, 21-23 Ocak 1981, s. 133.

¹⁴³ Akif ERGİNAY, **Vergi Hukuku" İlkeler-Vergi Tekniği-Türk Vergi Sistemi**, 14. Baskı, Savaş Yayınları, Ankara, 1990, s. 131.

Tablo 4. Temel Ekonomik Göstergeler (1923 – 1930)

Yıllar	Nüfus Yıllık Ort. (Bin Kişi)	GSMH (Milyon TL.)	Kişi Başına GSMH (\$)	GSMH Büyüme oranı
1923	12.475	11.431,4	45	-
1924	12.735	13.134,7	50	14,9
1925	13.007	14.811,8	64	12,8
1926	13.337	17.508,8	65	18,2
1927	13.562	15.362,2	56	-12,8
1928	13.851	16.948,1	60	11,0
1929	14.146	20.605,1	71	21,6
1930	14.448	21.058,0	52	2,2

Kaynak. Ekrem PAKDEMİRLİ, **Ekonomimizin 1923'den 1990'a Sayısal Görünümü**, Milliyet Yayınları, 1991, s.16

Türkiye'de kişisel harcamaları vergi uygulamalarında dikkate alan ilk uygulamaları kazanç vergisi ve iktisadi buhran ve muvazene vergilerinde görmekteyiz. Bu vergilerde bir takım konu ve kişiler için istisna ve muafiyetler düzenlenmiş ve düşük gelir seviyesine sahip kişiler vergi uygulamaları aracılığı ile korunmaya çalışılmıştır. Ancak gelir vergisinden önceki bu uygulamalar daha çok vergiler arası uyumu sağlamaya yöneliktir. Tablo 5'de gelir verisinden önce uygulanan ve bir takım indirimleri ön gören vergiler gösterilmiştir.

Tablo 5. 1950 Öncesi Bazı Vergilerin İndirim Oranları

Vergi Adı	Maaş (TL.)	İndirim (TL.)	Bakiye (TL.)	Vergi Oranı (%)	Vergi Tutarı (TL.)
Kazanç Vergisi	100	20	80	5	4
İktisadi Buhran Vergisi	100	4 + 30	66	10	6.60
Muvazene Vergisi	100	4 + 6.6	89.4	8	7.15
Hava Kuv. Yardım Vergisi	100	-----	100	4	4

Kaynak. DİKMEN, **Asgari Geçim İndirimi...**, s.86

Tabloda görüleceği üzere kazanç vergisinde, 100 TL. ye kadar gelirlerde 20 TL. indirim söz konusudur. İktisadi buhran vergisinde kazanç vergisi olarak alınan 4 TL. çıkıldıktan sonra 150 TL. ye kadar olan gelirlerde 30 TL. indirim söz konudur. Muvazene vergisinde 20 TL. yi aşan gelirlerde indirim söz konusu olmadığı için indirim yapılamıştır. Hava kuv. Yardım vergisinde ise indirim söz konusu değildir. Fakat görüldüğü üzere Hava kuv. Yardım vergisinde indirim olmamasına rağmen, diğer vergilerden daha az vergiye karşılık gelmiştir. Bu durum gösteriyor ki, dönemde kişisel harcamaların vergi uygulamalarında dikkate alınması tam olarak gerçekleştirilememiştir. Fakat yapılan küçük çaplı uygulamaları ilerde gerçekleştirilecek işlemlerin temeli olması sebebiyle göz ardı etmemek gerekir.

2.2.2. 1950 – 1959 Arası Dönem

Türkiye’de gerçek anlamda kişisel harcamaların dikkate alınması ilk olarak 1950 yılında gelir vergisinin uygulama alanı bulmasıyla olmuştur. 1949 yılında kabul edilip 1950 yılında yürürlüğe giren gelir vergisi gerek kişisel harcamaların dikkate alınması konusunda gerekse Türk vergi sisteminin yapısı bakımından cumhuriyet döneminin en büyük vergi reformudur.

Bu dönemde doğrudan kişisel harcamalara yönelik uygulamalar en az geçim indirimi, şahıs sigorta primleri indirimi, ücretlilerle ilgili istisnalar ve esnaf muaflığıdır. Kişisel harcamaları dolaylı şekilde etkileyen uygulamalar ise; göçmen ve mülteci muaflığı, telif hakları istisnası, diplomat muaflığı ve ücret istisnası, tarım kazançları istisnası ve gayrimenkul sermaye iratları istisnası olarak sıralanabilir.

2.2.2.1. En Az Geçim İndirimi

Kişisel harcamaları dikkate alıcı ilk uygulamalar tüm mükelleflerin yararlandığı bir indirim şeklindeyken tespit edilen indirim tutarı matrahtan indirilmekteydi. 1950 yılında, mükellefin fiziksel ve medeni durumuna göre tespit edilen bir tutarın en az geçim indirimi adı ile mükellefin vergi matrahından indirim şeklinde uygulanmaya başlanmıştır. Tespit edilen ilk indirim tutarları, 1957 yılına kadar uygulanmış ve bu tutarlar 1957 yılında, 1958 yılından geçerli olmak üzere %50 oranında arttırılmıştır.

GVK' ya göre vergiye tabi gelirleri aşağıda yazılı hadleri aştığı takdirde gelirin bu kısımlarının matraha alınmayacağı bildirilmiştir.

Tablo 6. En Az Geçim İndirimi Miktarları

Mendi Durum	Boşanmış Mükellefler	Günlük (TL.)	Aylık (TL.)	Yıllık(TL.)
Bekar mükellefler	Çocuğu olmayanlar	1,5	45	540
Çocuksuz evli mükellefler	Bir çocuğu olanlar	2,5	75	900
Bir veya iki çocuklu evli mükellefler	İki veya üç çocuğu olanlar	3	90	1.080
Üç veya dört çocuklu evli mükellefler	Dört veya beş çocuğu olanlar	3,5	105	1.260
Dörtten fazla çocuklu evli mükellefler	Beşten fazla çocuğu olanlar	4	120	1.440

Kaynak. R.G.T., 09.06.1949, S. 7228

Anne ve babasını kaybetmiş ve mükellefle birlikte oturan torunlardan gelir vergisine tabi geliri bulunmayanlar bu maddenin uygulanmasında öz çocuklar gibi hesaba katılacaktır. Mükellefin, uygulanan en az geçim

indiriminde göz önüne alınan fiziki ve medeni durumu takvim yılı içerisinde değişirse, bu durum dikkate alınacaktır.

İndirim, yalnız aile reisi sıfatı ile vergiye tabi tutulan mükelleflere uygulanmaktadır. Birden fazla yerden ücret geliri elde eden mükellefler için indirim, bunlardan yalnız en yüksek olanına uygulanacaktır. En az geçim indirimi, yalnız tam mükellef şahıslara uygulanmakta, dar mükellefiyete tabi kimseleri kapsamamaktadır.

GVK çocuk tabirine de açıklık getirmiştir. Buna göre çocuk, “mükellefler birlikte oturan veya mükellef tarafından bakılan (nafaka verilmek suretiyle bakılanlar dahil) 18 yaşını veya tahsilde olup 25 yaşını doldurmamış evlatları (evlat edinilenler dahil) ifade eder.” şeklinde tanımlanmıştır¹⁴⁴.

2.2.2.2. Şahıs Sigorta Primleri İndirimi

Dönemde şahıs sigorta primlerine yönelik olarak bir takım koruyucu uygulamalarda gerçekleştirilmiştir.5421 sayılı Kanunun 74. maddesi; mükellefin şahsına, eşine ve çocuklarına ait hayat, sakatlık, hastalık, analık, doğum gibi şahsi sigortaların primleri her sigortalı için yıllık 200 TL. yi aşmamak, gelirin elde edilmiş olduğu yılda ödenmiş olmak, beyannamede belirtilmiş ücretler varsa safi miktarlarının hesaplanması sırasında ayrıca indirilmemiş olmak ve eşlerle çocukların ayrı ayrı beyanname vermeleri durumunda bunlara ait olmamak şartıyla, tam mükellef şahısların gelirlerinden indirim yapılmasını öngörmektedir¹⁴⁵.

Şahıs sigorta primlerinin gelirden indirilmesi usulü genel bir uygulama olup her türlü kazanç ve iratlara uygulanmaktadır. Ücretlerde, emekli ve sosyal sigorta aidat ve primleri ile, bunların kesilmediği hallerde, ücretin

¹⁴⁴ R.G.T., 09.06.1949, S. 7228.

¹⁴⁵ R.G.T., 09.06.1949, S. 7228.

%5'ini geçmemek üzere şahıs sigorta primlerinin indirilmesi mümkündür. Ücretlilerdeki sınırlama yüzde olarak belirlenmiştir. Ücretliler dışındaki kazanç ve iratlarda götürü bir miktar belirlenmiş ve şahıs sigorta primleri 200 TL. ile sınırlanmıştır¹⁴⁶.

2.2.2.3. Esnaf Muaflığı

GVK'nın "vergiden muaf esnaf" başlığını taşıyan 9. maddesine göre esnaf gelir vergisinden muaftır. Bir kimsenin esnaf olup olmadığı 10. ve 11. maddelerde yazılı şartlar doğrultusunda belirlenmektedir. Düzenleme ile, GVK. 10. ve 11. maddelerde sayılan genel ve özel şartlara sahip olarak esnaf sıfatı taşıyan mükelleflerin kişisel harcamaları korunma altına alınmaktadır.

Esnaf muaflığı ticari kazanç geliri elde eden mükellefler için günümüzde de kişilerin kişisel harcamalarını koruma amacıyla uygulanmaktadır.

2.2.2.4. Ücretlilerle İlgili İstisnalar

1949 yılında kabul edilen GVK'nın 24. - 31. maddeleri arasında ücret geliri elde edenlere yönelik olarak "müteferrik istisnalar" başlığı altında çeşitli hükümler düzenlenmiş ve sayılan hükümlerin gelir vergisinden ayrı tutulduğu ifade edilmiştir.

Müteferrik istisnalar, kazanç vergisinin uygulandığı dönemle, gelir vergisinin uygulandığı dönem arasındaki vergi yükleri farklılık arz eden sakat, hamile, dul ve yetimlerin kişisel harcamalarını karşılayabilme kabiliyetlerine sahip olmaları amacıyla oluşturulmuştur.

¹⁴⁶ DİKMEN, *Asgari Geçim İndirimi*, s.125.

Uygulama safhasında hamile, dul ve yetim aylıkları için özel bir takım indirimleri öngörülmüş ve GVK'nın 24. maddesi, temmuz 1951'de, "çeşitli kanunlara göre bağlanmış emekli, adi malüllük, vazife malüllüğü (harp malüllüğü ve son hizmet zammı dahil) dul ve yetim aylıklarından tutarı 152 TL. (dahil) ye kadar olanların 75 TL'si,utar bu aylıklardan 152 TL'yi aşanların gelirlerinin vergisi çıktıktan sonra ellerine geçecek tutar en az geçim indirimi bakımından kendileriyle aynı gruba dahil olup da 152 TL. aylık alanların eline geçen miktardan az olmaz. Bu fıkra mucibince 75 TL.lik istisnadan faydalananlara ayrıca 32. madde hükmü uygulanmaz. Şu kadar ki, mezkur madde mucibince yapılacak aylık indirim, 75 TL.nin üzerinde ise istisna yerine gereken indirim uygulanır." şeklinde değiştirilmiştir¹⁴⁷.

2.2.2.5. Kişisel Harcamaları Dolaylı Şekilde Etkileyen Uygulamalar

2.2.2.5.1. Göçmen ve Mülteci Muaflığı

Ülkeye yerleşmek niyetiyle sınırlı olanaklar dahilinde gelmiş olan göçmen ve mülteci durumundaki kimselerin, ülke şartlarına uyum sağlama devrelerinde kişisel harcamalarını karşılayabilmeleri amacıyla¹⁴⁸ GVK'nın 17. maddesi "göçmen ve mülteci muaflığı" ismi altında düzenlenmiştir.

GVK'da ki düzenlemeye her ne kadar muafiyet ismi uygun görülmüş olsa da, düzenlemenin esasına bakıldığında konunun vergi dışı bırakılmamış olması nedeniyle, muafiyet olarak değil istisna şeklinde nitelendirilmesi gerekmektedir¹⁴⁹.

GVK'nın 17. maddesi; " İskan Kanunu hükümlerine göre göçmen ve mülteci sayılanlarla yerleştirilenlerin, mezkur kanunda kazanç vergisi muaflığı

¹⁴⁷ DİKMEN, *Asgari Geçim İndirimi*, s. 127 – 128.

¹⁴⁸ AKDOĞAN, *Vergilerin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi....*, s. 38.

¹⁴⁹ AKDOĞAN, *Vergilerin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi....*, s. 38.

için konulan kayıt, şart ve sürelerle bir takvim yılı içinde elde ettikleri kazanç ve iratların 6.000 TL.'si gelir vergisinden müstesnadır. Bu istisnanın menkul sermaye iradı üzerinden alınacak verginin tevkif yoluyla kesilen kısmına şumülü yoktur.¹⁵⁰ İfadelerini kullanmıştır.

Mülteci sayılan bir mükellef, yurda geliş tarihini izleyen takvim yılı başınsan itibaren beş yıl süre ile bu istisnadan yararlandırılmaktadır¹⁵¹. Göçmen ve mülteci muaflığı 3239 sayılı Kanun ile yürürlükten kaldırılmıştır.

2.2.2.5.2. Telif Hakları İstisnası

Telif hakları istisnası; fikir ve sanat eserlerinin değerlendirilmesi şeklinde elde edilen gelirlerden, müellif ve mütercimlerin vergiden istisna edilerek eser sahiplerinin korunması amacıyla oluşturulmuş bir düzenlemedir. Uygulama ilk defa 14.03.1926 tarihinde yürürlüğe giren, 755 sayılı Kazanç Vergisi Kanunu ile gerçekleştirilmiştir. Aynı Kanun 1934 yılında değiştirilerek, 2395 sayılı yeni Kazanç Vergisi Kanunu yürürlüğe konulmuş olup, bu Kanunla da istisna tanınan etkinlik konuları genişletilmiştir.

1949 yılında kabul edilen 5421 sayılı GVK.'nın 18. maddesi, Müellif, mütercim, heykeltıraş, ressam ve bestekarların kitap, resim, heykel ve nota halindeki eserlerini satmak veya bu eserler üzerinde mevcut haklarını devir ve temlik etmek veya kiralamak suretiyle, bir takvim yılı içinde elde ettikleri gayri safi kazanç ve iratların 5.000 lirasını gelir vergisi dışında tutmuştur.

İstisna uygulamasında bir sınırın belirlenmesi, kanun hükmünde mesleği belirtilen kişilerin gelir seviyelerinin belirli bir düzeyinin korunmasının amaçlandığını ortaya koymaktadır. Uygulama müellif, mütercim, heykeltıraş,

¹⁵⁰ R.G.T., 09.06.1949, S. 7228.

¹⁵¹ AKDOĞAN, *Vergilerin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi...*, s. 38.

ressam ve bestekarların kişisel harcamalarını koruma amaçlı gelir vergisi sistemi içerisine dahil edilmiştir.

2.2.2.5.3. Diplomat Muaflığı ve Ücret İstisnası

GVK' md. 15'e göre yabancı devletler tarafından Türkiye'ye gönderilen elçi, maslahatgüzar ve konsoloslar (fahri konsoloslar hariç) ile elçilik ve konsolosluklara mensup olan ve o memleketin uyruğunda bulunan memurları, Türkiye'de resmi bir göreve atananlar bu sıfatlarından dolayı ilgili ülke ile karşılıklı olmak şartıyla gelir vergisinden muaftır.

GVK 16. madde ise elçilik ve konsoloslukların 15. maddeye girmeyen memurlarının bu işlerinden dolayı elde ettikleri geliri gelir vergisinden istisna etmektedir.

Diplomat muaflığı ve ücret istisnası sosyal devlet anlayışı gereği vatandaşının kişisel harcamasını koruma altına alması gereken devletlerin, başka bir ülkeye gönderdiği temsilcilerinin kişisel harcamalarına yönelik bir uygulamadır.

2.2.2.5.4. Tarım Kazançları İstisnası

5421 sayılı GVK. 2. maddesinde saydığı gelir unsurları arasında tarım kazançlarına yer vermemekle birlikte, 19. md. tarım faaliyetlerinden elde edilen gelirleri gelir vergisinin dışında tutmuştur. Tarımsal faaliyetlerle uğraşan insanların kişisel harcamaları için gerekli gelirlerinin korunmasını amaçlayan uygulamada, tarım faaliyetlerin tamamen gelir vergisi dışında tutulması gelir vergisi hasılatını olumsuz yönde etkilemiştir.

2.2.2.5.5. Gayrimenkul Sermaye İratları İstisnası

Gayrimenkullerin kiralanması sonucu elde edilen gelirin bir takvim yılı içerisinde toplamda 2.500 lirayı aşmayan kiralari ve bir takvim yılı içerisinde 10.000 lirayı aşmayan kiralari 2.500 lirası gelir vergisinin dışında tutulmuştur. Uygulama kişisel harcamalarını gayrimenkulleri aracılığıyla sağlayan mükelleflerin korunmasına yöneliktir.

1950 – 1960 yılları arasında yapılan tüm bu uygulamalara rağmen mükelleflerin kişisel harcamalarının tam olarak kavranamadığı göze çarpmaktadır. Tablo 7 incelendiğinde reel ücretlerin geçinme endeksinin gerisinde kaldığı 1960'lara gelindiğinde farkın açıldığı ayrıca geçinme endeksinin reel ücretlere göre oransal olarak daha fazla arttığı, buna rağmen reel ücretlerin bazı yıllarda azaldığı görülmektedir.

Tablo 7. Reel Ücretlerin Gelişimi (1950 - 1960)

Yıllar	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960
Reel Ücretler Endeksi	100	97	102	115	138	131	136	127	112	135	127
Geçinme endeksi 1948=100	103	102	107	112	122	138	153	172	198	243	261

Kaynak. İlker PARASIZ, Türkiye Ekonomisi 1923'ten Günümüze İktisat ve İstikrar Politikaları, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 1998, s.103

2.2.3. 1960 – 1979 Arası Dönem

1950 – 1960 yılları Türk vergi sisteminde gözlem dönemidir¹⁵². İkinci dünya savaşı sonrası yapılan vergi reformlarının izlenmesi, aksayan ve eksik yönlerinin tespit edilmesi 1960'lara gelindiğinde bir değerlendirme yapma fırsatı sağlamıştır. 1960'larda görülen vergi manzarasına göre vergi yükünün

¹⁵² NADAROĞLU, a.g.e., s.139.

dağılıışının adil olmadığı ve vergiden beklenen ekonomik ve sosyal fonksiyonları yerine getiremediğı görölmektedir¹⁵³. 1960'larda toplam vergi gelirlerinin üçte birini gelir vergisi teşkil etmektedir. Bu durum gelir vergisi mükellefleri üzerinde büyük bir yük oluşturmaktadır.

1961 seçimlerinden sonra kurulan ilk temsili hükümet, askeri hükümetin değıştirdiğı vergi yükü yapısı ile planlı döneme geçiş sürecinde vergi gelirlerini arttırma ihtiyacı arasında kalmıştır¹⁵⁴. 1961 'de hazırlanan yeni Anayasanın "vergi ödevi" başlığını taşıyan 61. maddesindeki "Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, malî gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür."¹⁵⁵ İfadesi ve ilk kez kullanılan "sosyal hukuk devleti" ifadesi ile kişisel harcamaların vergi uygulamalarında dikkate alınmasını anayasal bir zorunluluk haline getirmiştir.

1960 sonrasında vergi sisteminde en önemli gelişme gelir vergisinin 193 sayılı Kanun ile yeniden düzenlenmesidir. Bu dönemde kişisel harcamalara yönelik uygulamalara özel indirim ve küçük çiftçi muaflığı uygulamaları eklenmiştir.

2.2.3.1. En Az Geçim İndirimi

Yeni G.V.K. ile en az geçim indirimi tutarını arttırılmıştır. Fakat gelir – gider dengesizliğinden yani bütçe olanaksızlığından dolayı 1961 yılında belirlenen yeni miktarlar 1968 yılında uygulanma imkanı elde etmiştir. Buna göre; bekar mükelleflerin günde 5 TL., ayda 150 TL., yılda 1.800 TL.yi aşmayan gelirleri vergi dışında tutulmuş, mükellef evli ise bu miktara eşi için

¹⁵³ NADAROĞLU, a.g.e., s.139.

¹⁵⁴ Kenan BULUTOĞLU, Siyasal Süreçte Vergi Reformu, **Vergi Reformları Kongresi Tebliğ ve Yorumları**, İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, İstanbul, Atatürk Kültür Merkezi, 21 – 23 Ocak 1981, s. 74.

¹⁵⁵ <http://www.anayasa.gen.tr/1961ay.htm>. Erişim. (27.07.2007).

günde 3 TL., ayda 90 TL., yılda 1.080 TL., çocukların her biri için günde 2 TL., ayda 60 TL., yılda 720 TL. ilâve edilmiştir¹⁵⁶.

En az geçim indirimi uygulamasında, 1967 yılında matrahtan indirim yerine vergiden indirim (dekot) usulüne geçilmiştir¹⁵⁷. Buna göre, mükellefin toplam vergi borcu hesaplanmakta, daha sonra en az geçim indirimi tutarına isabet eden vergi miktarı hesaplanmakta ve vergi borcundan düşülmektedir. Vazgeçilen matrahtan indirim sisteminde ise en az geçim indirimi miktarı vergi matrahından indirilmekte ve vergi oranları uygulanmaktadır. Artan oranlı bir vergi tarifesinde, bu iki sistem arasında vergi yükü açısından fark ortaya çıkacaktır.

2.2.3.2. Şahıs Sigorta Primleri İndirimi

5421 sayılı Kanun ile 74. madde de düzenlenen şahıs sigorta primleri indirimi, 193 sayılı Kanun ile 89. maddeye alınmış ve aynen muhafaza edilmiştir.

2.2.3.3. Esnaf Muaflığı

5421 sayılı Kanun esnaf olarak nitelendirdiği tüm mükellefleri gelir vergisi dışında tutmuşken, 193 sayılı GVK. esnaf muaflığı uygulamasının sınırlarını daraltmıştır. GVK. 19. md. ticaret ve sanat erbabından belirli bir takım şartları taşıyan mükellefleri gelir vergisi dışında tutmuştur. Yeni düzenleme tüm esnafı gelir vergisi dışında tutmak yerine, kişisel harcamalarını karşılama sıkıntısı çekmesi muhtemel esnafı gelir vergisinden muaf tutmaktadır.

¹⁵⁶ R.G.T., 09.06.1949, S. 7228.

¹⁵⁷ R.G.T., 30.12.1967, S. 12790.

2.2.3.4. Özel İndirim

1961 yılı başında yürürlüğe giren 193 sayılı G.V.K. günümüzde ayırma ilkesinin bir uygulama şekli olan ve yalnız ücretlilerin kişisel harcamalarını dikkate alma aracı olarak uygulanan götürü gider uygulamasını getirmiştir. Götürü gider uygulamasının ismi 1968 yılında 980 sayılı Kanun ile özel indirim olarak değiştirmiştir¹⁵⁸. Özel indirim ayırma ilkesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmış, yedi gelir unsurundan yalnız ücret gelirlerine yönelik bir uygulamadır. Özel indirim ücretlilerden indirilemeyen bir kısım giderlerin telafisi şeklinde bir uygulama olarak düşünülebilir¹⁵⁹.

193 sayılı G.V.K. yalnız ücretlilere yönelik olmak üzere günde 3 TL. ayda 90 TL ve yılda 1.080 TL. götürü gider adı altında bir indirim getirmiş ve bu tutarlar 1967 yılında, günde 5 TL., ayda 150TL. ve yılda 1.800 TL. ye yükseltilmiştir¹⁶⁰.

Uygulanan aile reisi beyanında indirim, beyan edilen gelirin vergisine uygulanmakta, beyan edilen gelirin ücretten ibaret olması halinde indirim hadlerine özel indirim tutarı uygulanmaktaydı. 1968 yılında uygulamaya konulan indirim tutarları, 1981 yılına kadar hiç değiştirilmeden uygulamada kalmıştır.

2.2.3.5. Küçük Çiftçi Muafılığı

1949 yılında uygulanan politikalar ve bir takım baskılar neticesinde tarım faaliyetlerinden elde edilen kazançlar, GVK'nın 19. maddesi ile gelir vergisinden müstesna tutulmuştu.

¹⁵⁸ AKDOĞAN, **Gelir ve Kurumlar Vergisinin...**, s. 141.

¹⁵⁹ Şükrü KIZILOĞLU, **Gelir Vergisi Kanunu ve Uygulaması**, C.1, Ankara, 1991, s. 463.

¹⁶⁰ **R.G.T.**, 30.12.1967, S. 12790.

193 sayılı GVK 12 ve 13. maddelerinde yer alan işletme büyüklüğü ve yıllık satış tutarı ölçütlerini aşmayan, küçük çiftçi olarak nitelendirilen mükelleflerin, kişisel harcamalarını korumak amacıyla 10. maddede “küçük çiftçi muaflığı” hükmünü düzenlemiştir. Uygulamanın amacı sermaye ve iş gücünün tarım sektörüne çekilmesi değil¹⁶¹, belli bir düzeyin altında gelir elde eden mükelleflerin kişisel harcamalarını korumaktır.

Küçük çiftçi muaflığı yalnızca zirai kazançları kapsamaktadır. Küçük çiftçi muaflığının sınırları göz önünde bulundurularak bu muaflıktan yararlanan bir mükellef ile, asgari ücretli bir mükellef karşılaştırıldığında, asgari ücretlinin daha az gelir elde etmesine rağmen vergiye tabi olduğu buna rağmen asgari ücretliden daha fazla gelir elde eden çiftçinin vergi ödemediği görülmektedir.

Küçük çiftçi muaflığı uygulamasına 4369 sayılı Kanun ile 1985 yılında son verilmiştir.

2.2.3.6. Kişisel Harcamaları Dolaylı Şekilde Etkileyen Uygulamalar

2.2.3.6.1. Ziraî Kazanç İstisnası

Gelir Vergisi Kanunu’nun 19 uncu maddesi ile, bir vergilendirme döneminde elde edilen ve toplamı onbin liraya kadar olan safi ziraî kazançların beşbin lirası gelir vergisinden istisna edilmiştir. Bu istisna, küçük çiftçi muaflığından faydalanamayan, fakat ziraî safi kazancı da onbin lirayı aşmayan çiftçilerin faydalanacakları bir hükümdür.

Gelirleri aile reisi tarafından beyan edilecek olanlar için bu istisna haddi, aile reisi, eş ve velâyet altındaki küçük çocuklara ait safi ziraî

¹⁶¹ Hüsni KIZILYALLI, **Türk Vergi Sisteminin Ekonomik Etkileri**, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Ankara, 1965, s. 32.

kazançların toplamına göre belirlenir. Bu toplamı onbin liralık istisna haddini aşmadığı takdirde aile fertlerinden her biri ziraî gelirleri oranında istisnadan faydalanır.

2.2.3.6.2. Telif Hakları İstisnası

1950 yılında uygulamaya giren telif hakları istisnası uygulamasına bu dönemde istisna tutarları arttırılarak devam edilmiştir. Bu doğrultuda, 19 şubat 1963 tarihli 202 sayılı Kanun GVK 18. maddeyi Müellif, mütercim, heykeltıraş, ressam ve bestekarların ve bunların kanuni mirasçılarının kitap, resim, heykel ve nota halindeki eserlerini satmak veya bu eserler üzerinde mevcut haklarını devir ve temlik etmek veya kiralamak suretiyle bir takvim yılı içinde elde ettikleri hasılatın 10 000 lirasını (yabancı memleketlerde elde edilen hasılatın ayrıca 40 000 lirasını) gelir vergisinin dışında tutacak şekilde değiştirmiştir.

2.2.3.6.3. Kişisel Harcamalara Yönelik Diğer Uygulamalar

1950 yılında kişisel harcamalara yönelik olarak uygulamaya konulan müteferrik istisnalar başlığı altındaki ücretliler ile ilgili hükümler, göçmen ve mülteci muaflığı, diplomat muaflığı, ücret istisnası, gayrimenkul sermaye iratları istisnası uygulamalarına devam edilmiştir.

2.2.4. 1980 – 2007 Arası Dönem

1982 Anayasasının ikinci maddesinde cumhuriyetin niteliklerini sayılırken devletin sosyal bir hukuk devleti olduğunu vurgulamıştır. Yine beşinci maddede devletin temel amaç ve görevlerini sayarken de “kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle

bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddî ve manevî varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır.” İfadesini kullanmıştır. Bu doğrultuda devletin insanların kişisel harcama tutarlarını koruması anayasal bir zorunluluk olmaktadır.

1982 Anayasası’nın “vergi ödevi” başlığını taşıyan 73. maddesi; “herkes kamu giderlerini karşılamak üzere, mali gücüne vergi ödemekle yükümlüdür. Vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı, maliye politikasının sosyal amacıdır...” şeklinde düzenlenmiştir. 1982 Anayasasıyla 1961 Anayasa’sındaki mali gücüne göre vergilendirme ifadesi değiştirilmemiş, bununla beraber “Vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı, maliye politikasının sosyal amacıdır” ifadesinin de eklenmesiyle, kişisel harcamaların anayasa tarafından korunması uygulaması genişletilerek devam ettirilmiştir. Ayrıca Anayasanın 73. maddesi vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımını maliye politikasının sosyal amacı sayarak devlete sorumluluğu büyük bir görev yüklemektedir. Anayasamız kişilere de mali güçleri doğrultusunda vergi verme hakkı vermektedir. Anayasadaki bu ifadeler bireylerin mali, ekonomik ve kişisel durumları ölçüsünde vergilendirilmelerini gerektirmektedir.

1982 Anayasası ilk defa 1961 Anayasası tarafından kullanılan “sosyal hukuk devleti” ifadesini de muhafaza etmiştir. Sosyal hukuk devleti çalışanların insanca yaşaması için gerekli mali tedbirleri almak zorundadır¹⁶². Dönemde bu doğrultuda, kişisel harcamalara yönelik uygulamalara devam edilmiştir.

¹⁶² Anayasa Mahkemesi, 18.2.1985 T, E.1984/9, K.1985/4D.21/35-38, **R.G.T.**, 26.06.1985, S.18793.

2.2.4.1. Genel İndirim (En Az Geçim İndirimi)

1967 yılından 1980 yılına kadar değiştirilmeden uygulanan en az geçim indirimi, 1980'de 2361 sayılı Kanun ile 01.01.1981 tarihinden geçerli olmak üzere yeniden düzenlenmiştir¹⁶³.

2361 sayılı Kanun, en az geçim indirimi başlıklı gelir vergisi yedinci bölüm başlığını "indirimler" olarak, bununla beraber en az geçim indirimin adını da "genel indirim" olarak değiştirmiştir. 2361 sayılı Kanun, en çok beş çocuğa kadar uygulanan indirimi üç çocuğa indirmiştir. Uygulanacak genel indirim miktarları olarak da Tablo 8'de verilen miktarları öngörmüştür. 2361 sayılı Kanunun en az geçim indirimi konusunda yaptığı en önemli değişiklik, vergiden indirim yönteminden tekrar matrahtan indirim yöntemine geçilmesini öngörmesidir.

Tablo 8. Genel İndirim Oranları (01.01.1981)

	Günlük	Aylık	Yıllık
Bekar mükellef	20	600	7.200
Evli mükellef	+15	+450	+5.400
Her bir çocuk için (En fazla 3 çocuk)	+5	+150	+1.800

Kaynak. R.G.T., 27.12.1980, S. 17203

1980 sonrası uygulanan genel indirim giderek sembolik rakamlarda belirlenmiş ve etkinliğini kaybeder duruma gelmiştir. Bunun sonucunda 01.01.1986 tarihinden geçerli olmak üzere 3239 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle genel indirim uygulamasına son verilmiştir. Uygulama kalkmakla birlikte, genel indirim uygulamasının kaldırılmasının bilimsel açıdan sakat

¹⁶³ R.G.T., 27.12.1980, S. 17203.

olduğu¹⁶⁴ gerekçesiyle tekrar uygulamaya koyulması gerektiği görüşü de savunulmaktadır¹⁶⁵.

2.2.4.2. Özel İndirim

Türk vergi sistemi, adil olmadığı genel kabul görmüş dolaylı vergilerin etkisi altında, gelir vergisinin ise ücretliler üzerinde yoğunlaştırıldığı, ücret gelirlerinin vergilendirilmesindeki kaynakta kesinti yönteminin idari kolaylığı da fırsat bilinerek ücretlilerin vergi yükünün aşırı derecede yüksek tutulduğu adil sayılamayacak bir yapıya sahiptir¹⁶⁶. Bu durum gelir dağılımını bozduğu gibi kayıtdışı ekonominin de gelişmesine neden olmakta ve bu çarpık yapı varolan adaletsizliği daha da arttırmaktadır

Ülkemizde de 1980'den sonra uygulanan ekonomik ve sosyal politikalar emek gelirlerini geriletmeye yönelik olmuştur. 1990'lardaki ekonomik gelişmeler de sermaye kesiminin görece olarak daha iyi olması sonucunu doğurmuştur¹⁶⁷. Ancak yine de ödenen gelir vergisine bakıldığında, önemli bir kısmını ücretlilerin ödediği görülmektedir

Ücretlilerin gelir vergisi içindeki paylarının yüksek olması, diğer gelir unsurlarının daha fazla gelir elde ettiği değil, diğer gelir unsurlarının daha az vergi ödediği anlamına gelmektedir. Dönemin şartların daha net görülebilmesi için oluşturulan Tablo 9 'da da görüleceği üzere gelir vergisinin önemli bir kısmını ücretliler ödemektedirler. Toplam gelir vergisi içinde ücretlilerin payı 1987 yılında % 34.9 iken, 1991 yılında % 56.3, 1995 yılında

¹⁶⁴ AKDOĞAN, **Vergilerin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi...**, s.139.

¹⁶⁵ Metin TAŞ, Türkiye'de Vergi Gelirlerinin Arttırılmasına Yönelik Önlemler, **10.T.M.S.**, Antalya, 1994, İ. Ü.İkt. Fak. Maliye Bölümü, İkt. Fak. Yayın No: 554, İstanbul, 1996 s.466.

¹⁶⁶ Sakıp ŞEKER, Özel Gider İndirimi Sistemine Göre Vergi İadesi Sistemi, **Yaklaşım**, 1994/5, s. 35.

¹⁶⁷ DPT, **8.Beş Yıllık Kalkınma Planı Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Ankara, DPT Yay.No:2599, ÖİK:610, 2001, s.40.

% 52.3, 1999 yılında da % 42.7 olmuştur. Uzun yıllar boyunca neredeyse gelir vergisinin yarısından fazlasını ücretliler ödemiştir.

Tablo 9. Ücretlilerin MG, GV. ve Toplam Stopaj İçindeki Payları
(Tahakkuk Bazında)

Yıllar	Ücretlilerin Ödediği Gelir Vergisinin Toplam Gelir Vergisi İçindeki Payı (1)	Stopaj Yoluyla Alınan Gelir Vergisinin toplam Gelir Vergisi İçindeki Payı (2)	Toplam Stopaj İçinde Ücretlilerin Payı(3)	Ücretlilerin Milli Gelir Payı(4)	(1)/(4)
1987	34,9	61,8	-	20,7	1,7
1989	50,8	77,5	66	24,0	2,1
1991	56,3	82,6	68	31,9	1,8
1993	54,7	82,6	66	30,9	1,8
1995	52,3	88,6	59	22,2	2,4
1997	49,0	86,7	57	25,8	1,9
1999	42,7	89,6	48	30,7	1,4

Kaynak. Maliye <http://www.gelirler.gov.tr/gelir2.nsf>, Erişim. (22.07.2006)

1980'den sonra ücretlilerin ve diğer gelir unsurlarının vergi yükü karşılaştırıldığında, gelişmenin ücretliler aleyhine olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Bu durum ücretlilerin milli gelirden aldıkları payla gelir vergisi içindeki paylarının karşılaştırılması durumunda da değişmemekte, ücretliler aleyhine olduğu açıkça görülmektedir.

Yalnız ücret geliri elde edenlere uygulanan özel indirim, 1968 yılında aile reisine uygulanan en az geçim indirimi tutarı kadar uygulanmaktaydı. Bu tarihten sonrada 1981'e kadar genel indirim tutarıyla aynı miktarda uygulanmıştır. 1981 yılına gelindiğinde 2361 sayılı Kanun özel indirim tutarlarını genel indirim tutarından fazla belirlemiş ve gerçek ücretlilerin vergilendirilmesinde özel indirim tutarını günde 150 TL. ayda 4 500 TL. ve yılda 54 000 TL.'ye yükseltmiştir¹⁶⁸. Ayrıca Kanuna göre; karı kocadan her

¹⁶⁸ R.G.T., 27.12.1980, S. 17203.

ikisinin de ücretli olması halinde genel indirimden yararlanmayan eş için özel indirim tutarlarının yarıya indirilmiş şekilde uygulanması öngörülmüştür.

1984 yılında 2970 sayılı Kanun ile Bakanlar Kuruluna özel indirim uygulaması miktarını on katına kadar arttırma ve kalkınmada öncelikli yörelere yönelik olarak farklı miktarlar tespit etme yetkisi verilmiştir. Bakanlar Kurulu bu yetkisini ilk olarak 1987 yılında kullanmıştır¹⁶⁹. Genel indirim uygulamasının eski önemini yitirmesi, ayrıca özel indirim uygulamasının yeni özellikleri (uygulamanın bölge ve yatırım nitelikleri olarak farklılaşmaya paralel olarak sosyal ve ekonomik etkilerin oluşturulması) özel indirim uygulamasının önemini arttırmıştır¹⁷⁰.

Gelir vergisi içerisinde ücret geliri elde eden mükelleflerin kişisel harcamalarını koruma amaçlı bir uygulama olan özel indiriminin artan önemi vergi uygulamalarına yansıtılamamıştır. Yüksek enflasyon karşısında asgari ücreti karşılama oranları çok düşük kalmıştır. Tablo 10 asgari ücret ve özel indirim tutarlarının yıllık yüzde değişimini karşılaştırmalı bir şekilde göstermektedir. Tablo 10 değerlendirildiğinde, özel indirim tutarının asgari ücretteki artışı yakalayamadığı, oransal olarak asgari ücret içerisinde gerilediği görülmektedir.

3824 sayılı Kanun ile Bakanlar Kurulu'na özel indirim tutarını asgari ücret seviyesine kadar artırma yetkisi verilmişse de Bakanlar Kurulu bu yetkiyi kullanmamıştır. Asgari ücretin vergi dışı tutulması haklı sebeplerle savunulmaktadır. Ancak, bu durumun bütçede ortaya çıkaracağı gelir kaybı, firmaların ücret ödemelerini asgari ücret seviyesinden göstererek kayıt dışı ödeme yapma olasılığı, işveren ve hükümetin çıkar birliğinin oluşmasıyla asgari ücretin düşük tutulması konusunda baskı yapılması gibi ihtimaller ileri

¹⁶⁹ R.G.T., 30.12.1987, S. 12467.

¹⁷⁰ AKDOĞAN, *Gelir ve Kumlar Vergisinin...*, s.143.

sürülerek, asgari ücretin vergi dışı bırakılmaması gerektiği de savunulmaktadır¹⁷¹.

Tablo 10. Yıllar İtibariyle Özel İndirim ve Asgari Ücret Tutarları (1986 – 2003)

	Aylık Özel İndirim Tutarları (TL.)	Özel İndirim Tutarında Yıllık Yüzde Değişim	Aylık Asgari Ücret (TL.)	Asgari Ücrette Yıllık Yüzde Değişim	Asgari Ücreti Karşılama Oranı
1986	6.000	-	41.400	-	14,5
1987	6.000	0	74.250	79,3	8,1
1988	12.000	50,0	126.000	69,7	9,5
1989	18.000	33,3	225.000	78,6	8,0
1990	36.000	50,0	414.000	84,0	8,7
1991	54.000	33,3	801.000	93,5	6,7
1992	90.000	40,0	1.449.000	80,9	6,2
1993	150.000	40,0	2.497.500	72,4	6,0
1994	600.000	75,0	4.173.750	67,1	14,4
1995	900.000	33,3	8.460.000	102,7	10,6
1996	1.800.000	50,0	17.010.000	101,1	10,6
1997	3.150.000	42,8	35.437.500	108,3	8,9
1998	9.450.000	66,6	78.075.000	120,3	12,1
1999	15.000.000	37,0	93.600.000	19,9	16,0
2000	18.750.000	20,0	114.300.000	22,1	16,4
2001	21.900.000	14,3	151.612.500	32,6	14,4
2002	30.000.000	27,0	236.437.870	55,9	12,7
2003	45.000.000	33,3	306.000.000	29,4	14,7

Kaynak. Resmi gazetelerden tarafımızca derlenmiştir,
http://www.calisma.gov.tr/istatistik/cgm/yillar_asgari_ucret.htm.Erişim.(09.08.2007)

1981 yılında özel indirim tutarı asgari ücretin %94'ü ne denk gelmekte, mükellef evli ise bu miktar asgari ücretin üstüne çıkmaktaydı¹⁷². Tablo 10 değerlendirildiğinde bu oranın %10'lara düştüğü görülmektedir. Tablolardan anlaşıldığı üzere özel indirim tutarının asgari ücreti karşılama

¹⁷¹ Selçuk İPEK, Vergilemede Ayırma İlkesi ve Türkiye' de Gelir Vergisi Uygulamaları **E-Yaklaşım**, Mart 2005, S. 20.

¹⁷² 1981 yılında asgari ücret tutarı aylık 5 400TL., özel indirim tutarı 4 500 TL. ayrıca genel indirim tutarı 600 TL.dir.

oranı yıllar geçtikçe azalmıştır. Yüksek enflasyon oranlarında, mükellefin medeni durumunu dikkate almayan maktu tutarlar belirlenmesi, asgari ücret artış oranlarının özel indirim tutarı artış oranlarından fazla olması, hatta bazı yıllar artmaması özel indirim uygulamasının önemini iyiden iyiye yitirmesine sebep olmuştur. 4842 sayılı Kanun ile 01.01.2004 tarihinden geçerli olmak üzere özel indirim uygulamasına son verilmiştir.

2.2.4.3. Şahıs Sigorta Primleri İndirimi

Şahıs sigorta primlerine yönelik uygulama bu dönemde de devam edilmiştir. 2001 yılında 4632¹⁷³ sayılı Kanun ile “Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu” ile bireysel emeklilik sisteminin getirilmesi sonucu 4697¹⁷⁴ sayılı Kanun ile şahıs sigorta şirketlerine ve bireysel emeklilik şirketlerine prim ve katkı payı ödeyen ücretlilere, işverenlere ve yıllık beyanname veren mükellefler ile sistemden emeklilik hakkı kazananlara yapılacak aylık ya da toplu ödemeler uygulama kapsamına dahil edilmiştir.

2.2.4.4. Sakatlık İndirimi

Genel olarak, çalışma gücünü kaybetmiş insanların geçim darlığına düşmeleri kaçınılmaz bir sonuçtur. Kısmen çalışma güçlerini yitirip çalışmaya devam eden insanlarda hayat standartlarını eskisi gibi devam ettiremeyeceklerdir. Bu durumda olan insanların elde ettikleri gelirlerin vergi uygulamalarınca dikkate alınması, düştükleri geçim darlığı probleminin bir nebze giderilmesi, toplumdan izole yaşamalarının önüne geçilmesi ve sosyal mevkilerinin düşürülmesinin önlenmesi bakımından önem arz etmektedir¹⁷⁵.

¹⁷³ R.G.T., 07.04.2001, S. 24366.

¹⁷⁴ R.G.T., 10.07.2001, S. 24458.

¹⁷⁵ Sait DİLİK, Yaşlılık, Malüllük ve Ölüm Aylık ve Gelirlerinin Değişen İktisadi Şartlara Göre Ayarlanması Açısından 25.8.1999 Gün ve 4447 Sayılı Yasanın Yorum ve Eleştirisi, **İş Hukuku ve İktisat Dergisi**, Kamu-İş, C.5, S.2, Ocak 2000, s.3.

1949 yılında düzenlenen 5421 sayılı GVK'nın beşinci bölümünde yer alan müteferrik istisnalar başlığı, "iki gözü kör veya dilsiz veya mefluç veya el veya ayaklarından ikisinden veya birinden mahrum veya el veya ayaklarından birini veya ikisini kullanamayacak derecede sakat bulunan hizmet erbabının ücretleri ile yukarda yazılı şekillerde veya çalışamayacak derecede malül olanların malüllük, emekli, dul ve yetim aylıkları; (sakatlığın ve malüllüğün heyeti sıhhiye raporu ile tevsiki şarttır.)" şeklinde düzenlenerek, sakatları gelir vergisinden istisna etmiştir.

1980 yılında 2361 sayılı Kanun, düzenlemeyi istisnadan indirimle dönüştürmüştür. 2361 sayılı Kanun gerekçesinde sakatlığın tür ve derecesinin tespitinde objektif kriterlerin uygulanmadığı, doktor raporu uygulamasında problemler çıktığı, sakatlara tanınan bu istisnanın kötü emeller doğrultusunda kullanılmasından dolayı değiştirildiği açıklanmıştır¹⁷⁶.

Sakatlı indirimi yalnız gerçek ücretlilerin vergilendirilmesinde uygulanan bir indirim biçimidir. Sakatlık indirimi, Kanunda düzenlenen sakatlık seviyeleri doğrultusunda sakat olan ücretlilerin diğer mükelleflere göre korunmalarını öngörmektedir. Bu özelliği sakatlık indirimini ayırma kuramının bir uygulama biçimine dönüştürmektedir.

2361 sayılı Kanun, sakatlığı iki dereceye ayırmıştır. Buna göre; çalışma gücünün asgari %70'ini kaybedenler birinci derece sakat, asgari %40'ını kaybedenler ikinci derece sakat olarak nitelendirilmekte ve bu doğrultuda birinci derece sakatlar özel indirim tutarının bir buçuk katı, ikinci derece sakatlar da özel indirimin yarısı kadar indirim tabi tutulmaktadırlar.

Yeni sistem sakatlık durumunun tespitini de düzenlemiştir. Buna göre, sakatlık derecesi ve uygulamaya ilişkin esasa maliye, sağlık, sosyal yardım ve sosyal güvenlik bakanlıklarınca ortak hazırlanacak bir yönetmelikle

¹⁷⁶ KIZILOĞ, a.g.e., s.54.

düzenlenecektir. Bu sistem, uygulamada karşılaşılabilecek yolsuzlukların önüne geçilmesi bakımından yararlı olmuştur. Ancak daha önce tüm geliri vergi dışı bırakılan sakat mükellefin elde ettiği avantaj kısıtlanmış bu durum özörlöler aleyhine fakat hazine lehine bir sonuç doğurmuştur¹⁷⁷.

Uygulamayla ilgili eleştiri konularının başında artan oranlı bir yapının bulunmaması gelmektedir. %40'a kadar sakat olan mükellefle, %40 ile %69 arasında sakatlığı bulunan bir mükellefin ya da %40 ile %69 arasında sakatlığı bulunan bir mükellefle %70 sakatlığı bulunan bir mükellefin elde edeceği avantaj arasındaki fark çok büyüktür¹⁷⁸. Sakatlık indirimi miktarları ve sakatlık oranları 1981 ve 1985 yıllarında da değişikliklere uğramıştır.

Sakatlık indirimi, bedeni yetersizlikleri bulunan ve bu yüzden kişisel harcama tutarını, gerek daha fazla kişisel harcamaya gereksinim duyması gerekse çalışma güçlüklerinden dolayı karşılayamayan mükelleflerin vergi uygulamalarında göz önünde bulundurulmasıdır. Burada amaç, daha fazla kişisel harcamaya ihtiyaç duyan ve çalışma gücüğü çeken sakat mükellefleri korumaksa, yalnız ücret geliri elde eden sakat mükelleflerin kapsam içine alınması, gelir vergisi uygulamasının önemli bir eksikliğidir.

2.2.4.5. Vergi İadesi

1984 yılında 2978 Sayılı Vergi İadesi Hakkında Kanun'la vergi iadesi uygulaması başlatılmıştır. Vergi iadesi uygulaması; tam mükellefiyete tabi olup, ücret geliri elde edenler, ticarî, ziraî veya meslekî kazançları nedeniyle gelir vergisine tabi olan mükellefler, emekli, maluliyet, dul ve yetim maaşı alanlar ile bunların eş, çocuk ve bakmakla yükümlü oldukları kimseleri kapsamaktadır. Vergi iadesi uygulaması, Kanunda sayılan kimselerin yine bu

¹⁷⁷ Selahattin TUNCER, Sakatlık ve Vergi Sorunları, **Vergi Dünyası**, Yıl 1, S.3, 1981, s.50.

¹⁷⁸ TUNCER, a.g.m., s. 51.

kanunda yer alan harcamaları yapmaları karşılığında, belirlen oranlarda bir ödemenin yapılması şeklinde vergi sistemimize girmiştir.

1984 yılında vergi iadesi uygulaması çıkarılırken asıl amaç kapsama alınan kişilerin vergi yükü azaltmaktır. Bunun yanında yapılan düzenlemelerle daha sonra 1985' de yürürlüğe girecek olan katma değer vergisi'nin altyapısını oluşturmak, fatura ve diğer belgelerin alınması özendirilmek istenmiştir.

İadedden yararlanacak harcamalar; dayanıklı tüketim malları, yiyecek, içecek giderleri, yakacak giderleri, her türlü giyim giderleri, sağlık giderleri, eğitim giderleri, kira giderleri ve ulaştırma giderlerinden oluşmaktadır.

Vergi iadesine esas alınacak harcama tutarı ise aylık olarak net ücretle sınırlıdır. Bu şekilde yapılan vergi iadesinin gelir vergisi ile bir ilişkisi bulunmamaktadır. Belirli bir tarife göre hesaplanan vergi iade tutarı aylık olarak nakden ücretlilere ödenmektedir. Bir ay içinde yapılan harcamalardan kabul edilen "Vergi İade Bildirimi" ilgili vergi dairelerine verilmekte, ödeme ise takip eden ay içinde nakden yapılmaktaydı. Bu şekilde yürüyen vergi iadesi 1.1.1994 tarihine kadar uygulanmıştır.

Vergi İadesi Hakkında Kanun, toplumun hemen hemen her kesimi kapsayarak insanların harcamaları doğrultusunda belli oranda vergi iadesi ödemesi yapılmasını öngörmektedir. Haksız vergi iadesi ödemelerinin önüne geçilememesi sonucu vergi iadesi ödemeleri bütçe giderleri içinde önemli bir gider kalemi haline gelmiştir. Ayrıca belge düzeninin yerleşmesine beklenen katkıyı da sağlayamamıştır.

Uygulamadan beklenen sonuçların alınamaması neticesinde, 26 Aralık 1993 tarihinde çıkarılan 3946 sayılı Kanunla, 2978 sayılı Kanunun 1.maddesinin son fıkrası değiştirilerek, Bakanlar Kurulu'na, vergi iadesinden

yararlanacak olanlar ile vergi iadesine tabi tutulacak mal ve hizmet alımlarını tespit etme, kapsama alma veya kapsam dışına çıkarma, vergi iadesi usul ve esaslarını belirleme yetkisi verilmiştir. Bakanlar kurulu bu yetkisini 01.04.1994 tarihinde kullanmış ve 94/5372 sayılı Kararıyla vergi iadesi, sadece emekli, maluliyet, dul ve yetim maaşı alanlar ile bunların eş, çocuk ve bakmakla yükümlü oldukları kimseleri kapsar hale getirilmiştir.

Tablo 11. Yıllar İtibariyle Vergi İadesi Miktarları

Yıllar	GSMH	İade Miktarı	GSMH içerisindeki payı
1989	230.370	1.806	0,8
1990	397.178	2.842	0,7
1991	634.393	5.130	0,8
1992	1.103.605	7.930	0,7
1993	1.997.323	13.879	0,7
1994	3.887.903	11.881	0,3
1995	7.854.887	12.937	0,2
1996	14.978.067	20.970	0,1
1997	29.393.262	49.000	0,2
1998	53.518.332	92.110	0,2
1999	78.282.967	147.155	0,2
2000	125.596.129	222.539	0,2
2001	176.483.953	297.705	0,2
2002	275.032.366	560.108	0,2
2003	356.680.888	703.655	0,2
2004	428.932.343	709.510	0,2
2005	486.401.032	1.293.446	0,3

Kaynak. http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/CVI/Tablo_49.xls.htm (20.08.2007)

2.2.4.6. Özel Gider İndirimi (Ücretliler İçin Vergi İadesi)

Gelir vergisinde 1990–2000 döneminde tahsilat / tahakkuk oranı ortalama % 86 civarında olmuştur. Yani tahakkuk eden 100 liralık bir verginin 86 lirası tahsil edilebilmiştir. Stopaj yoluyla alınan gelir vergisinde ise aynı oran yaklaşık % 89 olmuştur. Stopaj yoluyla alınan gelir vergisi içinde ücretlilerin payı ise yaklaşık % 63 civarındadır.

Kaynakta vergi kesme sistemi mükellefin şahsını doğrudan kavrayamadığı için adaletsiz olarak kabul edilmektedir. İade ve beyan sistemi bu sakıncayı ortadan kaldırmakta ve daha gerçekçi bir vergileme öngörmektedir.

Ücretlilerin ödeyecekleri vergi işveren tarafından kaynakta kesildiği için, ücretliler tahakkuk eden bir vergiyi ödemek zorundadırlar. Bu durum ücret gelirleri elde edenlerin vergiden kaçınma imkanlarını ellerinden almaktadır. Aynı zamanda ödeme zamanı farklılıkları, uygulanan teşviklerden genelde sermaye gelirlerinin yararlanması, stopaj uygulamalarındaki adaletsizlikler, özel indirimin sembolik düzeyde kalması, vergi tarifesinin vergi yükü dağılımı açısından ücretlilere uygun bir konumda olmaması, indirilecek giderler konusunda ücretlilerin aleyhine yaratılan farklılıklar gibi nedenlerle ücret gelirleri diğer gelir unsurlarına göre korumaya muhtaç duruma düşmüştür.

En az geçim indirimi uygulamasına son verilmesiyle ücret geliri elde eden mükellefler üzerindeki yük artmış, ayrıca gelir dağılımındaki dengesiz ve bozuk yapı kişisel harcamalarını karşılama zorluğu çeken insanların oluşması sonucunu doğurmuştur. Bu durum yeni bir uygulamasının sisteme sokulması mecburiyetini ortaya çıkarmıştır.

Doksanlı yılların başlarında gelir vergisi toplam gelirlerin %40'ını oluştururken, bu %40'ın yarısını ücretli mükellefler sağlamaktaydı¹⁷⁹. Yıllar itibariyle ücretlilerin milli gelirden aldıkları paylar ortalama % 25 civarında olmuş, fakat bunun yanında gelir vergisi içindeki payları ise % 50'lerden aşağı inmemiştir. Dolaylı vergilerin etkisiyle gelir vergisinin toplam vergi gelirleri içindeki payında 1980'li yılların sonlarından itibaren bir azalma eğilimi görülmekte, ancak aynı oranda azalmanın ücretlilerin toplam gelir vergisi içindeki payında görülmemektedir. Gelir vergisinin toplam vergi gelirleri içerisindeki payının azalmasının telafisi yine ücretli kesimin üzerindeki vergi yükünün arttırılması ile mümkün olacaktır.

Bu dönemde ücret üzerinden kesilen tasarrufu teşvik kesintisi ve konut edindirme yardımı¹⁸⁰ gibi fonlar da ücretliler üzerindeki vergi yükünü artırmaktadır.

Ücretlilerin kişisel harcamalarını vergi uygulamaları aracılığıyla koruma amacını gerçekleştirmede en etkili araç özel gider indirimi uygulanmasıdır. Özel gider indirimi mükellefin belirlenen harcamaları ile ilgili vergi harcamalarının kendisine iade edilmesini öngören bir yapıya sahiptir.

1984 yılında Vergi İadesi Hakkında Kanunun ilk çıkarıldığında uygulama kapsamında iken, 1994 Mayıs ayından itibaren bu Kanun kapsamından çıkartılan ücretlilerle ilgili olarak, 3946 sayılı Kanunla, "özel gider indirimi" uygulaması getirilmiştir¹⁸¹.

¹⁷⁹ Nevzat SAYGILIOĞLU, Vergi Denetimi ve Vergi Kayıp ve Kaçağının Ölçülebilirliği ile Ekonomiye Etkileri, **T.II.V.K**, 13 – 14, Nisan, 1994, İYT. ve M.Ü.İ.İ.B.F. Mezunları Derneği, İstanbul, 1996, s. 89.

¹⁸⁰ Şükrü KIZILOĞLU, Ücretli ve Emeklinin 1.214 Doları 100 Doları İnmiş, **Hurriyet**, 7 Ağustos 2007.

¹⁸¹ **R.G.T.**, 30.12.1993, S. 21804.

GVK' nın 63. maddesine eklenen beş numaralı bent¹⁸², ücretlilerin vergi matrahından eğitim, sağlık, gıda, giyim ve kira harcamalarının belirli bir kısmının özel gider indirimi olarak indirilebilmesini öngörmektedir. 63. maddenin beş numaralı bendi aşağıdaki gibi düzenlenmiştir;

“Mükellefin kendisi, eşi ve çocukları ile ilgili eğitim, sağlık, gıda, giyim ve kira harcamalarının yıllık toplam tutarının 1/3'ü. Şu kadar ki indirim konusu harcamaların Türkiye’de yapılması, gelir veya kurumlar vergisi mükellefiyeti bulunan gerçek veya tüzel kişilerden alınacak belgelerle tevsik edilmesi ve bu belgelerin işverene verilmesi şarttır. Bu suretle hesaplanan indirim tutarı, harcamanın yapıldığı yıla ait ücretin yıllık vergi matrahının %35’ini geçemez. Bu indirim de dikkate alınmak suretiyle hesaplanan vergi ile mükellefin o yıl içinde tevkif suretiyle ödediği vergi tutarı arasındaki fark, ücretlinin ertesi yılda ödeyeceği gelir vergisinden mahsup edilir veya işverenler aracılığı ile kendisine nakden iade edilir. Bakanlar kurulu bu bentte yer alan %35 nispetini sifıra kadar indirmeye kanuni oranına kadar arttırmaya veya harcama konuları, harcama ve ücret tutarları itibari ile farklı oranlar tespit etmeye yetkilidir.

Ücretlilerin harcama belgelerin işverene ibrazı, beyanı ve verginin iadesine ilişkin süreleri tespit etmeye, iadeyi nakden veya mahsuben yaptırmaya, bu uygulamanın usul ve esaslarını tayin ve tespiti maliye bakanlığı yetkilidir.”

Kanun hükmü özel gider indirimi ile ilgili bazı noktalara dikkat çekmektedir. Buna göre;

i. Matrahtan indirim usulüne göre uygulanan özel gider indirimi sadece ücretlilerin yararlanabileceği bir indirimdir.

¹⁸² R.G.T., 30.12.1993, S. 21804.

ii. Özel gider indirimine konu olacak harcamaların Türkiye'de yapılması ve vergiye tabi gelir veya kurumlar vergisi mükelleflerinden alınmış belgelerle ispat edilmesi gerekmektedir. Ayrıca İndirim tutarı harcamanın yapıldığı yıla ait ücretin yıllık vergi matrahının % 35'ini geçemeyecektir.

iii. Özel gider indiriminin konusu yalnızca eğitim, sağlık, gıda, giyim ve kira harcamalarıdır. İndirim tutarı, kanunda belirtilen harcamalar toplamının 1/3'ü olarak hesaplanacaktır.

Kanun indirilecek özel gider indirimi için yıllık vergi matrahının %35'ine kadar izin vermiş, ancak bakanlar kurulu yetkisini kullanarak bu oranı %23'e çekmiştir¹⁸³.

Özel gider indirimi uygulaması gerçekçi bir şekilde uygulandığında, vergi uygulaması ile kişisel harcama tutarını mükellefe sağlama konusunda en başarılı uygulama şekli iken, uygulamanın sağlıklı bir şekilde işletilememesi uygulamayı amacından saptıracak, mükelleflerin yapmadıkları harcamalarının da indirim konusu yapılması sonucunu doğuracaktır.

Sadece ücret geliri elde eden mükelleflere tanınan bu yeni düzenlemeden yararlanılabilmesi için ücretin gerçek usulde tespit edilmesi gerekmektedir. Buna göre ücretleri gerçek usulde vergilendirilen ücretlilerin kendilerinin, eş ve çocuklarının eğitim, sağlık, gıda, giyim ve kira harcamaları özel gider indirimi kapsamı içerisinde yer almaktadır.

Özel gider indirimine konu harcamaların içerikleri de kanun tarafından belirlenmiştir. Buna göre ücretlilerin gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinden alacakları fatura, serbest meslek makbuzu, perakende satış fişi, ödeme

¹⁸³R.G.T., 05.04.994, S. 21896.

kaydedici cihazlara ait satış fişi ile belgelemek suretiyle yapacakları aşağıda yazılı giderler özel gider indirimi kampına girmektedir¹⁸⁴.

i. Eğitim giderleri; eğitim ve öğretim kurumları ile anaokulu, kreş ve dershanelere eğitim amacıyla yapılan ödemeler ile kurs ücretleri, kitap ve kırtasiye alımları için yapılan harcamaları kapsamaktadır.

ii. Sağlık giderleri; ücretlilerin yaptığı ilaç masrafı, sağlık malzemesi ve hastane giderleri ile muayene tahlil, ameliyat, fizik tedavi ve diş protez ücretleri, gözlük ve lens alımları gibi sağlık harcamaları kapsamaktadır. Bu masrafların bir kısmının işveren tarafından karşılanması durumunda ücretlinin kendisinin karşıladığı harcama tutarı esas alınacaktır.

iii. Gıda giderleri; her türlü yiyecek ve içecek için yapılan harcamaları kapsamaktadır. Ancak, içecek giderlerinden sigara, alkollü içkiler, evlerde beslenen kuş, kedi, köpek gibi hayvanlar ile diğer hayvanların tüketimi için alınan yem, mama gibi gıda maddeleri gıda harcaması olarak nitelendirilmemektedir.

iv. Giyim giderleri; kumaş, hazır elbise, ayakkabı, şapka, iç çamaşırı, çorap, kemer gibi giyime müteallik her türlü malların satın alınması için yapılan harcamalar ile bunlara ilişkin dikim, tamir, onarım gibi harcamaları kapsamaktadır.

v. Kira giderleri kira ödememesinin kapsadığı dönem belgelerle belirtmek suretiyle ikamet edilen konut için yapılan kira ödemesinin tamamı bu kapsamda değerlendirilmektedir.

¹⁸⁴ 176 Seri No'lu Gelir Vergisi Genel Tebliği, **R.G.T.**, 18.05.1994, S. 21938.

3946 sayılı Kanun ile yapılan düzenleme, ücretin vergilendirilmesinde ayırma prensibi doğrultusunda daha adil bir vergi sisteminin kurulmasına yardımcı olacak bir niteliğe sahiptir. Ancak, enflasyonun yüksek seviyede seyretmesi, ileride iade olarak alınacak meblağın değerini reel olarak düşürmektedir. Bu sakıncayı ortadan kaldırmak için matrahtan indirilecek miktarın oranı artırılarak enflasyon nedeniyle ortaya çıkacak kayıp telefı edilebilecektir.

4842 sayılı Kanunun 15. maddesiyle, 193 sayılı Gelir Vergisi, Kanunu'nun Mükerrer 121. maddesi 01/01/2004 tarihinden geçerli olmak üzere özel gider indirimi yeniden düzenlemiş ve madde ücretliler için vergi indirimi şeklini almıştır.

GVK'nın mük. 121. maddesi özel gider indiriminin hesaplama yöntemini değiştirmiş ve artan oranlı bir yapı ön görmüştür. Bu doğrultuda uygulama kaldırılmadan önce son kez 2007 yılı için tutar belirlenmiştir. Buna göre¹⁸⁵; gerçek ücretlerin vergilendirilmesinde, mükellefin kendisi, eşi ve çocukları ile ilgili eğitim, sağlık, gıda, giyim ve ikamet edilen konuta ait kira harcamalarının yıllık toplam tutarının;

3 800 YTL' ye kadar %8'i,

7 700 YTL'nin 3 800 YTL'si için %8'i, aşan kısmı için %6'sı,

7 700 YTL'nin fazlasının, 7 700 YTL'si için %7 aşan kısmı için %4'ü

Ücretlinin ertesi yılda ödeyeceği gelir vergisinden mahsup edilecek veya işverenler aracılığı ile kendisine nakden iade edilecektir.

Ücretliler için özel gider indirimi uygulaması 2007 yılından geçerli olmak üzere yürürlükten kaldırılmıştır. 2007 yılı için özel gider indiriminin

¹⁸⁵ 259 Seri no.lu GVK Genel Tebliği.

yerine her hangi bir uygulama öngörülmezken 2008 yılından başlamak üzere ücret gelirlerini kapsayacak maktu bir indirim uygulaması öngörülmüştür.

2.2.4.7. Kişisel Harcamaları Dolaylı Şekilde Etkileyen Uygulamalar

2.2.4.7.1. Zirai Kazanç İstisnası

1980 tarihli ve 2361 sayılı Kanunun 13. maddesi ile uygulama yürürlükten kaldırılmıştır.

2.2.4.7.2. Küçük Çiftçi Muaflığı

Zirai kazancın vergilendirilmesine ilişkin olarak yürürlükte bulunan hükümlere göre; işletme büyüklüğü ölçüsünün yanında yıllık hasılat tutarlarına da bakılmaktaydı. Buna göre, Gelir Vergisi Kanunu'nun 12 'nci ve 13'üncü maddelerinde yazılı işletme büyüklüğü ve yıllık satış tutarı ölçülerini aşmayan çiftçiler gelir vergisinden muaf tutulmakta, vergiye tabi olacak çiftçilerden yıllık hasılat tutarları 53' üncü maddede yazılı haddi aşmayanların kazançları götürü gider esasına, aşanların kazançları ise gerçek kazanç usulüne göre tespit edilmekteydi. Çiftçilerin vergiye tabi olup olmayacaklarının, vergiye tabi olmaları halinde ise kazanç tespit yönteminin satış tutarları esas alınarak belirlenmesi, çiftçileri yaptıkları satışlar için belge talep etmemeye ve bu yolla hasılatlarını gizlemeye sevk etmiştir¹⁸⁶.

Belgesiz olarak ticari ve sınai faaliyete konu olan tarım ürünleri kayıt dışı ekonominin nedenleri arasına girmiştir. Bu gibi olumsuzlukların ortaya çıkması sonucunda 1998 tarihinde 4369 sayılı Kanun'la zirai kazancın vergilendirme esasları yeniden belirlenmiş ve küçük çiftçi muaflığı uygulamasına son verilmiştir.

¹⁸⁶ 31.12.1998 Tarihli 219 Seri No'lu Gelir Vergisi Genel Tebliği.

4369 sayılı Kanun'la zirai kazancın vergilendirme esasları yeniden belirlenmiş kesinti suretiyle vergilendirme temel vergilendirme esası olarak konulmuştur¹⁸⁷. Zirai kazancın vergilendirilmesinde hasılat ölçüsü tamamen kaldırılmış, işletme büyüklüğü ölçüleri de önemli ölçüde artırılmıştır. Buna göre işletme büyüklüğü ölçülerini aşan çiftçiler zirai kazançlarını, zirai işletme veya bilanço esasına göre tespit edeceklerdir. Bu ölçüleri aşmayan çiftçiler bakımından ise tevkifat nihai vergileme olacaktır.

Yapılan yeni düzenleme ile çiftçilerin satışlarında belge almama çekinceleri ortadan kaldırılmıştır. Ayrıca diğer kazanç ve irat uygulamasında çiftçilerin müstahsil makbuzlarında yer alan tutarlar, izah nedeni olarak kabul edilmekte ve çiftçilerin avans, kredi, sübvansiyon gibi ayni ve nakdi destekleme unsurlarından yararlanmaları aldıkları ve düzenledikleri belgelere bağlanmak suretiyle, zirai faaliyetlerin belge düzeni içinde yapılması avantajlı hale getirilmiştir.

2.2.4.7.3. Göçmen ve Mülteci Muaflığı

1950 yılında uygulamaya konulan ve ülkeye yeni gelmiş, kişisel harcamalarını karşılama sıkıntısı çekmesi muhtemel göçmen ve mültecilere yönelik bir muafiyet olan göçmen ve mülteci muaflığı uygulaması 1998 yılında 4369 sayılı Kanun ile kaldırılmıştır.

2.2.4.7.4. Telif Hakları İstisnası

1980 tarihli 2361 sayılı Kanunla telif hakları istisna tutarı 200.000 TL.'ye çıkarılmış ve bu oran yabancı ülkelerde elde edilen gelirden 400.000 TL. olarak belirlenmiştir. 1982 tarih ve 2772 sayılı Kanun ile istisna tutarı

¹⁸⁷ R.G.T., 29.7.1998, S. Mük. 23417.

300.000 TL. olarak belirlenmiş ve bu tutar yabancı ülkelerden elde edilen gelirlerde 600.000 TL. olarak belirlenmiştir.

1985 tarihinde 3239 sayılı Kanunla, istisnadaki tutar sınırlandırması kaldırılmıştır. 3239 sayılı Kanun GVK 18. maddeyi genişleterek, Müellif, mütercim, heykeltıraş, hattat, ressam, bestekar ve mucitlerin ve bunların kanuni mirasçılarının şiir, hikaye, roman, makale, bilimsel araştırma ve incelemeleri, röportaj, karikatür, fotoğraf, film, video band, radyo ve televizyon senaryo ve oyunu gibi eserlerini, gazete, dergi, radyo, televizyon ve videoda yayınlanmak veya kitap, resim, heykel ve nota halindeki eserleri ile ihtira beratlarını satmak veya bunlar üzerindeki mevcut haklarını devir ve temlik etmek veya kiralamak suretiyle elde ettikleri hasılatı gelir vergisinin dışına çıkarmıştır.

Telif hakları istisnası 1985 tarihine kadar kanunda sayılan konular doğrultusunda bu konuları gerçekleştiren mükelleflerin belirli bir gelir seviyesinin altına düşmesini engellemeyi amaçlamıştır. 1985 tarihinde yapılan değişiklikle kaldırılan tutar sınırı ve uygulamanın kanuni mirasçıları da kapsayacak şekilde genişletilmesi, telif hakları istisnasının, mükelleflerin kişisel harcamalarını korumaya yönelik bir uygulama olma özelliğini ortadan kaldırmış ve amacı farklılaşmıştır.

2.2.4.7.5. Kişisel Harcamalara Yönelik Diğer Uygulamalar

1980'den günümüze kişisel harcamalara yönelik uygulamalarda, müteferrik istisnalar, esnaf muaflığı, diplomat muaflığı ve ücret istisnası uygulamalarına devam edilmiştir.

3. GELİR VERGİSİ MATRAHININ BELİRLENMESİ AÇISINDAN GÜNÜMÜZDE KİŞİSEL HARCAMALARI DİKKATE ALAN UYGULAMA YÖNTEMLERİNİN İNCELENMESİ

Ekonomik, sosyal ve teknolojik gelişmelerin neticesinde toplumsal ihtiyaçların miktar ve bileşiminde ortaya çıkan değişim, ülkemizde sosyal ve ekonomik amaçlar doğrultusunda vergi uygulamaları gerçekleştirilmesini zorunlu hale getirmiştir¹⁸⁸.

1986 yılında en az geçim indirimi kaldırılmış, ancak gelir unsurlarının bazılarında belli bir düzeyin altındaki kazançlar ya da belirli kriterleri taşıyan kişiler vergi dışı tutulmuştur.

Gelir vergisi içerisinde uygulanan istisna ve muafiyetler kişisel harcamalarını karşılayamayacak durumda olanların vergilendirilmemesini, kişisel harcamalarını sağlayacak gelirinden fazla, ancak yine de korumaya muhtaç olan gelirlerin de daha az vergilendirilmesini öngörmektedir¹⁸⁹.

Kişisel harcamaları korumaya yönelik uygulamaların düzeylerinin ne olması gerektiği konusu tartışmalıdır. Mükelleflerin kişisel harcamalarının belirlenmesinde karşılaşılan güçlükler ve kişisel harcamaları korumaya yönelik alınacak koruyucu önlemlerin gereken etkiyi meydana getirememesi, bu uygulamaların düzeyi ile ilgili olarak geçerli bir ölçünün bulunmaması bakımından sorun teşkil etmektedir¹⁹⁰.

Vergi sistemi içerisinde bazı istisna ve muafiyetler değişik amaçlar doğrultusunda uygulanmaktadırlar. Konumuz gereği bu bölümde kişisel harcamaları dikkate alma amaçlı uygulamalara yer verilecektir.

¹⁸⁸ AKDOĞAN, *Vergilerin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi...*, s. 35.

¹⁸⁹ KIZILOĞ, a.g.e., s. 456.

¹⁹⁰ AKDOĞAN, *Gelir Vergisi Açısından...*, s. 25.

GVK'da sayılan yedi gelir unsuru doğrultusunda, her bir gelir unsurunda düzenlenmiş kişisel harcamaları koruma altına almaya yönelik uygulamalar olduğu gibi, tüm gelir unsurlarına yönelik uygulamalar da söz konusudur. Bu doğrultuda ayırma kuramı çerçevesinde uygulanan gelir unsurlarına yönelik uygulamalar ve genel uygulamalar ayrı ayrı incelenecektir.

3.1. Gelir Unsurları Açısından Kişisel Harcamaların Dikkate Alınmasına Yönelik Uygulamalar

3.1.1. Ticari Kazançlarda Kişisel Harcamaları Dikkate Alan Uygulamalar

Ticari kazanç elde eden mükelleflerin kişisel harcamaları G.V.K. 9. maddede düzenlenen esnaf muaflığı ile korunmaya çalışılmaktadır.

Esnaf, Türk Ticaret Kanunu'nun 17. maddesinde "iktisadi faaliyeti nakdi sermayesinden çok bedeni gücü ile çalışmasına dayanan ve kazancı ancak geçimini sağlamaya yetecek derecede az olan sanat ve ticaret erbabı" şeklinde tanımlamıştır.

Türk Ticaret Kanunu'nun yapmış olduğu bu tanım esnafın elde ettiği gelirin korunması gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu doğrultuda, GVK'nın 9. maddesinde, gerek sosyal ve ekonomik nedenlerle, gerekse vergi kapsamına alınmalarındaki zorluk nedeniyle bazı şartlara sahip esnafları gelir vergisinden muaf tutmuştur.

Gelir vergisi kapsamına girmekle birlikte; kişisel harcamaları için gerekli gelir miktarını elde edemediği varsayılan ve sosyal ve ekonomik açılardan koruma amacı güdülerek esnaf muaflığı uygulamasına tabi tutulan

ticaret erbabı sayısının oldukça fazla oluşu¹⁹¹, esnaf muaflığını gelir vergisindeki en önemli uygulamalardan biri haline getirmektedir¹⁹².

Esnaf muaflığından yararlanan kişiler, faaliyetleri ile ilgili satın aldıkları mallara ilişkin gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinden aldıkları belgeleri saklamak zorundadırlar. Fakat saklamama durumunda ciddi yaptırımların olamaması belge düzeninde önemli eksikliklere neden olmakta ve kayıt dışılığı arttırmaktadır¹⁹³. Ayrıca, kimlerin vergi muafiyetinden yararlanabileceği noktasında da uygulamada sorunlar çıkmaktadır¹⁹⁴. Bu sorunlar “uygulamanın bir vergi barınağı veya vergi şemsiyesi olarak değerlendirilmesi ve bu durumun izlenmesi ve ortaya çıkarılabilmesindeki sorunlardan kaynaklanmaktadır.”¹⁹⁵

Esnaf muaflığından yararlanmak için, her ne kadar gelir vergisinde ayırım yapılmamış olsa da, genel ve özel şartlara sahip olmak gerekmektedir¹⁹⁶.

Esnaf muaflığından yararlanmak için gerekli genel koşullar, kişilerin esnaf muaflığı kapsamına girip girmediklerini belirlemektedir. Genel koşullara göre;

i. Kişinin; ticari, zirai veya mesleki kazancı dolayısıyla gerçek usulde gelir vergisine tabi olmaması gerekmektedir.

¹⁹¹ AKDOĞAN, **Vergi Hukuku ve Türk Vergi Sistemi**, s.176.

¹⁹² Doğan ŞENYÜZ, **Türk Vergi Sistemi “Gelir, Kurumlar ve Katma Değer Vergisi**, Gözden Geçirilmiş 6. Baskı, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2000, s. 81.

¹⁹³ Osman Selim KOCAHANOĞLU, **Gerekçeli Açıklamalı Vergi Kanunları**, Vergi Reformu 14. Özel Baskı, Özener Matbaası, İstanbul, 1999, s.64.

¹⁹⁴ KOCAHANOĞLU, a.g.e., s. 64.

¹⁹⁵ AKDOĞAN, **Vergi Hukuku...**, s. 180.

¹⁹⁶ AKDOĞAN, **Vergi Hukuku...**, s.46.

ii. Esnaf muaflığı kapsamına giren faaliyetlerin, gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerine bağlılık arz edecek şekilde yapılmaması gerekmektedir.

Esnaf muaflığından yararlanabilmek için gerekli özel koşullar belirli faaliyet türleri doğrultusunda oluşturulmuştur¹⁹⁷. Özel şartlar esnaf muaflığının yanı sıra bazı alt muaflıklar da getirmektedir. Buna göre özel şartlar;

i. Küçük Ticaret Erbabı Muaflığı; uygulama, faaliyet alanı ve hacmi son derece düşük, küçük ticaret erbabını kapsamaktadır¹⁹⁸. Kanun, muaflık kapsamına girecek mükellefleri kısıtlayarak yalnız, motorlu nakil vasıtaları kullanmamak koşulu ile gezici olarak veya bir iş yeri açmaksızın perakende ticaret yapanları kapsayacak şekilde düzenlenmiştir. Madde parantez içi hükümle, giyim eşyaları, zati ve süs eşyaları, değeri yüksek olan ev eşyaları ile pazar takibi suretiyle gıda, bakkaliye ve temizlik maddelerini, bununla birlikte sabit iş yerlerinin önünde sergi açmak suretiyle o iş yerinde satışı yapılan aynı neviden malları satanları bu muaflık kapsamı dışına çıkarmıştır.

ii. Gezici Küçük Sanat Erbabı Muaflığı; bu muafiyet, bir iş yerine bağlı olmasızın gezici olarak ve doğrudan tüketiciye iş yapan küçük sanat erbabını kapsamaktadır.

iii. Köyde Çalışan Küçük Sanat Erbabı Muaflığı; köylerde gezici olarak her türlü sanat işleriyle uğraşanlar ile aynı yerlerde aynı işleri bir iş yeri açarak yapanlardan G.V.K. md. 47'ye göre basit usule sahip olmanın genel şartlarını yerine getirenler bu muafiyet kapsamındadırlar. Ancak G.V.K. 51. md.'de geçen faaliyetleri yürütenler bu kapsam dahilinde değerlendirilmeyeceklerdir.

¹⁹⁷ AKDOĞAN, **Vergi Hukuku...**, s. 177.

¹⁹⁸ AKDOĞAN, **Vergi Hukuku...**, s. 177.

iv. Küçük Nakliyeciler Muaflığı; karada ve suda taşımacılık yapan küçük nakliyeciler, belirlenen şartlar doğrultusunda gelir vergisinden muaf tutulmuşlardır. Maddeye göre, hayvanlarla taşımacılık yapanlar, bir adet hayvan arabası ile taşımacılık yapanlar, 50 rüsum tonilatoya (50 rüsum tonilato dahil) kadar makinesiz ya da motorsuz nakil aracı işletenler gelir vergisinden muaftır.

v. Arasıra Nakliyecilik İşleri Yapan Çiftçi Muaflığı; zirai işlerinde kullandıkları hayvan, hayvan arabası, motor, traktör gibi vasıtalar veya sandallarla, sürekli meslek haline getirmeksizin ücret karşılığında eşya ve insan taşıyan çiftçiler gelir vergisinden muaf tutulmuştur.

vi. El Sanatları Muaflığı; kaybolmaya yüz tutmuş el sanatlarının yaşatılmasına, bu sanatsal faaliyetleri yapanların sosyal ve ekonomik bakımdan korunmasına yönelik olarak bu muaflık getirilmiştir¹⁹⁹. Buna göre; evlerde kullanılan dikiş, nakış, mutfak robotu, ütü ve benzeri makine ve aletler hariç olmak üzere, muharrik kuvvet kullanmamak ve dışarıdan işçi almamak şartıyla, oturdukları evlerde imal ettikleri havlu, örtü, çarşaf, çorap, halı, kilim, dokuma mamûlleri, kırpıntı deriden üretilen mamûller, örgü, dantel, her nevi nakış işleri ve turistik eşya, hasır, sepet, süpürge, paspas, fırça, yapma çiçek, pul, payet, boncuk işleme, tığ örgü işleri, ip ve urganları, tarhana, erişte, mantı gibi ürünleri işyeri açmaksızın satanlar gelir vergisinden muaf tutulmuşlardır.

Muaf tutulan ürünlerin, pazar takibi yoluyla satılması ile ticarî, ziraî veya meslekî faaliyetleri dolayısıyla gelir ve kurumlar vergisi mükellefi olanların düzenlediklerinin dışında, düzenlenen kermes, festival, panayır ile kamu kurum ve kuruluşlarınca geçici olarak belirlenen yerlerde satılması muaflıktan faydalanmaya engel değildir.

¹⁹⁹ AKDOĞAN, **Vergi Hukuku...**, s. 179.

vii. Benzeri İşler Muafılığı; sayılan muaflik türlerine benzemekle birlikte kanunda yer almayan faaliyetler Danıştay'ın uygun görüşü üzerine, Maliye Bakanlığı'nca kabul ve ilan edilen ticaret ve sanat işleriyle uğraşanlar gelir vergisinden muaf tutulmuşlardır.

viii. Gezici milli piyango satıcıları ve kapı kapı dolaşarak satış yapanlar muafiyeti; bir iş yerine bağlı olmaksızın gezici olarak milli piyango bileti satanlar ile 4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanunun doğrultusunda gerçek ve tüzel kişilerin mallarını iş akdiyle bağlı olmaksızın bunlar adına kapı kapı dolaşarak tüketiciye satanlar, her hangi bir şarta bağlı olmaksızın gelir vergisinden muaftırlar.

3.1.2. Ücretlerde Kişisel Harcamaları Dikkate Alan Uygulamalar

3.1.2.1. Ücretlilerle İlgili İstisnalar

Müteferrik istisnalar başlıklı altıncı bölüm içerisinde yer alan G.V.K. 23. md. ücret gelirlerine tanınmış olan istisnaları sıralamıştır. Madde de sayılan istisnaların bir bölümü sosyal ve ekonomik amaçlı olmakla birlikte bir bölümü ücret geliri elde eden mükelleflerin kişisel harcama tutarlarını koruma amaçlı düzenlenmiştir. Konumuz gereği 23. md.'de yer alan kişisel harcamaları kavramaya yönelik uygulamalar incelemeye tabi tutulacaktır.

i. Köylerde veya son nüfus sayımına göre belediye içi nüfusu 5.000'i aşmayan yerlerde faaliyet gösteren ve münhasıran el ile dokunan halı ve kilim imal edilen işletmelerde çalışan işçilerin ücretlerine yönelik istisna; madde hükmü bedenen çalışan dar gelirli kesimin kişisel harcamalarını koruma amaçlı düzenlenmiştir²⁰⁰.

²⁰⁰ ŞENYÜZ, a.g.e., s. 148.

ii. Gelir vergisinden muaf olanların veya gerçek usulde vergilendirilmeyen çiftçilerin yanında çalışan işçilerin ücretlerine yönelik istisna; madde hükmü, gelir vergisinden muaf ya da gerçek usul kapsamına girmeyen mükelleflerin zaten kişisel harcamaları korumaya muhtaçken, bu kimselerin yanında çalışan işçilerin kişisel harcama tutarını sağlama konusundaki tereddütler neticesinde düzenlenmiş ve bu doğrultuda işlev görmektedir.

iii. Toprak altı işletmesi halinde bulunan madenlerde, cevher üretimi ve bununla ilgili diğer bütün işlerde çalışanların, yalnız yeraltında çalıştıkları zamanlara ait ücretlere yönelik istisna; madde hükmü yeraltında çalışan işçilerin yıpranma oranlarını dikkate alarak düzenlenmiştir. Eşitlerine nazaran daha fazla yıpranmaya maruz kalan işçilerin, gerek daha fazla kişisel harcamaya ihtiyaç duyması gerekse çalışma hayatının daha kısa olması tanınan istisnayı haklı kılmaktadır.

iv. Köy muhtarları ile köylerin katip, korucu, imam, bekçi ve benzeri hizmetlilerine köy bütçesinden ödenen ücretler ile çiftçi mallarını koruma bekçilerinin ücretlerine yönelik istisna; köylerde maddede sayılan işlerle uğraşanların geçinmeleri için gerekli zirai faaliyetleri yerine getirememeleri dolayısıyla bu hizmetlere yönelik ücret gelirleri istisna kapsamına alınmıştır.

v. Hizmetçilerin ücretleri; hizmetçiler özel fertler tarafından evlerde, bahçelerde, apartmanlarda ve ticaret mahalli olmayan sair yerlerde orta hizmetçiliği, süt ninelik, dadılık, bahçıvanlık, kapıcılık gibi özel hizmetlerde çalıştırılanlardır. Maddenin, mürebbiyelere ödenen ücretleri istisna kapsamına dahil etmemesi, düşük gelirli hizmetçilerin kişisel harcamalarını korumaya yönelik bir uygulama olduğunu ortaya koymaktadır.

vi. Öğrenci, hükümlü, tutuklu ve düşkünlere yönelik istisnalar; sanat okulları ile bu enstitülerde ceza ve ıslah evlerinde, darülacezelerin atölyelerinde çalışan öğrencilere, hükümlü ve tutuklulara ve düşkünlere

verilen ücretler, bu kimselerin kişisel harcamalarını karşılayabilmeleri için gelir vergisinden istisna tutulmuştur.

vii. Hizmet erbabına işverenlerce verilen yemeklere yönelik istisna; işverenlerce,işyerinde yemek verilmesi veya yemek verilmeyen durumlarda çalışılan günlere ait olarak belirlen bir günlük yemek bedeli bu kapsamda gelir vergisinde istisna tutulmuştur.

viii. Emekli, Malul, dul ve yetim aylıkları istisnası; kanun doğrultusunda kurulan emekli sandıkları ile 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu'nun geçici 20. maddesinde belirtilen sandıklar tarafından ödenen emekli, Maluliyet, dul ve yetim aylıkları, bu kimselerin kişisel harcamalarını karşılayabilmeleri amacı ile gelir vergisinden istisna tutulmuştur.

ix. Çıraklık ücreti istisnası; Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kanunu hükümlerine tabi çırakların, asgari ücreti aşmayan ücretleri gelir vergisinden istisnadır. Kanunun asgari ücretin altındaki bir ücreti istisna tutması, uygulamanın amacının kişisel harcama tutarını koruma amaçlı olduğunu ortaya koymaktadır.

x. Konut Teminine yönelik istisnalar; genel olarak maden işletmelerinde ve fabrikalarda çalışan işçilere ve özel kanunlarına göre barındırılması gereken memurlarla müstahdemlere konut sağlanması ve bunların aydınlatılması, ısıtılması , suyunun temini yollarıyla sağlanan menfaatler ile mülkiyeti işverene ait brüt alanı 100 metre kareyi aşmayan konutların hizmet erbabına mesken olarak tahsisi şeklinde sağlanan menfaatler gelir vergisinden istisnadır.

xi. Taşıma giderleri istisnası; hizmet erbabının toplu olarak işyerlerine gidip gelmelerini sağlamak amacıyla işverenler tarafından yapılan taşıma giderleri gelir vergisine dahil değildir.

xii. Emekli, maluliyet, dul ve yetim aylıkları ve yabancı ülkelerde bulunan sosyal güvenlik kurumları tarafından ödenen emekli, maluliyet, dul ve yetim aylıkları, belirlenen sınırlamalar çerçevesinde gelir vergisi kapsamı dışına çıkarılmıştır.

3.1.2.2. Sakatlık İndirimi

Birleşmiş Milletler tarafından yayınlanan 9 Aralık 1975 tarihli “özürlü kişilerin haklarına dair bildiri” de sakat kişi, öz fiziksel veya zihinsel yeteneklerinde doğuştan veya sonradan meydana gelen yoksunlukların neticesinde, kısmen ya da tamamen, kendi başına normal bireysel ve/veya sosyal yaşamını devam ettiremeyen kişiler şeklinde tarif edilmiştir²⁰¹.

Sakatlık indirimi, kişinin bedensel güçlüklerinden dolayı, diğer mükelleflere nazaran çalışma ve gelir elde etme konusundaki sıkıntılarını vergi sistemi içerisine dahil eden uygulamadır. Sakat kimselerin vergi açısından korunarak, çalışma isteklerinin teşvik edilmesi büyük önem taşımaktadır²⁰². Sakat kimselerin gerek daha fazla kişisel harcama tutarına ihtiyaç duymaları, gerekse kişisel harcamaları için gerekli gelir miktarını temin güçlükleri, gelirlerinin korunmasını önemli hale getirmektedir. Uygulama bu haliyle gelir vergisinin kişiselleştirilmesinin en iyi örneklerinden birini teşkil etmektedir²⁰³.

Sakatlık indirimi, sakatlığın derecesi doğrultusunda değişik miktarlarda uygulanmaktadır. Kişiler sakatlıklarını yetkili sağlık kuruluşlarından alınan raporlarla ispatlamak zorundadırlar. Sakatlık derecesinin belirlenmesinde, alınan sağlık raporu doğrultusunda karar vermek üzere, Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığında oluşturulan Merkez Sağlık Kurulu

²⁰¹ <http://www.un.org/documents/ga/res/30/ares30.htm>. Erişim. (19.08.2007).

²⁰² AKDOĞAN, *Vergi Hukuku...*, s. 234.

²⁰³ ŞENYÜZ, a.g.e., s. 139.

görevlendirilmiştir²⁰⁴. Gelir idaresi kayıtlarına göre sakatlık indiriminden faydalanan mükellef sayıları Tablo 12’de verilmiştir.

Tablo 12. Gelir İdaresi Başkanlığı’nca Çalışma Gücü Kayıp Oranlarına Göre Rapor Verilen Özürlü Sayısı

Yıllar	Çalışma Gücü Kayıp Oranları (%)				
	0–39	40–59	60–79	80–100	TOPLAM
01.01.1981-31.03.1999(*)	53.302	42.646	10.129	9.977	116.054
01.04.1999-31.12.1999	5.559	4.344	1.280	1.655	12.838
01.01.2000-31.12.2000	3.548	4.488	1.227	1.342	10.605
01.01.2001-31.12.2001	4.108	9.110	2.558	3.310	19.086
01.01.2002-31.12.2002	2.918	6.767	1.951	2.177	13.813
01.01.2003-31.12.2003	3.238	7.494	2.058	2.227	15.017
01.01.2004 - 31.12.2004	3.975	8.794	2.305	2.498	17.572
01.01.2005 - 31.12.2005	4.560	8.880	2.462	2.534	18.436
01.01.2006 - 31.12.2006	9.680	10.853	3.274	3.394	27.201
TOPLAM(**)	37.586	60.730	17.115	19.137	134.568
	53.302	42.646	10.129	9.977	116.054
GENEL TOPLAM	90.888	103.376	27.244	29.114	250.622
(*) Eski hükümlere göre işlem gören dosya sayısı,					
(**) Yeni yasa ve yönetmeliğe göre incelenen dosya sayısı.					

Kaynak. http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/SIIVI/1981_2006_Türkiye_Geneli.xls.htm .Erişim. (25.08.2007)

GVK’ya göre, Maliye Bakanlığı Merkez Sağlık Kurulu’nca belirlenen çalışma gücü kayıp oranının, asgari %80’ini kaybetmiş bulunan hizmet erbabı birinci derece sakat, asgari %60’ını kaybetmiş bulunan hizmet erbabı ikinci derece sakat, asgari %40’ını kaybetmiş bulunan hizmet erbabı ise üçüncü derece sakat olarak kabul edilmektedir.

Sakatlık derecesi doğrultusunda uygulanan sakatlık indirimi miktarı 2007 yılı için, birinci derece sakatlarda 570 YTL., ikinci derece sakatlarda 280

²⁰⁴ Recep BIYIK – Aydın KIRATLI, **Son değişiklikler Çerçevesinde Gelir ve Kurumlar Vergisi Matrahının Tespitinde Giderler ve İndirimler**, Güncellenmiş 5. Baskı, Yaklaşım Yayıncılık, Ankara, 2007, s. 624.

YTL. ve üçüncü derece sakatlar da 140 YTL. olarak uygulanmaktadır. Bu tutarlar gelir vergisi mükerrer 123. md. doğrultusunda her yıl yeniden değerlendirme oranında arttırılarak uygulanmaktadır. Bakanlar Kuruluna bu tutarı %50 oranında arttırma veya indirme yetkisi de verilmiştir.

Sakatlık indiriminin aylık tutarının ücretlinin aylık tevkifat matrahından indirilmesi gerekmektedir. Sakat mükellefe aylık dönemler itibari ile yapılan ücret ödemelerinin vergilendirilmesinde, aylık tutar üzerinden uygulanan sakatlık indirimi toplamının sakat mükellefin asıl ücretlerini geçmesi halinde, aşan kısım, o ayda yapılan fazla mesai, yan ödeme ve ücret sayılan ödemelerin tutarına uygulanmaktadır²⁰⁵. Hala aşan kısmın olması halinde ise herhangi bir iade söz konusu değildir²⁰⁶.

3.1.2.3. Asgari Geçim İndirimi

1986 yılında kaldırılan en az geçim indirimi uygulamasının devamı niteliğinde bir uygulama olan asgari geçim indirimi, 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu'nun 32. maddesinde değişiklik yapan 28.03.2007 tarihli 5615 sayılı Kanun'un 2. maddesi ile, 1 Ocak 2008 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere, sadece ücretliler üzerinden alınan gelir vergisinde indirim öngören bir uygulama olarak düzenlenmiştir. Asgari geçim indirimi evliler, bekarlar ile bakmakla yükümlü olunan kişi sayıları dikkate alınmak suretiyle uygulanmaktadır²⁰⁷.

Ücretliler üzerindeki dolaylı vergi yükünü azaltmak ve katma değer vergisinde otokontrolü sağlamak gibi amaçlarla uygulanmakta olan özel gider indiriminin, 1 Ocak 2007 tarihinden itibaren yürürlükten kaldırılmasıyla,

²⁰⁵ Recep BIYIK, Aydın KIRATLI, a.g.e., s. 625.

²⁰⁶ Maliye Bakanlığının 05.05.2003 Tarih ve 46/4600-21978/018506 Sayılı Özelgesi.

²⁰⁷ Metin TAŞ, "Ödeme Gücü Açısından Türk Gelir Vergisinin Değerlendirmesi", **Banka ve Ekonomik Yorumlar**, Haziran 1991, s. 16

ücretliler yönünden ortaya çıkan boşluğu doldurmak amacıyla ayırma kuramı doğrultusunda yalnız ücret geliri elde eden mükelleflere uygulanmak üzere asgari geçim indirimi getirilmiştir. Uygulama, yalnız ücret geliri elde eden mükelleflere uygulanmakla birlikte, ülkede yaşayan herkesin kişisel harcamalarının korunması gerekliliği, asgari geçim indiriminin diğer gelir gruplarına da uygulanmasını gerektirmektedir²⁰⁸.

Asgarî geçim indirimi; ücretin elde edildiği takvim yılı başında geçerli olan ve sanayi kesiminde çalışan 16 yaşından büyük işçiler için uygulanan asgarî ücretin yıllık brüt tutarının; mükellefin kendisi için % 50'si, çalışmayan ve herhangi bir geliri olmayan eşi için % 10'u, çocukların her biri için ayrı ayrı olmak üzere; ilk iki çocuk için % 7.5 diğer çocuklar için % 5'dir.

Buna göre 2007 yılı için 562.50 YTL. olan asgari ücret üzerinden yapılan hesaplamaya göre asgari geçim indirimi; mükellefin kendisi için 281.25 YTL, çalışmayan ve herhangi bir geliri olmayan eşi için 56.25 YTL, çocukların her biri için ayrı ayrı olmak üzere; ilk iki çocuk için 42.18 YTL, diğer çocuklar için 28.12 YTL. olacaktır..

Uygulama, bu şekilde belirlenen tutar ile 103 üncü maddedeki gelir vergisi tarifesinin birinci gelir dilimine uygulanan oranın çarpılmasıyla bulunan tutarın, hesaplanan vergiden düşülmesi şeklinde işlemektedir. Madde hükmü asgari geçim indirimi uygulamasında matrahtan indirim sisteminin değil, vergiden indirim (dekot) sisteminin uygulanacağını öngörmektedir.

5615 sayılı Kanun ile getirilen yeni düzenleme eş ve çocuk kavramlarını da tekrar vergi kanunumuz içerisine getirmiştir. Buna göre; "eş" tabiri, aralarında yasal evlilik bağı bulunan kişileri, "çocuk" tabiri ise, mükellefle birlikte oturan veya mükellef tarafından bakılan ve nafaka

²⁰⁸ Recep BIYIK, Aydın KIRATLI, a.g.e., s. 500.

verilenler, evlat edinilenler ile ana veya babasını kaybetmiş torunlardan mükellefle birlikte oturanları da kapsayacak şekilde 18 yaşını veya tahsilde olup, 25 yaşını doldurmamış çocukları ifade etmektedir.

İndirim tutarının hesaplanmasında, mükellefin geliri elde ettiği tarihteki medeni durumu esas alınacaktır. Bakanlar Kurulu, indirim konusu yapılacak toplam tutarın asgarî ücretin yıllık brüt tutarını aşmaması şartıyla asgarî geçim indirimi oranlarını artırmaya veya kanunî oranına kadar indirmeye yetkilidir. Ayrıca Kanun hükmü asgarî geçim indiriminin uygulama dönemleri ve mahsup şekli ile diğer hususlara ilişkin usul ve esasları belirleme yetkisini de Maliye Bakanlığına vermiştir.

Özel gider indirimi uygulamasının 01.01.2007'den itibaren uygulanmayacak olması ve asgari geçim indiriminin 01.01.2008'de uygulamaya başlayacak olması, 2007 yılını ücret geliri elde eden mükellefler açısından kişisel harcamalarının korumasız kaldığı bir yıl haline getirmiştir.

Asgari geçim indirimi olarak belirlenen tutar asgari ücretin belirli bir kısmı olarak belirlenmiştir. Bu tutarın insanların kişisel harcamalarını karşılamayacağı açıktır. Uygulamanın geçmiş tecrübeleri ışığı altında, pasif bir konuma düşmemesi için, uygulanacak asgari geçim indirimi tutarlarının mükelleflerin kişisel harcamalarını kavrayacak şekilde belirlenmesi gerekmektedir.

3.1.2.4. Şahıs Sigorta Primleri ve Bireysel Emeklilik Sistemine Ödenen Katkı Payları

4362 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu ile getirilen Bireysel Emeklilik Sistemiyle, kamuya ait sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcısı olarak, bireylerin emekliliğine yönelik tasarruflarının yatırıma

yönlendirilmesi suretiyle emeklilik dönemlerinde ek gelir sağlayarak refah düzeylerinin yükseltilmesi amaçlanmıştır²⁰⁹.

Şahıs sigorta şirketlerinin sunduğu hizmet çok geniş kapsamlıdır. Sistem kişilere emeklilik imkanı sunmanın yanı sıra temel de insanları hayatları boyunca belli risklere karşı koruma amacı gütmektedir. Bireysel emeklilik sistemi ise, sisteme kendi istekleri doğrultusunda katılan katılımcıların başlangıçta tasarruf ve yatırım yapmalarını sağlamak, sonucunda da katılımcıları yüksek gelirle emekli yapmayı ön görmektedir.

Şahıs sigorta primleri ve bireysel emeklilik sistemi başta gelir vergisi olmak üzere vergi kanunlarınca koruma altına alınmıştır. Bu doğrultuda, GVK'nın 63. maddesine göre ödenen prim ve katkı payları gayri safi ücret matrahından indirilebilmektedir.

Söz konusu 63. maddenin birinci fıkrasının üç numaralı bendine göre; Türkiye'de kain ve merkezi Türkiye'de bulunan bir sigorta veya emeklilik şirketi nezdinde akdedilmiş olması şartıyla; aynı maddede tespit edilmiş sınırlar çerçevesinde ücretlinin şahsına, eşine ve küçük çocuklarına ait hayat, ölüm, kaza, hastalık, sakatlık, işsizlik, analık, doğum ve tahsil gibi şahıs sigorta poliçeleri için hizmet erbabı tarafından ödenen primler ile bireysel emeklilik sistemine ödenen katkı payları, ücretin gerçek safi tutarının tespitinde indirim konusu yapılmaktadır.

Gelir vergisi indirim konusu yapılacak prim, aidat ve katkıların toplamını oransal ve mutlak olarak sınırlandırmıştır. Buna göre; İndirim konusu yapılacak prim, aidat ve katkıların toplamının ödendiği ayda elde edilen ücretin %10'unu ve bireysel emeklilik sistemi dışındaki şahıs sigorta poliçeleri için ödenen primlerde, ödendiği ayda elde edilen ücretin %5'ini

²⁰⁹ İmdat TÜRKAY, **Bireysel Emeklilik ve Şahıs Sigorta Primlerinin Vergilendirilmesi**, Maliye ve Hukuk Yayınları, Ankara, 2005, s. 15.

geçemez. Bununla birlikte bu tutar asgari ücretin yıllık tutarını aşamaz. Bakanlar Kuruluna verilen yetki doğrultusunda kurul, bu oranı %20 oranına kadar ve bireysel emeklilik sistemi dışındaki şahıs sigorta poliçeleri için %10 oranına kadar artırmaya ayrıca belirtilen haddi asgari ücretin yıllık tutarının iki katını geçmemek üzere yeniden belirlemeye yetkilidir.

Düzenlemeyle getirilen sınırlamanın asgari ücreti dikkate alması, mükelleflerin geçinme sınırlarını koruma amacını ortaya koymaktadır. 2007 yılı için bu tutar 6.885 YTL. dir. Şahıs sigorta primleri ve bireysel emeklilik sistemine yönelik uygulama direkt mükellefin kişisel harcamalarını korumaya yönelik bir uygulama değildir. Ancak uygulama sonucunda ortaya çıkan mükellefin gelir artışı kişisel harcamalarını karşılama rahatlığı oluşturacaktır.

Şahıs sigorta primleri ve bireysel emeklilik sistemine yönelik uygulama, mükellefin ileriye yönelik kişisel harcamalarını karşılayabilmesi için yaptığı tasarruflar sonucu kişisel harcamalarını karşılama sıkıntısı içerisine düşmesini önlemeye yöneliktir.

3.1.3. Gayrimenkul Sermaye İratlarında Kişisel Harcamaları Dikkate Alan Uygulamalar

G.V.K. md. 21; binaların mesken olarak kiraya verilmesi halinde, bir takvim yılı içinde elde edilen hasılatın belirlenen bir tutarının gelir vergisinden istisna olduğunu hükme bağlamıştır. Maddede istisna haddi üzerinde hasılat elde edilip beyan edilmemesi veya eksik beyan edilmesi halinde, bu istisnadan yararlanılamayacağı belirtilmektedir. Ayrıca madde hükmü gereği, ticari, zirai veya mesleki kazancını yıllık beyanname ile bildirmek mecburiyetinde olanlar ile, gelirleri bunlar tarafından bildirilecek olanlar bu istisnadan faydalanamazlar.

Gayrimenkul sermaye iradı geliri elde edenlerin kişisel harcamalarını korumaya yönelik bu uygulamada 2007 yılı için ön örülen istisna miktarı 2.300 YTL. dir. Bu oranın asgari geçim indirimi oranından farklı olması gelir unsurları arasında eşitsiz bir durum ortaya çıkarmaktadır.

Mükellefin birden fazla konuttan gelir elde etmesi durumunda kanun, istisnanın toplam kira gelirin bir kere uygulanacağını belirtmiştir. Bu durum uygulamanın amacının, mükellefin belli bir gelir seviyesinin altına inmesini önlemeye yönelik olduğunu ortaya koymaktadır.

Aynı gayrimenkulün bir dönem konut olarak kiraya verilmesi durumunda istisnadan yararlanılırken, bir dönem sonra iş yeri olarak kiraya verilmesi durumunda istisnadan yararlanılamamaktadır.

Gayrimenkul sermaye iratlarına yönelik istisna uygulaması direkt kişisel harcamaları korumayı amaçlamamakla birlikte, istisna sonucunda ortaya çıkan durumda mükellefin istisna olarak belirlenen oranda geliri korunmuş olmaktadır. İstisna uygulaması, gayrimenkul sermaye iradı geliri elde eden ve kişisel harcamalarını karşılama sıkıntısı içerisinde bulunan mükellefler için koruma işlevi görmektedir.

3.1.4. Menkul Sermaye İratlarında Kişisel Harcamaları Dikkate Alan Uygulamalar

Bireysel emeklilik sisteminden emeklilik hakkı kazananlar ile, bu sistemden vefat, maluliyet veya tasfiye gibi zorunlu nedenlerle ayrılanlara yapılan ödemeler menkul sermaye iradı sayılmaktadır. Bu durumda gelir elde edenlerin kişisel harcama tutarlarının koruma altına alınması amacıyla gelir vergisi içerisinde düzenleme yapılmıştır.

GVK “Sermaye İratlarında İstisnalar” başlıklı beşinci bölümünde yer alan 22. madde; bireysel emeklilik sisteminden emeklilik hakkı kazananlar ile bu sistemden vefat, maluliyet veya tasfiye gibi zorunlu nedenlerle ayrılanlara yapılan ödemelerin % 25'ini, Türkiye'de kain ve merkezi Türkiye'de bulunan diğer sigorta şirketlerinden on yıl süreyle prim ödeyenler ile vefat, maluliyet veya tasfiye gibi zorunlu nedenlerle ayrılanlara yapılan ödemelerin % 10'unu ve tek primli yıllık gelir sigortalarından yapılan ödemelerin tamamını gelir vergisinden istisna tutmuş ve bu tutar üzerinden 94. maddenin birinci fıkrasının 15 numaralı bendine göre tevkifat yapılamayacağını hükme bağlamıştır.

3.2. Gelir Vergisi Sistemi İçerisindeki Kişisel Harcamaları Dikkate Alan Genel Uygulamalar

Tek tek gelir unsurlarına yönelik uygulamaların yanı sıra GVK 89. md. tüm gelir unsurlarına yönelik uygulamaları saymıştır. 89. Maddede düzenlenmiş tüm gelir unsurlarına yönelik uygulanan hükümlerden konumuz gereği yalnız kişisel harcamalara yönelik olanlar aşağıda incelenecektir.

3.2.1. Şahıs Sigorta Primleri ve Bireysel Emeklilik Sistemine Ödenen Katkı Payları

GVK'nın 89. maddesinin 1 numaralı bendi, gelir vergisi beyannamesinde Beyan edilen gelirin % 10'unu geçmemek üzere ve bireysel emeklilik sistemi dışındaki şahıs sigorta primleri için, beyan edilen gelirin % 5'ini geçmemek üzere, aynı zamanda asgarî ücretin yıllık tutarını aşmamak şartıyla, mükellefin şahsına, eşine ve küçük çocuklarına ait, hayat, ölüm, kaza, hastalık, sakatlık, analık, doğum ve tahsil gibi şahıs sigorta primleri ile

bireysel emeklilik sistemine ödenen katkı paylarının beyan edilen gelirden indirilebileceğini hüküm altına almıştır.

Söz konusu indirimin yapılabilmesi için sigortanın veya emeklilik sözleşmesinin Türkiye'de kâin ve merkezi Türkiye'de bulunan bir sigorta veya emeklilik şirketi nezdinde akdedilmiş olması, prim ve katkı tutarlarının gelirin elde edildiği yılda ödenmiş olması ve ücret geliri elde edenlerin ücretlerinin safi tutarının hesaplanması sırasında ayrıca indirilmemiş bulunması gerekmektedir. Ayrıca, eşlerin veya çocukların ayrı beyanname vermeleri halinde, bunlara ait prim ve katkı payları kendi gelirlerinden indirilecektir.

Kanun hükmü Bakanlar Kuruluna, bu bentte yer alan oranları bir katına kadar artırmaya ve belirtilen haddi, asgarî ücretin yıllık tutarının iki katını geçmemek üzere yeniden belirleme yetkisi vermiştir.

İndirim mükellefleri koruma amacı güttüğünden dolayı ilgili yıl gelirlerini ilgilendirmektedir. Yasal sınırlardan dolayı ilgili yıl gelirinden indirilemeyen katkı payları ve primler izleyen yıl gelirlerine konu edilememektedir.

3.2.2. Eğitim ve Sağlık Harcamaları

Mükellefin beyan ettiği gelirinin %10'unu aşmaması, Türkiye'de yapılması ve gelir veya kurumlar vergisi mükellefiyeti bulunan gerçek veya tüzel kişilerden alınan belgelerle ispat edilmesi şartıyla, mükellefin kendisi, eşi ve çocuklarına ilişkin olarak yaptığı eğitim ve sağlık harcamaları beyan edilen gelirden indirilebilir.

Mükellefin eğitim ve sağlığa yönelik kişisel harcamalarının korunmasını amaçlayan uygulamada gelirin niteliği önemli değildir. Eğitim ve

sağlık harcamaları yasal sınırlar dahilinde bütün kazanç ve iratlardan indirilebilecektir.

Eğitim harcamaları; eğitim ve öğretim kurumları ile anaokulu, kreş ve dershanelere eğitim amacıyla yapılan ödemeler, kurs ücretleri, her türlü kitap ve kırtasiye alımları için yapılan harcamaları kapsamaktadır²¹⁰.

Gelir ve kurumlar vergisi mükellefi öğrenci yurtlarına ödenen ve fatura, perakende satış fişi veya yazar kasa fişi ile belgelendirilen giderler eğitim gideri niteliğinde giderlerdir²¹¹. Maliye Bakanlığı çıkardığı özelge ve genelgelerde eğitim harcamaları hakkında açıklamalar yapmıştır. Buna göre;

i. Gerek okullara gerekse okullara gidiş geliş hizmeti yapan mükelleflere ödenen taşıma ücretleri²¹²,

ii. Belgelendirilmek şartıyla üniversitelere yatırılan ücret ve öğretim harçları²¹³,

iii. Eğitim amaçlı olarak kullanılan internet hizmeti için yapılan harcamalar²¹⁴,

iv. Özel sürücü kurslarına ilişkin harcamalar²¹⁵, beyan edilen gelirden indirilebilir nitelikte giderlerdir.

Sağlık harcamaları; mükellefin kendisinin, eşinin ve küçük çocuklarının yaptığı ilaç masrafı, sağlık malzemesi ve hastane giderleri ile muayene, tahlil,

²¹⁰ Recep BIYIK – Aydın KIRATLI, a.g.e., s. 620.

²¹¹ Maliye Bakanlığı'nın 24.01.1996 Tarih ve 42/4214-25/04193 Sayılı Özelgesi.

²¹² 178 seri no.lu Gelir Vergisi Genel Tebliği.

²¹³ Maliye Bakanlığı'nın 07.01.2002 Tarih ve 42/4214-1486/000835 Sayılı Özelgesi.

²¹⁴ Maliye Bakanlığı'nın 26.02.2002 Tarih ve 42/4214-1491/8346 Sayılı Özelgesi.

²¹⁵ Maliye Bakanlığı'nın 04.06.1999 Tarih ve 42/4214-835/22752 Sayılı Özelgesi.

ameliyat, fizik tedavi ve diş protez ücretleri, gözlük ve lens alımları gibi sağlık harcamalarını kapsamaktadır²¹⁶.

Günümüzde çok önemli bir yeri olan eğitime yönelik ve hayati önem taşıyan insan sağlığına yönelik harcamalar, kişilerin harcamaların içinde önemli bir yer tutmaktadır. Eğitim ve sağlık harcamalarına yönelik istisna uygulaması sonucu oluşacak gelir artışı, insanların kişisel harcamaları için gerekli gelirlerine katkı sağlayacaktır.

3.2.3. Özürlü Kişi İndirimi

Özürlü hizmet erbabına yönelik olarak düzenlenen sakatlık indirimi başlıklı G.V.K. 31. md.'nin ardından, 89. md. bakmakla yükümlü olduğu özürlü kişi bulunan hizmet erbabı, özürlü serbest meslek erbabı, bakmakla yükümlü olduğu özürlü kişi bulunan serbest meslek erbabı ve basit usulde vergilendirilen özürlülerin G.V.K. 31. madde doğrultusunda hesaplanan yıllık indirim uygulamasını düzenlemiştir.

3.3. Gelir Vergisi Sisteminin Tarife Yapısının Kişisel Harcamaları Dikkate Alması Açısından İncelenmesi

Gelir vergisi, vergiye tabi gelirin toplamından, indirimlerin düşülmesi sonucu kalan kısma, G.V.K.'nın 103. maddesinde düzenlenen artan oranlı tarifenin uygulanması sonucu hesaplanmaktadır.

Ayrıca, Kanun bazı gelir unsurlarının stopaj yoluyla vergilemeyi tercih etmiştir. Sabit bir oranla vergilendirilen kazançlara uygulanan stopaj uygulaması bazı kazançlar için nihai vergileme olurken bazı kazançların yıl

²¹⁶ Recep BIYIK – Aydın KIRATLI, a.g.e., s. 621.

sonu hesaplanacak vergi miktarlarında mahsup edilmektedir. O halde gelir vergisi tarifemiz artan oranlı düzenlenmiş olmakla birlikte, sabit oran uygulaması da stopajın nihai vergi olduğu durumlarda söz konusudur.

GVK 103. maddede düzenlenmiş olan tarife artan oranlı bir yapıya sahiptir. Uygulama kolaylığı sağlayabilmek amacıyla²¹⁷, önceki gelir dilimlerine isabet eden vergi, her matrah diliminin içinde belirtilmiştir.

2007 yılı için gelir vergisi tarifesi aşağıdaki gibi düzenlenmiştir.

Gelir vergisine tabi gelirler;

7.500 YTL'ye kadar % 15

19.000 YTL'nin 7.500 YTL'si için 1.125 YTL, fazlası % 20

43.000 YTL'nin 19.000 YTL'si için 3.425 YTL, fazlası % 27

43.000 YTL'den fazlasının, 40.000 YTL'si için 9.190 YTL, fazlası % 35 oranında vergilendirilir.

Gelir vergisi tarifemizin yapısında, basamak sayısının az olması ve dilimlerdeki artış ile oranlardaki artış arasında ilişkinin yetersiz oluşu²¹⁸ tarifeyi, mükelleflerin kişisel harcamalarını kavrama konusunda yetersiz kılmaktadır.

Tarifenin ilk dilimi olan 7.500 YTL. için oran %15 olarak belirlenmiştir. 2007 yılı için belirlenen brüt asgari ücret miktarı 573.75 YTL olup gelir vergisi tarifesinin ilk dilimine girmektedir. Yani asgari ücretliler %15 vergi oranına tabi tutulmaktadır. Bununla beraber asgari ücretin yaklaşık üç katı gelir elde eden mükellef gelirinin 7.500 YTL.'si için %15, üstü için %20 oranında vergiye tabi tutulmaktadır. Bu durum dilim sayısının az olduğunu ve

²¹⁷ AKDOĞAN, **Vergi Hukuku...**, a.g.e., s. 317.

²¹⁸ AKDOĞAN, **Vergilerin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi...**, s. 30.

tarifenin düşük gelirli mükelleflerin kişisel harcamalarını korumaya yönelik hazırlanmadığını ortaya koymaktadır.

Kişisel harcamalarını karşılama sıkıntısı içerisinde kalan mükellefler, gelire göre sıralı birinci dilim içerisinde kalan mükelleflerdir. Bu mükellefler için artan oranlılık hiçbir şey ifade etmemektedir. Mükellefin kişisel harcamaları muafiyet ve istisnalar aracılığıyla ne kadar korunursa korunsun, verginin hesaplanmasında son nokta olan vergi oranının uygulanmasında, muafiyet ve istisnaların dışında kalmış mükelleflerin de olması ihtimali tarife yapısı içerisinde kişisel harcamalar için gerekli tutarın korunmasını zorunlu hale getirmektedir.

Mükelleflerin gelirleri arttıkça marjinal fayda düşeceğinden dolayı yüksek gelirli olanların gelir vergisi oranlarının yüksek olması vergi adaleti açısından doğrudur. Gelişmiş ülkelerin çoğunda, ilk dilim ya %0 olarak belirlenmiş ya da çok düşük oranlardan başlayan, dilim sayısı fazla tarifeler düzenlenmiştir.

Kişisel harcamalarını karşılama zorunluluğu içerisindeki mükellefler, yaşamları için gereken gelir miktarını devlette dahil olmak üzere kimseye vermek istemeyeceklerdir. İnsanlar kendileri ve ailelerinin kişisel harcamalarını korumak için her şeyi göze alabileceklerdir. Durum böyle oluca, bu gelir seviyesinden vergi isteyen devlet, ya mükellefin vergi kaçırmasına göz yumacak, ya da zor kullanarak mükellefin tepkisiyle karşı karşıya kalacaktır. Mükellefin elde ettiği gelir kendisi ve ailesi için gerekli kişisel harcama tutarını sağlamaya yetecek kadar azsa ve devlet vergi tarifesinde bu gelir kısmına sıfırın üzerinde bir oran belirlemişse, bu durum mevcut vergi tarifesinin doğru bir şekilde uygulanma imkanını bulamayacağını gösterecektir.

Gelir vergisi tarifemizin ilk dilimi göz önüne alındığında geçmiş uygulamalarına nazaran daha adil bir yapıya sahip olduğu görülecektir. Ancak, emek gelirleri ile sermaye gelirlerinin aynı oranda vergilendirilmeleri hatta, stopaj yoluyla vergilendirilen bazı kazançlarda %0 ve %10 oranları uygulanırken kişisel harcamalarını karşılayamayacak durumda olan mükelleflerden %15 oranında vergi istenmesi vergi adaletine uygun olmayan bir yapı sergilemekte ve mükellefin vergi konusundaki bilincini zedelemektedir.

Gelir vergisi tarifemiz G.V.K. 103. maddede artan oranlı bir şekilde düzenlemiş bulunmakla birlikte, kazanç ve iratların bir bölümü stopaj yoluyla düz oranlı bir şekilde vergilendirilmekte ve bu nihai vergi olmaktadır. Bu oran kişisel harcamalarını karşılama sıkıntısı içerisindeki bireye uygulanan orandan daha az %10 olarak uygulanmaktadır.

Kişisel harcamalara yönelik uygulamalar artan oranlı vergi tarifeleri aracılığı ile daha doğru bir şekilde kavranabilmektedir. Sabit oranlı vergi tarifeleri herkese aynı oranın uygulanması sebebiyle farklılaştırma yapamamakta ve geliri az olan mükellefle, çok olan mükellef aynı şartlarda vergilendirilmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GELİR VERGİSİ MATRAHININ BELİRLENMESİNDE KİŞİSEL HARCAMALARA YÖNELİK UYGULAMALARIN VERGİLENDİRMEDE ETKİNLİK AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

1. KİŞİSEL HARCAMALARI DİKKATE ALMAYA YÖNELİK UYGULAMALARIN ETKİNLİĞİNİN İNCELENMESİ

Etkinlik, mevcut kaynakların toplum ihtiyaçlarını en iyi şekilde karşılayacak biçimde üretim sürecine sokulmasıdır. Kıt kaynaklar doğrultusunda etkinliğin sağlanabilmesi, bu kaynakların nasıl kullanılacağı konusunda karar verilmesini zorunlu kılmaktadır. Nitelediği kelimeye maliyet tasarrufu ve/veya kalite anlamları yükleyen etkinlik; ulaşılmak istenilen amaçların gerçekleştirilmesindeki başarı ya da istenilen sonuçları elde etme kabiliyetini ifade etmektedir²¹⁹.

Kıt kaynakların etkin kullanımına yönelik olarak bireyler, işletmeler ve hükümetler kaynakları nasıl kullanacaklarına karar vermek durumundadırlar. Etkin kullanımı sağlamaya yönelik olarak hangi mal ve hizmetlerin üretileceği, belirlenen bu mal ve hizmetlerin ne kadar üretileceği, üretimin hangi faktörlerin yardımıyla ve hangi yöntemlerle yapılacağı, son olarak belirlenen bu mal ve hizmetlerin kimler için üretileceği sorularının cevabının bulunması gerekmektedir.

Hangi malların, kimler için nasıl üretileceğinin kararının alınmasının ardından, mevcut kıt kaynaklarla toplum refahının en üst düzeye çıkaracak

²¹⁹ Halil NADAROĞLU, Vergi Sistemimizin Etkinliği, **Türkiye II. Maliye Eğitimi Sempozyumu**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayını No: 234, Eskişehir, 1987, s. 3.

şekilde bu kaynakların kullanılması, üretilen mal ve hizmetlerin toplumdaki bireyler arasında adil bir şekilde dağılımının sağlanması uygulamalarına yönelinmesi gerekmektedir²²⁰.

Mal ya da hizmete esas olan girdilerin yeniden dağılımında veya tüketiciler arasında malların yeniden dağılımında başka bir bireyin durumunu kötüleştirmeksizin, bazı insanların durumlarını iyileştirmenin imkanının kalmadığı durum Pareto optimumunu ifade etmektedir. Pareto optimumu çerçevesinde iktisadi etkinlik, üretim etkinliği ve bölüşüm etkinliğinden oluşmaktadır²²¹.

Üretim, doğrudan ya da dolaylı bir şekilde ihtiyaçları karşılayacak mal ve hizmetlerin miktarını ve faydasını çoğaltma işlemidir²²². Üretimde etkinlik, mevcut kaynakların Pareto optimumunun sağlandığı en üst düzeydeki üretim seviyesine yükselmesini ifade etmektedir²²³. Kişisel harcamaların belirlenerek bu harcamalara yönelik olarak üretimin gerçekleştirilmesi üretimde etkinliğin sağlanmasına katkıda bulunacaktır.

Belli bir dönemde yapılan üretimi çalışanlar ücret, sermaye sahipleri faiz, doğal kaynak sahipleri rant ve müteşebbisler de kar olarak paylaşacaklardır²²⁴. Bu paylaşımın etkinliğini ifade eden bölüşümde etkinlik, üretilmiş toplam malların üretime katılanlar arasındaki en iyi dağılımının yapıldığı durumu ifade etmektedir. Bölüşüm etkinliğinin gerçekleştirilmesi, kişisel harcamaların koruma altına alınmasını gerektirmektedir. Kişisel harcamaları dikkate alan uygulamalar düzgün bir paylaşımın sağlanmasına da katkıda bulunabilecektir.

²²⁰ DİNLER, a.g.e., s. 10.

²²¹ Pınar, a.g.e. , s.282.

²²² Cafer UNAY, **Genel İktisat**, Ekin Kitabevi, Bursa, 1997, s. 12.

²²³ DİNLER, a.g.e., s. 10.

²²⁴ UNAY, a.g.e., s. 19.

Kişisel harcamaları korumaya yönelik uygulamalarda etkinlik, mevcut vergi sistemi içerisinde ülke koşullarına en uygun sistemin uygulanması ile olacaktır. Gerekli kamu harcamaları karşısında, mevcut vergi kaynaklarının nasıl kullanılacağına karar, kişisel harcamaların korunmasında etkinliği belirleyen en önemli faktördür.

Kişisel harcamalara yönelik mal ve hizmetlerin belirlenmesi ve belirlenen bu mal ve hizmetlerin ölçüsünün belirlenmesi, sonuçta kimlerin korunması gerektiği sorusunun karşılığını verecektir. Bu noktadan sonra korumanın hangi yöntemlerle yapılacağı siyasi karar alma süreci içerisinde şekillenecektir.

Vergi uygulamaları aracılığıyla kişisel harcamaların korunmasında etkinlik, belirlenmiş kişisel harcamalara yönelik mal ve hizmetlerin, mevcut şartlar doğrultusunda en uygun yöntemlerle vergi uygulamaları aracılığıyla koruma altına alınmasıdır. Kişisel harcamaların korunmasında etkinliği belirleyebilmek için öncelikle kişisel harcamalara yönelik mal ve hizmetlerin doğru bir şekilde belirlenmesi gerekmektedir. Ülkemizde de kişisel harcamalara yönelik uygulamaların etkinliğinin belirlenmesi için öncelikle kişisel harcama yapısının incelenmesine gereksinim duyulmaktadır. Kişisel harcamalara yönelik mal ve hizmetler, kişinin yaşamını sürdürebilmesi için gerekli mal ve hizmetlerle, kişinin sosyal yaşantısını sürdürebilmesi için gerekli mal ve hizmetler olarak ikiye ayrılmaktadır.

1.1. Vergi Unsurları Açısından Dikkate Alınan Kişisel Harcamalar

1.1.1. Kişinin Yaşamını Sürdürebilmesi için Gereken Harcamalar

Ülkeler açlık sınırı olarak belirledikleri fiziksel yaşamın devamı için gerekli harcama tutarını kalori ölçü birimi ile ifade etmektedirler. Kişilerin

yaşamlarını devam ettirebilecekleri en az kalori miktarı belirlenmekte ve fiziksel yaşamın devamı için gerekli kişisel harcama tutarı tespit edilmektedir.

Ülkemizde, 2002 yılından beri TÜİK tarafından yıllık olarak hanehalkı bütçe anketleri yapılmaktadır. Anketten elde edilen sonuçlar; hanelerin tüketim kalıplarındaki değişimlerin izlenmesi, kişisel harcama kapsamındaki mal ve hizmetlerin seçimi ve ağırlık setinin oluşturulması, kişisel harcama tutarının belirlenmesi gibi amaçlarla kullanılmaktadır.

Açlık sınırı olarak belirtilen gıda yoksulluğu insanların bir günde almaları gereken asgari 2.100 kaloringin elde edildiği 80 ayrı gıda türünden oluşan bir sepete göre hesaplanmaktadır. Hanehalkı bütçe anketlerine göre (Tablo 13).; Ülkemizde, 2006 yılında 4 kişilik hanenin aylık açlık sınırı 207 YTL,'dir.

Tablo 13. Hanehalkı Büyüklüğüne Göre Aylık Ortalama Açlık Sınırları, Türkiye

Hanehalkı Büyüklüğü	2002 (Milyon TL)	2003 (Milyon TL)	2004 (Milyon TL)	2005 (YTL)	2006 (YTL)
1	59	75	81	84	92
2	90	113	122	127	139
3	113	143	154	161	176
4	133	168	182	190	207
5	152	192	207	217	237
6	170	214	230	242	264
7	187	235	253	264	289
8	201	253	275	287	313
9	215	271	294	306	334
10	230	288	315	325	355

Kaynak. <http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do> Erişim. (25.05.2006)

Ülkeler kişisel harcama tutarı yardımı ile bir takım belirlemeler yapmaktadır. Ülkemizde yapılan çalışmalarda toplam nüfustaki artışa rağmen gıda yoksulluk oranının yıllar itibariyle azaldığı görülmektedir. Tablo 14' de görüldüğü üzere 2005 yılında nüfusun yaklaşık % 0.87'si yani 623 bin kişi sadece gıda harcamalarını içeren açlık sınırının altında yaşamaktadır. Yani bir başka anlatımla fiziksel yaşamının devamı için gerekli kişisel harcamalarını yerine getirememektedir. Ülkemizde açlık sınırının altında yaşayan insanların kent ve kır dağılımına bakıldığında 2005 yılı için kent nüfusunun %0.64 ve kır nüfusunun %1.24 lük kısmının açlık sınırının altında kaldığı görülmektedir.

Tablo 14. Yoksulluk Sınırı Yöntemine Göre Fert Yoksulluk Oranları, Türkiye

Yöntemler	Yoksul Fert Sayısı – Fert Yoksulluk Oranı											
	Türkiye				Kent				Kır			
	2002	2003	2004	2005	2002	2003	2004	2005	2002	2003	2004	2005
Gıda Yoksulluğu (açlık) (bin kişi)	926	894	909	623	376	311	269	284	550	584	640	339
Gıda Yoksulluğu (açlık) (%)	1,35	1,29	1,29	0,87	0,92	0,74	0,62	0,64	2,01	2,15	2,36	1,24

Kaynak. <http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do> Erişim. (25.05.2006)

2002 yılından bu yana TÜİK incelemeleri hanehalkının mal ağırlıklı harcamalarında azalma, hizmet ağırlıklı harcamalarında artış olduğunu göstermektedir. Mal ağırlıklı harcamalar içerisinde payı azalan en önemli harcama kalemi gıda ve alkollü içkiler olmuştur

Kişilerin yaşamlarını devam ettirebilmeleri için yapmaları gereken kişisel harcamaları gelir düzeylerine göre değişmektedir. Ülkemizde gelire göre sıralı % 20'lik gruplar itibariyle tüketim harcamalarının dağılımına bakıldığında, hanehalkının geliri arttıkça gıda harcamaları düzenli bir şekilde azalmaktadır. Tablo 15 incelendiğinde, birinci % 20'lik grupta yer alan hanehalklarının gıda harcamasına ayırdıkları pay % 37.8 iken beşinci % 20'lik grupta bulunan hanehalklarının gıda harcamalarına ayırdığı payın % 18.2 olduğu görülmektedir. Gelire göre sıralı birinci % 20'lik grupta yer alan hanehalkları toplam gıda harcamalarının % 13,9'unu yaparken beşinci % 20'lik grupta yer alan hanehalkları % 27.3' ünü gerçekleştirmektedirler.

Tablo 15. Gelire Göre Sıralı % 20'lik Grup Ayrımında Hanehalkı Tüketim Harcaması, Türkiye

			Gelir grubu				
Anket yılı	Tüketim harcaması ana grupları	Toplam	1. % 20	2. %20	3. % 20	4. % 20	5. % 20
2002	Hanehalkı sayısı	16.446.644	3.289.329	3.289.329	3.289.329	3.289.329	3.289.329
Toplam tüketim harcaması (YTL)		10.047.306.812	936.694.353	1.329.848.133	1.729.752.918	2.214.999.171	3.836.012.236
Gıda ve alkolsüz içecekler (YTL)		2.679.682.743	362.666.192	460.265.077	522.676.863	606.809.734	727.264.876
2003	Hanehalkı sayısı	16.744.495	3.348.899	3.348.899	3.348.899	3.348.899	3.348.899
Toplam tüketim harcaması (YTL)		12.360.313.481	1.093.298.865	1.602.782.587	2.058.904.258	2.686.541.862	4.918.785.909
Gıda ve alkolsüz içecekler (YTL)		3.397.215.798	444.159.084	575.770.912	664.083.941	754.321.740	958.880.121
2004	Hanehalkı sayısı	17.096.537	3.419.307	3.419.307	3.419.307	3.419.307	3.419.307
Toplam tüketim harcaması (YTL)		15.206.488.646	1.377.820.275	1.969.159.059	2.619.802.422	3.456.759.769	5.782.947.121
Gıda ve alkolsüz içecekler (YTL)		4.018.013.416	551.194.562	674.011.682	779.870.506	898.141.883	1.114.794.783
2005	Hanehalkı sayısı	17.549.020	3.509.804	3.509.804	3.509.804	3.509.804	3.509.804
Toplam tüketim harcaması (YTL)		19.149.801.327	1.757.558.712	2.536.276.411	3.331.021.624	4.352.853.846	7.172.090.734
Gıda ve alkolsüz içecekler (YTL)		4.764.370.652	664.038.414	808.392.624	927.780.837	1.062.117.144	1.302.041.633

Kaynak. <http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do> Erişim. (25.05.2006)

1.1.2. Kişinin Sosyal İhtiyaçlarına Yönelik Harcamaları

Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisine göre fiziksel ihtiyaçlarını karşılayan bireyler hedeflerini toplumsal ihtiyaçlara yöneltirler²²⁵. Gelişen hayat standartları ve toplum yapısında, kişilerin fizyolojik yaşamları için yapmaları gereken harcamalarını kültürel yaşamları için yapmaları gereken harcamalarından ayırmamız çok zor bir duruma gelmiştir. Kültürel yaşam için gerekli harcama tutarı, yoksulluk sınırı kavramı aracılığı ile hesaplanmaktadır. Yoksulluk sınırına göre, dar anlamda ya da geniş anlamda kişisel harcama tutarının tespitinde gıda, giyim, konut, eğitim ve sağlık gibi ihtiyaçlar için gerekli gelir miktarı hesaplanmaktadır²²⁶.

Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yoksulluk sınırı yöntemine göre yapılan çalışmanın sonuçlarına göre Tablo 14 ve Tablo 16 beraber değerlendirildiğinde; fiziksel yaşamının devamı için gerekli harcamaları yapamayacak durumda olanların sayısı, kültürel yaşamları için gerekli harcamaları yapamayacak durumda olanların sayısının yıllar itibari ile yaklaşık %5'i kadar olduğu görülür. Ayrıca, toplam nüfusun %0,8 i fiziksel yaşamının gerektirdiği harcamaları yapamazken bu oran kültürel yaşamının gerektirdiği harcamaları yapamayanlarda %21'e çıkmaktadır.

Tablo 16. Yoksulluk Sınırı Yöntemine Göre Fert Yoksulluk Oranları

Yıllar	Toplam Nüfus (Bin Kişi)	Yoksulluk (Bin Kişi)	Yoksulluk Oranı (%)
2002	68.393	18.441	26,96
2003	69.196	19.458	28,12
2004	70.274	17.991	25,60
2005	71.611	14.681	20,50

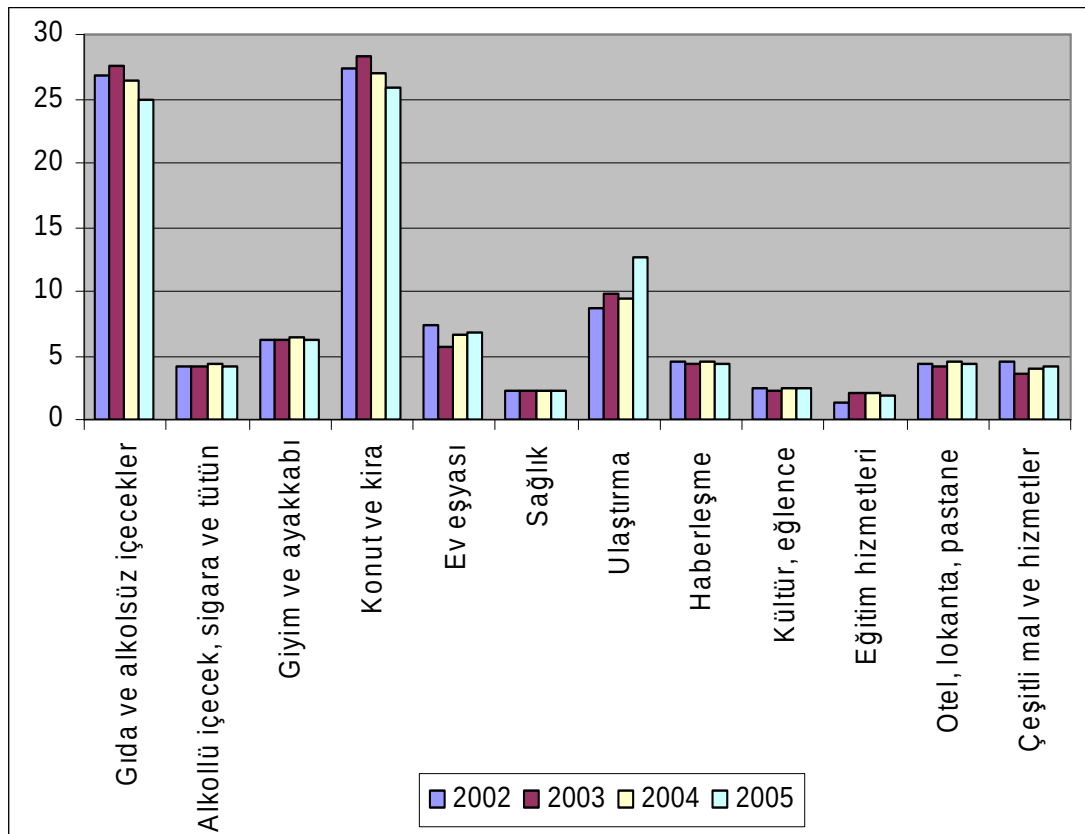
Kaynak. Türkiye İstatistik Kurumu Verilerinden Tarafımızca derlenmiştir.
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=409>, Erişim (30.01.2007)

²²⁵ KOTLER, a.g.e., s. 107.

²²⁶ PINAR, a.g.e., s. 291.

Günümüz dünyasında fiziksel ihtiyaçlar ve toplumsal ihtiyaçlar iç içe geçmiş bir durumda bulunmaktadır. Sağlık, barınma ve giyim gibi harcamalar da insan yaşamı için elzem bir yapıdadır. Yapılan çalışmalarda bu durumu ortaya koymaktadır. Bu çalışmalar aynı zamanda ülke içerisinde yaşayan bireylerin harcamaları hakkında da bilgi vermektedir.

Ülkemiz genelinde hane halklarının tüketim amaçlı yaptığı harcamalar içinde en yüksek payı % 25.9 oranıyla konut ve kira harcamaları alırken, harcamaların % 24.9'u gıda harcamalarından oluşmaktadır. En düşük pay ise %1.9 ile eğitim ve %2.2 ile sağlık harcamalarına aittir.

Kaynak. <http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do> Erişim. (25.05.2006)

Şekil 1. Harcama Türlerine Göre Aylık Ortalama Tüketim Harcamasının Dağılımı, Türkiye

Şekil 1 farklı derecelerde olmakla konut ve kira, giyim ve ayakkabı gibi mal ağırlıklı mallardaki azalmayı göstermektedir. İnsanların tüketim sepetlerinde önemli bir paya sahip konut ve kira kalemindeki azalmanın, Mortgage sistemi olarak bilinen düşük faizli tüketici kredilerindeki artıştan kaynakladığı düşünülmektedir. Sağlık, haberleşme, otel ve lokanta harcamalarına ayrılan payların gelir seviyeleri ile orantılı bir şekilde arttığı görülmekte, bu harcama gruplarının gelire göre sıralı birinci %20'lik dilimdeki paylarının gerilediği görülmektedir. Buna karşılık ulaşımda belirgin bir artış vardır.

Ülkemizde hanehalkı başına aylık ortalama tüketim harcaması 1 091 YTL olarak tahmin edilmekte, bu tutar kentsel yerlerde 1 218 YTL, kırsal yerlerde ise ortalama 861 YTL olarak hesaplanmaktadır²²⁷. Hanehalkının temel gelir kaynağına göre tüketim harcamalarının dağılımına bakıldığında; temel gelir kaynağı ücret geliri olan hanehalkları % 25 ile en yüksek payı konut harcamalarına, en düşük payı ise % 1.9 ile sağlık harcamalarına ayırmaktadırlar. Temel gelir kaynağı müteşebbis geliri olan hanehalklarının harcamaları içinde en yüksek payı % 27.2 ile gıda harcamaları alırken, en düşük payı % 1.6 ile eğitim hizmetleri harcamaları almaktadır.

Ülkemizde yapılan çalışmalarda yoksul olarak nitelendirilen insan sayısı açlık sınırının altında yaşayan insan sayısının iki katı durumundadır. Bu insanlar yalnız fiziksel ihtiyaçlarına yönelik kişisel harcamalarını yerine getirebilen insanlardır. Tablo 16' dan yoksulluk oranının günden güne düştüğü görülmektedir. Fakat ülke sınırları içerisinde kişisel harcamalarını gerçekleştiremeyen bir grubun varlığı göz ardı edilmemelidir.

²²⁷ <http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do> Erişim. (25.05.2006).

2005 yılında ülkemizde fertlerin yaklaşık % 0.87'si yani 623 bin kişi sadece gıda harcamalarını içeren açlık sınırının, % 20.5'i yani 14.681 bin kişi ise gıda ve gıda dışı harcamaları içeren yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Kişi başı günlük harcaması satın alma gücü paritesine göre 1 Doların altında kalarak yaşamlarını sürdürenlerin oranı %0.01 yani yaklaşık 10 bin kişi olarak hesaplanmıştır.

Ülkemizde 2005 yılında, 4 kişilik hanenin aylık açlık sınırı 190 YTL, aylık yoksulluk sınırı ise 487 YTL'dir. Kırsal yerleşim yerlerinde yaşayanlarda yoksulluk oranı % 32.95 iken kentsel yerlerde yaşayanların yoksulluk oranı % 12.83'tür.

Gelir grupları arasında önemli farklılık gösteren kişisel harcamalar, nüfusun kent ve kır ayrımında da belirgin değişiklikler söz konusudur. Kentlerdeki nüfus artışı ve kişi başına tüketimdeki artış kentlerin toplam hanehalkı içerisindeki payını yükseltmektedir. 2002 yılında toplam hanehalkı tüketiminin %67.6' sının gerçekleştiği kentlerde bu oran 2005 yılında %72' ye yükselmiştir. Kişisel harcamalar kentlerde kırsal kesimlere kıyasla daha hızlı artmaktadır. 2002 ile 2005 yılları arasında kişi başına tüketimdeki yıllık ortalama artış, kentlerde %23.4, kırsal kesimlerde ise %18.2 olarak gerçekleşmiştir.

Kişisel harcamaların dağılımına bakıldığında kentlerde fiziki yaşamın devamı için gerekli zorunlu tüketim harcamalarının payının azaldığı görülürken, kırsal kesimde bu harcamaların payı artmaktadır. Kentlerde konut ve kira harcama grubunun payının ağırlığı hissedilmekteyken, kırsalda en büyük payı gıda ve alkolsüz içecekler grubu almaktadır.

Tablo 17. Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Yoksul Fert Sayısı ve Fert Yoksulluk Oranları, 2002-2005

	Türkiye					Kent					Kır			
	2002	2003	2004	2005		2002	2003	2004	2005		2002	2003	2004	2005
Yoksulluk (gıda+gıda dışı) (bin kişi)	18.441	19.458	17.991	14.681		9.011	9.377	7.146	5.687		9.429	10.081	10.846	8.994
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)(%)	26,96	28,12	25,60	20,50		21,95	22,30	16,57	12,83		34,48	37,13	39,97	32,95
Kişi başı günlük 1 \$'ın altı (bin kişi)	136	9	11	10		10	5	5	0		126	4	5	10
Kişi başı günlük 1 \$'ın altı (%)	0,20	0,01	0,02	0,01		0,03	0,01	0,01	0		0,46	0,01	0,02	0,04
Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı (bin kişi)	2.082	1.655	1.752	1.109		971	648	529	430		1.111	1.007	1.223	679
Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı (%)	3,04	2,39	2,49	1,55		2,37	1,54	1,23	0,97		4,06	3,71	4,51	2,49
Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı (bin kişi)	20.721	16.433	14.681	11.712		10.106	7.696	5.827	4.454		10.615	8.737	8.854	7.259
Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı(%)	30,30	23,75	20,69	16,36		24,62	18,31	13,51	10,05		38,82	32,18	32,62	26,59
Görelî yoksulluk (bin kişi)	10.080	10.730	9.967	11.574		4.651	4.734	3.596	4.381		5.430	5.996	6.371	7.193
Görelî yoksulluk (%)	14,74	15,51	14,18	16,16		11,33	11,26	8,34	9,89		19,86	22,08	23,48	26,35
1 \$'ın satınalma gücü paritesine (SGP) göre karşılığı olarak; 2002 yılı için 618.281 TL; 2003 yılı için 732.480 TL; 2004 yılı için 780.121 TL.; 2005 yılı için 0.830400 YTL kullanılmıştır.														

Kaynak. <http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do> Erişim. (25.05.2006)

Uluslararası karşılaştırmalarda kullanılan yoksulluk sınırları da TÜİK tarafından hesaplanmaktadır. Tablo 17, 1 ABD dolarının altında, 2.5 \$'ın altında ve 4.3 \$'ın altında gelir elde eden kişi sayılarını ortaya koymaktadır.

2005 yılında hanehalkı büyüklüğü 3 veya 4 kişiden oluşan hanelerde bulunan fertlerin yoksulluk oranı % 9.36 olurken, bu oran 2006 yılında %7.9'a inmiştir. Yedi ve daha fazla olan hanelerde fertlerin yoksulluk oranı % 45.99 olarak hesaplanmıştır. Bu durum ailelerin kişisel harcamaların korunmasında eksikliklerin olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 18. Hanehalkı Büyüklüğüne Göre Yoksulluk Sınırı, Türkiye

Hanehalkı büyüklüğü	2002	2003	2004	2005	2006
	Yoksulluk sınırı	Yoksulluk sınırı	Yoksulluk sınırı	Yoksulluk sınırı	Yoksulluk sınırı
	(Milyon TL)	(Milyon TL)	(Milyon TL)	(YTL)	(YTL)
1	137	186	190	216	236
2	208	280	288	327	358
3	262	354	363	414	453
4	310	417	429	487	533
5	353	476	488	557	609
6	395	531	543	620	679
7	433	582	597	679	743
8	466	629	649	737	806
9	498	672	692	786	860
10	535	714	742	836	915

Kaynak. <http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do> Erişim. (25.05.2006)

Hanehalkı türüne göre çocuklu çekirdek ailede bulunan fertlerin yoksulluk oranı % 18.99 olurken çocuksuz çekirdek ailelerde bu oran %

8.55'e düşmektedir. Ataerkil veya geniş ailelerdeki fertler için yoksulluk oranı ise % 27.31 olarak tahmin edilmiştir²²⁸.

Harcama gruplarına göre fiyat düzeyleri AB ülkelerindeki koşullarla karşılaştırıldığında, yüksek olduğu görülmekte ve ülkemizde harcama türleri içerisinde ulaştırma harcamalarının çok pahalı olduğu göze çarpmaktadır.

1.2. Kişisel Harcamaları Korumaya Yönelik Uygulama Yöntemlerinin İncelenmesi

Ülkemizde 1949 yılından bu yana gelir vergisi içerisinde matrahtan indirim yöntemi, vergiden indirim yöntemi ve ayırma kuramı doğrultusunda uygulanmış farklı yöntemlerle kişisel harcamalar koruma altına alınmaya çalışılmıştır. Dünya ülkelerine bakıldığında ise, gelişmiş ülkelerin çoğu uygulanan bu yöntemlere ek olarak vergi tarifelerini de kullanmaktadırlar. Artan oranlı vergi tarifelerinde ilk dilim oranı, insanların kişisel harcamalarında kullanacakları geliri koruyacak en sağlıklı uygulamadır. Bu doğrultuda yabancı ülkelerin vergi tarifeleri incelendiğinde ilk dilime isabet eden oranın ya sıfır olduğu ya da sıfıra yakın olduğu görülecektir. Ülkemiz gelir vergisi içerisinde kişisel harcamaları koruma altına almada tarifelerden yararlanılmamıştır. Ancak 1980'li yıllarda çok daha yüksek seviyelere sahip birinci dilim oranı yıllar içerisinde azalmıştır²²⁹.

Gelir vergisi tarifemizin birinci dilimi, kişisel harcamalarına yetecek kadar gelir elde eden mükellefleri %15 oranında vergilendirmeyi öngörmektedir. Bu durum insanların kişisel harcamalarının %15'ini

²²⁸ <http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do> Erişim. (25.05.2006).

²²⁹ Abdurrahman AKDOĞAN, Şükrü KIZILOĞLU, Saygın EYÜPGİLLER, **Türk Vergi Sistemi, “Temel Kavramlar, Gelir Servet ve Harcamalar Üzerinden Alınan Vergiler”**, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, Ankara, 1982, s. 222 – 223.

gerçekleştiremeyecekleri anlamına gelmektedir. Bir çok yabancı ülke yalnız kişisel harcamalarını karşılayabilecek durumdaki insanları vergilendirmezken, bazı yabancı ülkeler vergilendirmemenin de ötesine geçerek vergi sistemlerinde, sosyal bir transfer niteliği taşıyan negatif gelir vergisi uygulamaktadırlar.

Bir gelir transferi olan negatif gelir vergisi, kişisel harcamalarının altında gelir elde eden mükelleflere ödeme yapılmasını öngörmekte²³⁰ ve insanlara kişisel harcamaları için gerekli gelir düzeyini garanti etmektedir. Yani negatif gelir vergisi, kişisel harcamalarının üzerindeki gelirlerini vergiye tabi tutarken, bu gelir seviyesinin altında gelire sahip olan kişilere bu düzeydeki geliri garanti edecek şekilde nakdi yardım yapılmasını sağlayan mali bir araç olmaktadır.

Negatif gelir vergisi, 1974 yılında OECD tarafından üye ülkelere önerilmiş, pilot ülkeler olarak seçilen ABD ve İngiltere’de de uygulanmıştır. Ancak, değişik sebebiyle yaygın olarak uygulanma imkanı bulamamıştır. Negatif gelir vergisi ile, mükellefe kişisel harcamaları için gerekli gelir miktarını sağlama konusunda, gelir vergisinden bir araç olarak faydalanılması amacı güdülmektedir. Negatif gelir vergisi uygulaması, kişisel harcamalarını karşılayamayan mükellefleri kalkındırarak vergide adaletin gerçekleştirilmesine katkı sağlamaktadır.

Negatif gelir vergisi uygulamasının kişisel harcamaları korumada etkinliğinin belirlenmesinde çok fazla uygulama örneğine sahip değiliz. Teorik bilgiler ışığı altında negatif gelir vergisinin, kişisel harcamaları korumaya yönelik tüm uygulamaları toplayıcı bir özelliği gözlemlenmektedir. Kişilerin ekonomik durumlarını esas alan yapısı sebebiyle bir takım mağduriyetlerinin

²³⁰ Robert A. MOFFİT, “**The Negative Income Tax and The Evolution of U.S. Welfare Policy**” NBER, Working Paper, 9751, June 2003, Cambridge., s.3.

önüne geçilmesine olanak sağlaması, kişisel harcamaları dikkate alan uygulamaların maliyetinden daha az maliyetinin oluşu gibi avantajları bulunmaktadır.

Negatif gelir vergisinin bu avantajlarının yanında, işverenlerin ücretleri daha aşağı çekme arzularının ortaya çıkması, yapılan nakdi ödemeleri sonucunda artan tüketimin enflasyonist sonuçlar doğurması, yalnız gelirin esas alınması, serveti çok olup da yoksul olmadığı halde negatif gelir vergisi yoluyla transfer alanları ortaya çıkaracağı ve insanların çalışma gayretini kıracağı şeklinde eleştiriler de mevcuttur.

2. GELİR VERGİSİNDE KİŞİSEL HARCAMALARIN DİKKATE ALINMASININ VERGİLENDİRMEDE ETKİNLİK ÜZERİNE ETKİSİNİN İNCELENMESİ

Devletlerin kamu giderlerini karşılayabilmeleri ile sosyal ve ekonomik amaçlarını gerçekleştirebilmeleri, vergi toplama kabiliyetlerine bağlıdır. Devlet, ihtiyacı olan vergiyi hangi oran veya miktarlarda kimlerden toplamalıdır? Bu sorusunun cevabı, etkin bir vergi sisteminin gerçekleştirilmesinde önemli rol oynamaktadır. Öyle ki; uygulanan vergi, devlete ihtiyacı olan gelir miktarını sağlamalı, fakat bunun yanında mükellefin de kişisel harcamalarını koruma altına almalıdır. Vergilendirmede etkinliğin sağlanması ülkenin vergi kapasitesi, vergi gayreti ve vergi ihtiyacı ile de yakından ilişkilidir.

Vergilendirmede etkinliğin sağlanması vergi adaletini sağlayıcı etki oluşturacak ve bunun sonucunda vergi uyumu gerçekleşecektir. Ancak, teorinin ötesinde pratiğe geçildiğinde vergilendirmede etkinlik noktasını bulmak güçleşmektedir. Çünkü vergilendirmede etkinlik, ülkenin siyasi ve

ekonomik yapısı, gelir düzeyi ve kişi başına düşen milli gelir oranı nispetinde değişmektedir.

Vergilendirmede etkinlik, mali etkinlik ve ekonomik etkinlik olmak üzere ikili bir yapıya sahiptir. Devletlerin mevcut vergi kanunları çerçevesinde kamu harcamalarını arttırma çabası mali etkinliği ifade etmektedir. Teorik olarak, toplanan vergilerle hedeflenen kamu harcamalarının karşılanabiliyor olması mali etkinlik düzeyidir.

Devletten beklenen hizmetlerin gerçekleşebilmesi devletin vergilendirmede mali etkinlik çerçevesinde vergi gelirlerini arttırabilmesine bağlıdır. Vergi gelirlerinin nereye kadar arttırılabileceği sorusunun cevabı mevcut siyasi ve ekonomik sistem doğrultusunda verilebilmektedir.

Etkinlik konusunda somut verilerin olmaması, ölçme problemini ortaya çıkarmaktadır. Vergilendirmede mali etkinlik, hedeflenen vergi geliri ile gerçekleşen vergi gelirini karşılaştırmak suretiyle sağlanabileceği gibi, hesaplanmaya çalışılan kayıt dışı vergi oranının seviyesine göre de hesaplanmaktadır.

Vergilendirmede mali etkinliğin sağlanmasında, mükellef, konu ve matrah seçimi önemli rol oynamaktadır. Mükellef ve konu bakımından haksız ayrımlar yapmak mükellefleri vergi kanunları dışına çıkmaya sevk edecektir.

Vergilendirmede ekonomik etkinlikte devletin gelir elde etmesinden daha çok, vergilemenin sosyal ve ekonomik amaçları dikkate alınmaktadır. Vergilendirmede etkinlik kaybı, mükellefin refah kaybının, mükellefin vergi

nedeniyle azalan geliriyle örtüşmemesi durumudur²³¹. Vergilendirmede ekonomik etkinlik, mükelleflerin vergi bilinçleri ve faaliyet alanları üzerinde gerçekleşecek, olumlu ya da olumsuz etkileri dikkate almaktadır.

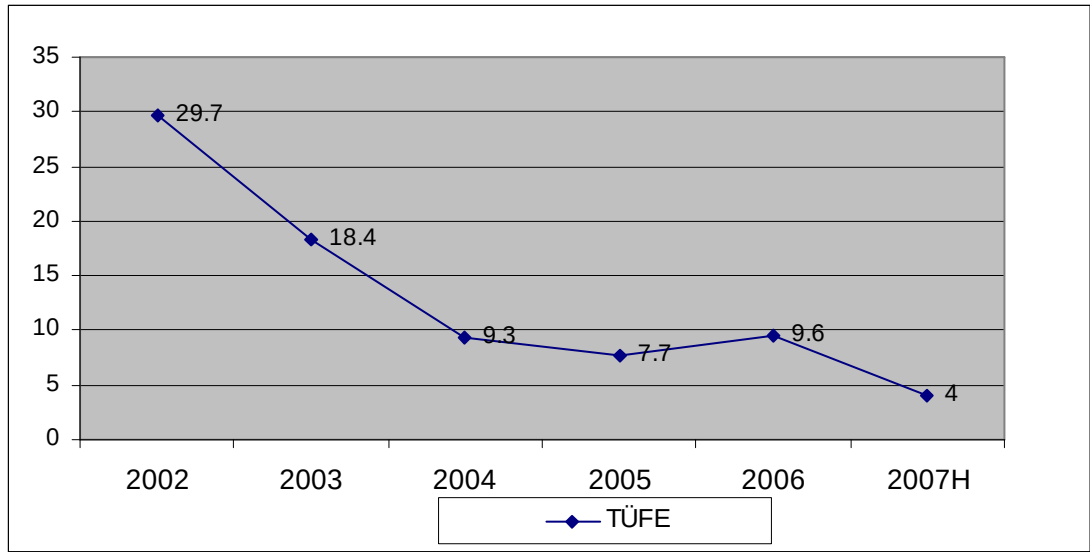
Vergilendirmede ekonomik etkinlik kaybı, farklı vergi konuları itibari ile farklı uygulamalar yapılması sonucunu ortaya çıkaracaktır. Çünkü böyle bir durum mükelleflerin tutum ve davranışlarını olumsuz yönde etkileyecektir.

Vergilendirmede kişisel harcamaları dikkate alan uygulamaların amacı; insanların kişisel harcama tutarlarını korumaktır. Kişisel harcamaların vergilendirmede dikkate alınmasında etkinlik, dikkate alınan miktarın kişisel harcamaları kapsama kabiliyetine bağlıdır. Kişisel harcamalar ülkedeki en düşük gelir seviyesini gösteren asgari ücretin tespitinde en büyük göstergedir. Bu nedenle, asgari ücretin kişisel harcamalara yönelik uygulamalarca ne ölçüde korunduğunun saptanması, ülkemizde kişisel harcamaların dikkate alınmasında etkinlikte ne derece başarı sağlandığını ortaya koyacaktır.

Ekonominin içerisinde bulunduğu durum yani enflasyon, faiz oranı, GSMH gibi göstergeler vatandaşların satın alma kabiliyetlerini etkilemektedir. Ülkenin içerisinde bulunduğu ekonominin seyrine göre kişisel harcamaların kapsamı değişecektir.

Aşağıda verilen Şekil 2, Türkiye için 2002 – 2007 yılları arasında enflasyon oranlarını göstermektedir. Tablo incelendiğinde farklı oranlarda olmakla birlikte ülke de bir enflasyon olgusunun varlığını ortaya koymaktadır. Enflasyon ortamında artan fiyatlar kişilerin harcama kabiliyetlerini düşürecektir.

²³¹ Abdurrahman AKDOĞAN, Kamu Harcamaları İle İlgili Genel Sorunlar ve Mali Yönetimin Etkinliği Açısından Bazı Yansımaları, **Maliye Seçme Yazıları**, Ed. Binnur ÇELİK, Fatih SARAÇOĞLU, Ankara, 2003, s. 24.

Kaynak.

<http://www.sgb.gov.tr/presentation/Plan%20ve%20B%C3%BCt%C3%A7e%20Komisyonu%20Konu%C5%9Fma%20Metni.pdf> Erişim.(23.05.2007)

Şekil 2. TÜFE Yüzde Değişimi (Önceki Yılın Aralık Ayına Göre)

Tablo 19 ise; ülkelere göre satın alma gücü paritesini göstermektedir. Tablo'da açık bir şekilde görüleceği üzere farklı ülkelerin değişik ekonomik durumları kişilerin satın alma güçlerini farklılaştırmaktadır. Değişik satın alma gücüne sahip insanların kişisel harcama kalemleri birbirinden farklılık arz edecektir.

Fiziksel yaşamın devamı için gerekli maddelerin fiyat düzeyinin AB ülkeleri ile karşılaştırıldığı Tablo 20'ye bakıldığında Türkiye'deki fiyatların AB ortalamasının altında olduğu görülmektedir. Fakat bu durum yanıltıcıdır. Çünkü, ülkelerin GSYH' lerinin karşılaştırmasına bakıldığında durumun böyle olmadığı ortaya çıkmaktadır. Tablo 19' da açıkça görüldüğü üzere satın alma gücü paritesine göre düzenlenmiş GSYH oranı AB ülkelerinin dörtte biri hatta ABD'nin altıda biri durumundadır. Bu durum açıkça göstermektedir ki, mükelleflerin kişisel harcama tutarları korunmaya muhtaç bir durum sergilemektedir.

Tablo 19. Kişi Başına Reel GSYH (ABD Doları cinsinden Satınalma Gücü Paritesine Göre), 1995-2005

Ülkeler	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Almanya	22.050	22.679	23.208	23.867	24.422	25.568	26.352	27.108	28.933	29.916	30.777
Yunanistan	16.698	17.236	18.181	18.909	19.564	20.939	22.146	24.307	26.091	27.691	29.578
İrlanda	18.057	19.637	22.390	24.320	26.217	28.852	30.778	33.032	34.580	36.536	38.850
Hollanda	21.861	22.882	24.305	25.402	26.393	28.384	30.432	31.288	31.854	33.571	35.120
Türkiye	5.569	5.984	6.502	6.651	6.274	6.814	6.144	6.520	6.739	7.212	7.711
İngiltere	19.887	20.943	22.312	23.275	23.989	25.588	27.092	28.978	29.873	31.780	32.860
ABD	27.542	28.780	30.228	31.485	32.994	34.574	35.308	36.140	37.470	39.660	41.789

Kaynak. <http://stats.oecd.org/wbos/default.aspx?querytype=view&queryname=221> Erişim. (26.06.2006).

Tablo 20. Harcama Gruplarına Göre Gıda ve Alkolsüz İçecekler Fiyat Düzeyi Endeksleri, 2005 (AB25=100)

Harcama Grupları	ALMANYA	YUNANİSTAN	İRLANDA	HOLLANDA	İNGİLTERE	MALTA	SLOVENYA	TÜRKİYE
Gayri Safi Yurtiçi Hasıla	105,3	82,8	119,2	105,2	107,9	68,2	71,9	62,3
Gerçek kişisel tüketim	105,2	83,3	122,3	104,2	106,2	69,6	73,1	61,9
Gıda ve alkolsüz içecekler	103,2	90,4	122,5	98,0	104,6	83,6	86,0	77,3
Gıda	103,4	89,3	120,6	99,1	103,6	81,1	86,3	76,4
Ekmek ve tahıllar	106,5	99,1	118,4	98,6	89,6	80,2	94,6	62,0
Et	113,1	78,6	114,1	108,8	115,0	68,1	81,8	82,1
Balık	112,4	95,8	111,8	101,3	94,7	88,4	92,1	82,1
Süt, peynir ve yumurta	90,0	122,1	128,2	99,1	108,2	92,1	76,6	110,1
Bitkisel ve hayvansal yağlar	87,8	120,8	93,6	88,2	101,3	92,9	91,0	91,2
Meyve, sebze ve patates	106,0	64,9	134,4	102,7	101,7	81,2	90,2	55,3
Diğer gıdalar	99,9	111,8	124,0	90,4	109,7	94,2	92,4	106,6
Alkolsüz içecekler	103,1	105,8	142,9	85,1	114,1	108,7	84,0	91,2

Kaynak. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1493,1&_dad=portal&_schema=PORTALErişim.(26.06.2006).

Ülkemizde, insanların yalnız kişisel harcamaları için gerekli miktara yetecek ücret düzeyine asgari ücret denilmektedir²³². Asgari ücret, toplum içerisinde yaşayan işçinin, normal ihtiyaçlarını karşılayan bir ücret olarak da tanımlanabilir²³³. Ülkemizde yalnız kişisel harcamalarını karşılamaya yetecek miktarda gelir elde eden asgari ücretliler de vergilendirilmektedir. Bu kişilerin vergilendirilmeleri sebebiyle düştükleri kişisel harcama tutarı sıkıntısı gelir vergisi içerisindeki farklı uygulamalarla giderilmeye çalışılmaktadır. Korunmaya muhtaç bu gelire yönelik gelir vergisi kapsamında yapılan uygulamalar, ülkemizde mükelleflerin kişisel harcamalarının korunmasında ne ölçüde başarılı olduğu konusunda fikir verecektir. Bu doğrultuda hazırlanmış Tablo 21, ülkemizde 4 kişilik bir aile için gerekli, gelir vergisi kanununca koruma altına alınmış kişisel harcama tutarları ve asgari ücret miktarları karşılaştırmalı bir şekilde verilmiştir.

Tablo 21. Gelir Vergisi Hasılatının Toplam Vergi Gelirlerine Oranının Korunan Kişisel Harcamalarla Karşılaştırılması, Türkiye

Yıllar	Korunan Tutar/Asgari Ücret	Gelir Vergisi/ Toplam Vergi Gelirleri
1974	0,43	34,4
1975	0,43	35,4
1976	0,43	36,7
1977	0,28	41,4
1978	0,15	44
1979	0,09	47,3
1980	0,05	51,8
1981	0,15	48,2
1982	0,59	45,6
1983	0,36	45,5
1984	0,24	45,1
1985	0,24	34,6
1986	0,28	35,2
1987	0,20	34,2
1988	0,20	33,7

²³² 12.02.1972/14097 Sayılı Asgari Ücret Yönetmeliği.

²³³ Elif Sibel PÜRSÜNLERLİ, **Asgari Ücretin Vergi Dışı Bırakılması “Türkiye ve Yabancı Ülke Uygulamaları”**, Asil Yayın Dağıtım, Ankara, 2003, s. 22.

Tablo 21. (Devamı) Gelir Vergisi Hasılatının Toplam Vergi Gelirlerine Oranının Korunan Kişisel Harcamalarla Karşılaştırılması, Türkiye

Yıllar	Korunan Tutar/Asgari Ücret	Gelir Vergisi/ Toplam Vergi Gelirleri
1989	0,15	38,6
1990	0,14	41,0
1991	0,12	42,4
1992	0,11	42,4
1993	0,10	40,4
1994	0,17	30,9
1995	0,17	30,4
1996	0,17	30,1
1997	0,15	31,6
1998	0,15	37,7
1999	0,19	33,3
2000	0,22	23,4
2001	0,18	29,1
2002	0,13	23,0
2003	0,15	20,2
2004	0,14	19,5
2005	0,14	20,3
2006	0,14	21,0

Kaynak. Bütçe Gider ve Gelir Gerçekleşmeleri (1924 - 1995) Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, T.C. Maliye Bakanlığı, Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, S. 1995/5, http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/CVI/Tablo_46.xls.htm, Erişim: 25.08.2007

Tablo 21 incelendiğinde kişisel harcama tutarı olarak belirlenen asgari ücrette, dikkate alınan miktarın göstermelik olarak belirlenmiş, mükellefin kişisel harcamalarının korunması konusunda gerçeklerden uzak ve asgari ücreti korumaktan yoksun olduğu görülmektedir.

Kişisel harcamaları dikkate alan uygulamaların etkinliğinin ölçülmesi ciddi bir uygulama alanının oluşturulmamış olması nedeniyle oldukça güç bir konudur. Vergilemede etkinlik mali etkinlik ve ekonomik etkinlik olmak üzere ikili bir yapıda incelenecektir.

2.1. Vergilendirmede Mali Etkinlik Açısından Türk Gelir Vergisinde Kişisel Harcamalara Yönelik Uygulamaların İncelenmesi

Vergilendirmede mali etkinlikte, yapılan uygulamanın vergi gelirlerini arttırması beklenmektedir. Bir başka değişle kişisel harcamaların dikkate alınmasına yönelik uygulamaların, gelir vergisi hasılatını arttırıcı yöndeki yansımaları, kişisel harcamaları dikkate alan uygulamaların gelir vergisinin etkinliğini olumlu yönde etkilediğı sonucunu ortaya çıkaracaktır.

Kişisel harcamalar için gerekli gelir miktarlarının korunmasından, mükelleflerde vergilendirmeye karşı oluşacak reaksiyonların önüne geçilmesi ve mükelleflerin vergiye uyumları sağlanmaya çalışılmaktadır. Vergilendirmede mali etkinlikte, Bu doğrultuda kişisel harcamaların korunması ile vergi kayıp ve kaçığının önüne geçilmesi ve vergi gelirlerinin artırılması öngörülmektedir.

Ülkemizde yıllar itibari ile gelir vergisinin toplam vergi gelirleri içerisindeki payına bakıldığında dikkate alınan kişisel harcama tutarındaki değişimlerle gelir vergisi değişim oranlarının örtüşmediğı görülmektedir. Bunun başlıca nedeni, gelir vergisi sisteminde dikkate alınan kişisel harcama tutarının, gelir vergisi miktarını etkileyen etkenlerin yanında çok küçük kalmasıdır.

2.2. Vergilendirmede Ekonomik Etkinlik Açısından Türk Gelir Vergisinde Kişisel Harcamalara Yönelik Uygulamaların İncelenmesi

2.2.1. Gelir Vergisinde Kişisel Harcamaların Kaynak Dağılımında Etkinlik Üzerine Etkisi

Kaynak dağılımında etkinlik, özel ve kamusal ihtiyaçların etkin bir şekilde karşılanabilmesi için, kıt kaynakların kamu ve özel sektör arasında

paylaştırılmasıdır. Karma ekonomik sistemlerde kaynaklar, özel ve kamu sektöründe birbirinden ayrı iki farklı sürece bağlıdır. Buna göre kişisel ihtiyaçları oluşturan, özel ihtiyaçlar piyasa ekonomisi tarafından, sosyal ya da kamusal ihtiyaçlar ise kamu ekonomisi tarafından karşılanmaktadır²³⁴. Kıt ekonomik kaylarla kişisel harcamaların sağlanması sırasında üretim birimi; piyasa ekonomisinde firmalar, kamu ekonomisinde ise bürokrasidir²³⁵.

Gelir vergisi içerisinde mükelleflerin kişisel harcamaları için gerekli gelir miktarının koruma altına alınmaması, kaynak dağılımında etkinlik fonksiyonunu olumsuz yönde etkiler. Bu olumsuzluklar, fiziksel zorlamalar, iş gücü mobilitesi ve meslek seçimi, vergiden kaçınma ve vergi kaçakçılığı biçiminde ortaya çıkmaktadır.

2.2.1.1.Fiziksel Zorlamalar

Gelir vergisinde kişisel harcamaların korunmaması nedeniyle geliri azalan mükellef, kişisel harcamalarını sağlayabileceği gelir seviyesine tekrar gelebilmek amacıyla daha fazla çalışmak zorunda kalmaktadır. Mükelleflerin çalışma saatlerini arttırmaları ya da ek işlerde çalışmaları mükellefleri fiziksel yönden yıpratacaktır. Bunun yanında çalışma koşulları yasalarla belirlenmiş, genelde ücretli kesim olan memur işçi gibi mükellefler bu yıpranmayı göze almış olsalar bile, kanuni zorunluluklar dolayısıyla kişisel harcamalarını karşılayamayacaklardır.

Şekil 3, elde edilen gelir ve dinlenme süreleri arasındaki ilişkiyi açıklamak üzere çizilmiştir²³⁶. Buna göre yatay ekseninde mükellefin dinlenme süresi verilmiş olup, (O) 'dan (N) noktasına doğru hareket edildiğinde dinlenme süresi, aksi yönde çalışma süresi artmaktadır. (K) noktası mükellefin kişisel harcamaları için gerekli miktarı göstermektedir. Gelir vergisi

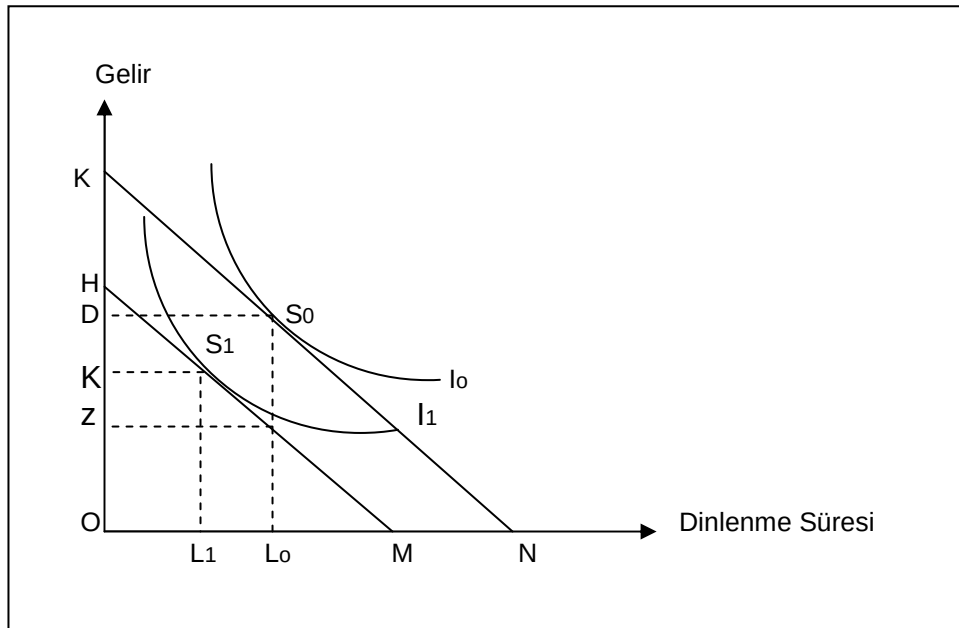
²³⁴ Orhan ŞENER, **Kamu Ekonomisi**, Alkım Yayınları, İstanbul, 1988, s. 14.

²³⁵ Orhan ŞENER, a.g.e., s. 14.

²³⁶ Hüseyin ŞAHİN, **Mikro İktisat**, 2. Baskı, Ekin Kitabevi, Bursa, 1999, s. 44 – 45.

öncesinde mükellefin çalışabileceği maksimum süre ve elde edebileceği gelir düzeyi (y) eksenini üzerinde IOKI olarak gösterilmiştir. Mükellef IONI kadar dinlendiğinde gelir elde edemeyecektir. IKNI olarak gösterilen bütçe doğrusu mükellefin çalışma saatleri doğrultusunda elde edeceği gelirin çeşitli bileşimlerini göstermektedir. Gelir vergisinin olmadığı bir dönemde mükellefin (l_0) ile gösterilen kayıtsızlık eğrisinin IKNI bütçe doğrusuna teğet olduğu (S_0) Noktasında IKL₀I kadar çalışarak IODI gelirini elde etmekte ve dengeye ulaşmaktadır.

Şekil 3' de mükellefin geliri üzerinden bir gelir vergisi alındığı durumda, mükellefin bütçe doğrusu sol aşağıya kayarak IHMI yi oluşturacaktır. Aynı çalışma düzeyi ile mükellefin yeni geliri kişisel harcama tutarını gösteren (K) noktasının altında kalan (Z) noktası kadardır. Kişisel harcama tutarını elde etmek mecburiyetinde olan mükellef gelirini (K) noktasına çıkarmak isteyecek ve yeni denge (l_1) kayıtsızlık eğrisinin IHMI bütçe doğrusuna teğet olduğu (S_1) noktasında kurulacaktır. Bu durumda mükellef kişisel harcamalarını gerçekleştirebilmek için (L_0L_1) kadar daha fazla çalışmak zorunda kalacaktır.

Şekil 3. Gelir Çalışma Süresi İlişkisi

Bedensel veya hukuki bir takım nedenlerden dolayı çalışma düzeyini arttıramayan mükellefler (L_0) mevcut çalışma düzeyleriyle (Z) kadar gelir elde edecekler ve kişisel harcamalarını karşılayamayacaklardır. Bu mükelleflerin gelirlerinin bir takım uygulamalarla (K) noktasına çıkarılmaları şarttır. Aksi durum bu mükelleflerin yaşam haklarını ellerinden alacaktır.

2.2.1.2. İş Gücü Mobilitesi ve Meslek Seçimi

Vergi uygulamaları değişik gelir konularına değişik uygulamalar yaptığı takdirde bir takım faaliyet alanlarının korunması söz konusu olacak ve mükellefler arasında eşitsizlik oluşacaktır. Kişisel harcamaların karşılanması gerekliliği yetişmiş iş gücü hareketleri ve faaliyet konusu seçiminde önemli rol oynamaktadır. Normal olarak meslek seçimi üzerinde etkisi olmayan vergiler, kişisel harcamalarını koruyabilmek için arayış içerisinde olan mükelleflerin oluşturdukları vergi yükü farklılıkları ile önemli bir etken durumuna gelmektedirler.

Kişilerin refah ve yaşam standartlarını belirleyen temel unsur, ekonomik faaliyetler içerisinde üstlenmiş olduğu roldür. Bu rol, mükellefin sahip olduğu kişisel harcamalarını karşılama kabiliyetini de etkileyecektir. Ülkemizde fertlerin iş gücü durumları Tablo 22’de gösterilmiştir.

Genç bir nüfusa sahip ülkemizde, çalışma çağına gelmiş nüfusun %43’ü iş gücü piyasasında istihdam edilmektedir. İşgücü piyasasında istihdam edilenlerin %57’si ücretli ya da yevmiyeli çalışmaktadır.

Çeşitli nedenlerle çalışmayan 29.3 milyon kişinin %43.6’sı ev hanımı, %12.2’si öğrenci, %10.3’ü ise emeklidir. Fertlerin %5.8’i gayrimenkul ve menkul geliri elde ettiği için çalışmamayı tercih ederken, %11.2’si özürlü ya da yaşlılık nedeniyle çalışmamakta, geriye kalanlar ise iş bulamamaktadır.

Tablo 22. İş gücü Durumu, Türkiye (Bin Kişi)

	2002	2003	2004	2005	2006
Toplam Nüfus	68.393	69.479	70.556	71.611	72.606
- 15 Yaş altı nüfus	20.352	20.567	20.650	20.785	20.938
- 15 yaş üstü nüfus	48.041	48.912	49.906	50.826	51.668
İstihdam edilenler	21.354	21.147	21.791	22.046	22.330
- Ücretli	8.979	9.042	9.279	10.358	11.017
- Yevmiyeli	1.646	1.665	1.800	1.590	1.600
- İşveren	1.186	1.052	1.020	1.132	1.201
- Kendi hesabına çalışan	5.089	5.250	5.388	5.438	5.246
- Ücretsiz aile işçisi	4.455	4.138	4.303	3.527	3.266
İşsizler	2.464	2.493	2.498	2.520	2.446
İş gücüne dahil olmayan nüfus	24.223	25.271	25.614	26.260	26.891
- İş arayan, çalışmaya hazır	1.021	946	1.223	1.714	2.087
- Mevsimlik çalışan	813	894	464	481	411
- Ev hanımları	12.211	12.578	13.301	13.025	12.780
- Öğrenciler	3.191	3.458	3.283	3.393	3.590
- Emekliler	2.713	2.982	2.886	2.908	3.031
- Özürlüler	2.448	2.471	2.840	3.098	3.292
- Diğer	1.826	1.942	1.617	1.641	1.700

Kaynak. Zafer YÜKSELER, **Gelir Tüketim Harcamaları Anketleri, Anket Sonuçlarına**

Farklı Bir Bakış, T.C. Merkez Bankası, Ankara, 2004,s.44,

http://www.tuik.gov.tr/PrelstatistikTablo.do?istab_id=572. Erişim: 25.05.2007

İş gücü mobilitesi ve meslek seçimi üzerinde ayırma kuramına yönelik olarak yapılan uygulamalar etkilidir. Ayırma kuramı, diğer gelir unsurlarına nazaran daha farklı bir korumaya gereksinim duyan gelir unsurlarına yönelik olarak uygulandığında, kişisel harcamaların dikkate alınmasında etkinliği sağlayıcı bir uygulamadır. Ancak bir takım kimselere ayrıcalık tanıyıcı bir amaçla uygulandığında etkinlikten uzaklaştırıcı bir etkiye sahip olacaktır.

Sonuç olarak, vergilerin mükellef geliri üzerinde oluşturduğu tahribat, mükellefi ya çalışma yerine dinlenmeyi tercih etmeye, ya da daha fazla çalışmaya teşvik edecektir. Alt gelir grubuna dahil bireyler için bu etki, mecburen daha fazla çalışma şeklinde ortaya çıkacaktır. Ancak, daha fazla çalışma fırsatı bulamayan bireyler faaliyet alanlarını değiştireceklerdir. Bu durumda, vergi dolayısıyla faaliyet alanını terk eden bireyin, vergi uygulamaları aracılığıyla dikkate alınan kişisel harcama tutarı, yeni meslek alanı seçiminde etkili olacaktır.

2.2.1.3. Vergiden Kaçınma ve Vergi Kaçakçılığı

Vergiden kaçınma, vergiyi doğuran olaya bilerek neden olmayarak vergi yükünün dışında kalma çabasıdır. Vergiye karşı gösterilen reaksiyonların en önemlisi olan vergi kaçakçılığı ise, vergi borcu doğmuş olmasına rağmen, vergi kanunlarına aykırı düşen hareketlerle verginin hiç ödenmemesi ya da kısmen ödenmesi olarak tanımlanmaktadır²³⁷.

Vergiden kaçınma ile vergi kaçakçılığı arasındaki en büyük fark kanunlara aykırılık noktasında çıkmaktadır. Vergiden kaçınma bir vergi planlaması şeklinde düşünülebilecekken, vergi kaçırma kanunlara aykırı davranmak suretiyle suç teşkil etmektedir. Marjinal vergi oranlarının yüksekliği, idari etkinliğin düzeyi, mükelleflerin vergi bilinci ve eğitim düzeyleri gibi faktörlerin etkisi altında ortaya çıkmaktadır²³⁸.

Vergi kayıp ve kaçağının varlığı, üretim faktörlerinin karlılığını, dolayısıyla kaynakların toplumsal refah açısından en etkili olacakları alanlarda kullanımını engellemektedir. Vergi kayıp ve kaçağı oranının yüksek

²³⁷ AKDOĞAN, **Kamu Maliyesi**, a.g.e. s.165 – 166.

²³⁸ AKDOĞAN, **Kamu Maliyesi**, a.g.e., s. 165.

olduğu ülkelerde, üretim faktörleri bazı alanlarda yoğunlaşırken bazı alanlarda hiç ilerlemeyecektir.

İdarenin bilgisi dışına çıkarılan ekonomik faaliyetlerin ölçülebilmesi kuşkusuz kolay değildir. Bu nedenle vergi dışı kalan ekonominin buna bağlı olarak da vergi kayıp ve kaçığının ne kadar olduğunu tam olarak ve doğrudan hesaplamak mümkün değildir. Kurumsal eksiklikler nedeniyle olanı takip etmekte bile zorlanan gelişmekte olan ülkeler, vergi kaybına yönelik gerçekleri istatistiklere yansıtmakta zorlanmaktadır²³⁹.

Vergiden kaçınma ve vergi kaçakçılığında genelde iki sebep etkili olmaktadır. Bu sebeplerden birincisi, kişisel harcamalarının üstünde gelir elde eden mükelleflerin, gerek vergi bilinci eksiklikleri gerekse idari etkinlik düzeyi eksiklikleri gibi nedenlerle vergi ödemekten sakınmaları durumunda, ikincisi ise, kişisel harcamaları için gerekli gelir kısmını elde edemeyen mükelleflerin, kişisel harcamalarını karşılayabilmek için bir kurtuluş yolu olarak ortaya çıkmaktadır.

Çalışanların kişisel harcamalarının korunması işverenleri vergi kaçırma yada vergiden kaçınma yollarından uzak tutacaktır. Ücreti korunan çalışanın işverene ilave bir yük yüklememesi kayıtlı çalışan oranını arttıracak²⁴⁰ ve vergi kaybını azaltacaktır.

Vergiden kaçınma yasal yollarla olmakla birlikte devleti gelir kaybına uğratmaktadır. Vergi kaçırma ise daha vahim bir sonuç doğurmakta ve suç teşkil etmektedir. Devletler insanların elde ettikleri kişisel harcama tutarlarını vergilendirerek, insanları suça teşvik eder duruma düşmektedirler. Devletlerin

²³⁹ Fatih SAVAŞAN, Türkiye’de Kayıtdışı Ekonomi ve Vergi Kaybı Tahminleri, **19. Maliye Sempozyumu** “ Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçakları Önlenmesi Yolları, Uludağ Üniversitesi İ.İ.B.F. Maliye Bölümü, 10 – 14 Mayıs 2004 Belek/Antalya, s.54.

²⁴⁰ Şükrü KIZILOĞLU, “Asgari Ücretin Vergi Dışı Bırakılması ve Ortaya Çıkabilecek Sorunlar” **Yasa Hukuk Dergisi**, C.1, S.13, Ocak 1980, s. 188

mükelleflerini suçlu duruma düşürmemeleri için, mükelleflerin kişisel harcamaları için gerekli gelir kısmını kanunlarla güvence altına alması gerekmektedir. Aksi takdirde kişisel harcamalarını kendileri korumaya kalkan mükellefler daha büyük bir vergi kaybına sebep olacaklardır. Ayrıca kanunların güvenilirliği sarsılacaktır.

2.2.2. Gelir Vergisinde Kişisel Harcamaların Gelir Dağılımında Etkinlik Üzerine Etkisi

Mevcut kaynaklarla sosyal refahın maksimize edilmesi için kaynak dağılımı ve elde edilen gelirin toplumu oluşturan bireyler arasında nasıl bölüşüleceği konusunda değişik görüşler bulunmaktadır.

Bu görüşlerden biri, ekonomik etkinlik ve eşitlikçi gelir dağılımı arasında ilişki kurmaktadır. Buna göre, tam rekabet varsayımı altında kaynakların etkin dağılımı ve bu etkin dağılım sonucunda ortaya çıkacak bölüşümün adil olması gerekliliğidir²⁴¹. Bu yaklaşım Pareto optimumu çerçevesinde belirlenmekte ve kaynak dağılımındaki değişme bir başkasının refahını azaltmadan bir kişinin refahını arttırıyorsa sosyal refahın artacağını savunmaktadır²⁴².

İkinci bir görüş, bireylerin faydasının kardinal olarak ölçülerek, bu ölçüm üzerinden bir genelleme yapılabileceğini savunmaktadır²⁴³. Ancak farklı gelir düzeylerinde bulunan kişilerin son birim gelirden elde ettikleri fayda birbirinden farklı olacaktır. Daha yüksek gelire sahip bir bireyin son birim gelirden elde ettiği marjinal fayda, daha düşük gelire sahip bir bireyin son birim gelirden elde ettiği marjinal faydadan daha düşük olacaktır. Sosyal

²⁴¹ PINAR, a.g.e., s. 281.

²⁴² PINAR, a.g.e., s. 282.

²⁴³ PINAR, a.g.e., s. 282.

fayda bireylerin faydaları toplamına eşittir²⁴⁴. O halde yüksek gelirlilerden yapılacak transferle düşük gelirli mükelleflerin kişisel harcamalarını gerçekleştirebilecekleri gelir seviyesine çıkarmak, sosyal refahı artıran etken olacaktır.

Gelir bölüşümünde tartışılan konulardan biri de, devletin gelir dağılımına müdahale edip etmemesi gerekliliği olmakla birlikte, kamu maliyesinin işlevlerinden birisi de kişisel gelir dağılımını düzeltmektir²⁴⁵.

Gelir, piyasa ekonomisi içerisinde eşit olmayan bir şekilde dağılmaktadır. Bu durum karşısında devletin gelir dağılımına müdahale etmesinin ve bu doğrultuda politikalar üretmesinin gerekliliği tartışılmaktadır. Ancak, kişisel harcamaların dikkate alınması, gelir dağılımında etkinliğin dikkate alınmasından daha önemli bir konudur.

Mükelleflerin kişisel harcamalarının vergi uygulamaları aracılığıyla koruma altına alınması beraberinde kişisel gelir dağılımında etkinliği de getirecektir. Bu yüzden sosyal ve ekonomik amaçlar doğrultusunda, kişisel harcamaların dikkate alınması kişisel gelir dağılımının oluşmasına yardımcı bir faktördür. Ancak, mükellefin kişisel harcamalarının korunmasında amaç gelir dağılımının adilleştirilmesi değildir. Uygulama sonucunda gelir dağılımında ortaya çıkacak iyileşme kişisel harcamalara yönelik uygulamaların pozitif dışsallığı olarak görülmelidir.

Kişisel harcamaların korunması sonucu olarak gelir dağılımında meydana gelen değişikliklerin yapısı, bir ülkede kişisel harcamaların korunması konusundaki başarı durumunu da ortaya koyacaktır.

²⁴⁴ Güneri AKALIN, **Kamu Ekonomisi**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2000, s. 44.

²⁴⁵ AKALIN, **Kamu Ekonomisi**, s. 151.

Gelir dağılımı ölçümü yaygın olarak kullanılan Lorenz eğrisi ve Lorenz eğrisi ile ilişkili Gini katsayısı yöntemleri ile hesaplanmakta ve nüfusun en zenginden en fakire doğru sıralanmasıyla elde edilen yüzde yirmilik dilimlerinin milli gelirden aldığı payları gösteren Tablolar da bu amaçla kullanılmaktadır.

Ülkemizde yıllar itibari ile nüfusun birinci yüzde yirmilik diliminin milli gelirden aldığı paydaki gelişim, gelir vergisi içerisinde uygulanan kişisel harcamaların etkinliğinin ölçülmesinde yol gösterici olacaktır. Ancak gelir dağılımından önce ülkemizde gelir yapısının incelenmesi gerekmektedir.

Ülkemizde hanehalkı bütçe anketlerine göre; kişi başına yıllık kullanılabilir gelir miktarları Tablo 23’de verilmiştir.

Tablo 23. Kişi Başına Yıllık Kullanılabilir Gelir Seviyesi, Türkiye (YTL.)

	1994	2002	2003	2004	2005
Ortalama	37	2.102	2.606	3.091	3.533
1.% 20	11	625	804	933	1.062
2.% 20	16	1.042	1.384	1.713	2.114
3. % 20	23	1.423	1.880	2.394	2.848
4. %20	34	2.075	2.656	3.359	3.927
5. % 20	93	5.106	6.110	7.059	7.716
Yıllık Net Asgari Ücret	25	2.087	2.712	3.727	4.202

Kaynak. Zafer YÜKSELER, Ercan TÜRKAN, **Türkiye’de Hanehalkı: İşgücü, Gelir, Harcama ve Yoksulluk Açısından Analizi**, TEK, 2007, s.9

Ülkemizde yıllar itibariyle kişi başına kullanılabilir gelir ile kişi başına GSYİH ilişkisine bakıldığında, bir iyileşme olduğu gözlemlenmektedir. 2002 yılında GSYİH’ nın 0.525’i kadar olan kişisel gelir, 2005 yılında 0.528’e yükselmiştir. Ancak birinci %20’lik dilimde gerçekleşen artış çok sınırlı kalmıştır.

Son yıllarda asgari ücrette yaşanan artış, milli gelirden en düşük payı alan birinci %20'lik dilim üzerinde olumlu sonuçlar doğurmuş ve gelir dağılımını düzenleyici etkide bulunmuştur.

Ülkemizde 1963 – 2003 yılları arasında çeşitli kişi ve kuruluşlar tarafından sekiz adet gelir dağılımı çalışması yapılmıştır. 1987, 1994, 2002 ve 2003 yılı çalışmalarını eski adıyla DİE yeni adıyla TÜİK yürütmüştür. TÜİK 2002 yılından buyana hanehalkı bütçe anketini düzenli bir şekilde yıllık olarak uygulamaktadır.

2002 yılı öncesinde yapılan çalışmaların kullandıkları yöntem ve örneklem hacimleri birbirinden farklıdır. Hatta 2003 öncesi TÜİK tarafından yapılan üç çalışmada da farklılıklar bulunmaktadır.

Tablo 24. Gelir Dağılımı Araştırma Sonuçları, Türkiye

	1963	1968	1973	1986	1987	1994	2002	2003	2004	2005
Toplam	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
1. % 20 (Q1)	4,5	3,0	3,5	3,9	5,2	4,9	5,3	6,0	6,04	6,05
2. % 20 (Q2)	8,5	7,0	8,0	8,4	9,6	8,6	9,8	10,3	10,7	11,0
3. % 20(Q3)	11,5	10,0	12,5	12,6	14,1	12,6	14,0	14,5	15,2	15,8
4. %20(Q4)	18,5	20,0	19,5	19,2	21,2	19,0	20,8	20,9	21,8	22,6
5. % 20(Q5)	57,0	60,0	56,5	55,9	49,9	54,9	50,1	48,3	46,1	44,4
Gini Katsayıları	0,55	0,56	0,51	0,46	0,43	0,49	0,44	0,42	0,40	0,38
Q5 / Q1	12,7	20,0	16,1	14,3	9,6	11,2	9,5	8,1	7,6	7,3
Q1 + Q2	13,0	10,0	11,5	12,3	14,8	13,5	15,1	16,3	16,7	17,0

Kaynak. Zafer YÜKSELER, Ercan TÜRKAN, **a.g.e.**, s. 4

Tablo 24, hanehalkı bütçe anketlerinden elde edilen gelir dağılımı bilgileri ile, ülkemizde her yıl oluşan kullanılabilir gelirin hanehalkı ve fertler arasındaki bölüşümünü ortaya koymaktadır.

Tablo 24 incelendiğinde beşinci %20'lik grubun, milli gelirden ilk üç grubun toplamından fazla pay aldığı görülmektedir. Son yıllarda birinci

%20'lik dilimle beşinci %20'lik dilim arasındaki gelir farklılıklarının azaldığının gözlemlenmesine rağmen hala gelir grupları arasındaki farkın çok fazla olduğu görülmektedir. Bunun sebebi birinci %20'lik dilimin korunamamasıdır.

Bir ülkede etkin bir gelir dağılımından bahsedebilmek için gelir grupları arasındaki harcama seviyelerine de bakmak gerekir. Nüfusun zengin kesimi ile fakir kesimi arasındaki harcama farkı gelir dağılımında adaletin sağlanmasında ne kadar etkili olunduğunu ortaya koyacaktır.

Gelir dilimleri itibariyle fert başına tüketim harcamaları 1994 ile 2002 yılları arasında kısmi bir azalmaya uğramışsa da 2003 yılından itibaren tekrar artmıştır. 1994 yılında, beşinci %20'lik gelir diliminde kişi başına tüketim, birinci % 20'lik dilimde kişi başına düşen tüketimin 3.9 katı iken, 2003 yılında 4.3 katına yükselmiştir. Birinci yüzde %20'lik dilim 2003 yılında % 5.7, 2004 yılında %19.6 ve 2005 yılında %23.9 artarken, beşinci %20'lik dilim 2003 yılında % 26.7, 2004 yılında %17 ve 2005 yılında %20.5 oranında artmıştır.

Tablo 25. Fert Başına Tüketim Harcaması, Türkiye

	2002	2003		2004		2005	
	Fert Başına Yıllık Tüketim Harcaması (YTL)	Fert Başına Yıllık Tüketim Harcaması (YTL)	Fert Başına Reel Tüketim Artışı (%)	Fert Başına Yıllık Tüketim Harcaması (YTL)	Fert Başına Reel Tüketim Artışı (%)	Fert Başına Yıllık Tüketim Harcaması (YTL)	Fert Başına Reel Tüketim Artışı (%)
1.% 20	923	976	-15,61	1.168	10,20	1.448	14,60
2.% 20	1.179	1.435	-2,86	1.731	11,07	2.272	21,33
3. % 20	1.465	1.780	-3,03	2.261	16,96	2.812	14,97
4. %20	1.841	2.269	-1,64	2.911	18,13	3.550	12,73
5. % 20	3.267	4.140	1,13	4.850	7,87	5.846	11,42

Kaynak. <http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do> Erişim.(25.05.2006)

Ülkemiz genelinde 2002 yılından bu yana kişi başına düşen tüketim miktarının birinci %20'lik dilimdeki artış oranı, ortalama %16 iken beşinci

%20'lik dilimde %12 olmuştur. Yılar itibariyle kişi başına kullanılabilir gelir reel olarak düşmüştür. Bu düşüş toplumda meydana gelen yoksullaşmayı işaret etmektedir.

SONUÇ

Vergilerin “ödeme gücüne” göre alınması genel esastır. Kişisel harcamalarını karşılamaya yetecek gelir düzeyinin üzerinde geliri olmayan bir mükellefte vergi ödeme gücünden bahsedilemez.

Devletler, sahip oldukları güç doğrultusunda vergilendirme yetkilerini kullanırken mali ve ekonomik etkileri göz önünde bulundurmanın yanı sıra sosyal etkileri de göz ardı etmemelidir. Sosyal devlet ilkesi gereği devletler, vergilendirme yaparken, vergilendirilenler üzerinde adaleti sağlamak zorundadırlar. Vergilendirmede adaletin sağlanabilmesi, ödeme gücüne göre vergilendirmeyi esas alan bir uygulama öngörmektedir. Bu uygulama, yalnız kişisel harcamalarını karşılayabilecek kişi ya da ailelerin vergilendirilmemesini ve bu doğrultuda bazı araç ve tekniklerin kullanılmasını gerektirmektedir

Devletler, genel ekonomiyi dikkate alarak, dar anlamda kişinin fizyolojik ve kültürel yaşamını devam ettirebilmesi, geniş anlamda ise, kişinin kendisinin ve ailesinin fizyolojik ve kültürel yaşantısının devamı için gerekli geliri, yani kişisel harcama tutarını kişilere sağlamak zorundadırlar.

Üzerinde kesin çizgilerle belirlenmiş fikir birliği olmamakla birlikte çoğunluk tarafından benimsenen adil vergileme kavramı, bireyler arasındaki vergi yükü dağılımının, toplumun kabul edebileceği bir şekilde gerçekleşmesini öngörmektedir. Bu durum vergilendirmenin toplumu oluşturan tüm bireylerin mali güçleri doğrultusunda yapılması ile mümkün olabilecektir. Bu doğrultuda kişisel harcamaların vergi uygulamaları aracılığıyla dikkate alınması adil bir vergi sisteminin oluşumunda önem arz etmektedir.

Gelir vergisine tabi mükelleflerin vergi matrahlarının belirlenmesinde kişisel harcama tutarlarının dikkate alınarak korunması, sosyal ve ekonomik hatta mali yönden olumlu sonuçlar doğuracaktır. Mükelleflerin kişisel harcamalarını koruma amacıyla ülkemizde 1950 yılında gelir vergisinin yürürlüğe konulduğu tarihten bu güne; en az geçim indirimi, ayırma ilkesi doğrultusundaki uygulamalar, tarifelerden yararlanılması, çeşitli istisna, muafiyet ve indirimlerden yararlanması gibi bir çok vergileme tekniği ve bu tekniklere yönelik araçlar kullanılmasına neden olmuştur. Bu çalışmalar, belirlenen kişisel harcama tutarının mükelleflerin elinden alınmamasını öngören yapıda uygulamalar olmuştur.

Mevcut gelir vergisi tarifemiz, yalnız kişisel harcamalarını karşılamaya yetecek miktarda geliri olan bir mükellefi %15 oranında vergilendirmeyi öngörmektedir. Bu durum, kişisel harcamalarını karşılayabilecek durumdaki mükellefleri bile %15 nispetinde yaşam sınırının altına düşürmektedir.

2007 yılına gelindiğinde, kişisel harcamaların gelir vergisi tarafından koruyan önemli uygulamalardan vazgeçilmiştir. Vergi sistemimize 2008 yılından itibaren geçerli olmak üzere asgari geçim indirimi isimli bir müessese sisteme eklenmiştir. Bu değişiklik 2007 yılı için bazı gelir vergisi mükelleflerini korumasız bırakmıştır. Gelir Vergisi Kanunu'nda kişisel harcamaları korumaya yönelik uygulamalara son verilmesi ve bunun neticesinde toplumsal bir felaketin yaşanmaması, ya ülkemizde kişisel harcamalarını karşılama sıkıntısı çeken kimsenin bulunmadığını göstermekte ya da devletin gelir kaybettiği anlamına gelen, kayıt dışılık olgusunun varlığını ortaya koymaktadır.

Ödeme gücü ilkesinin gerçekleştirilmesini sağlayan en önemli uygulamaların kaldırılması, gelir vergisi açısından hissedilir bir eksikliğin ortağa çıkmasına yol açacaktır. Bu eksiklik dar gelirli özellikle de 2007 yılında kişisel harcamaları tamamen korumasız bırakılan ücretli kesim üzerinde

kendini belirgin şekilde hissettirecektir. Kişisel harcamalarını karşılama mecburiyeti içerisinde olan mükellefler, şüphesiz 2007 yılında kişisel harcamalarını bir şekilde temin edeceklerdir. Ancak devlet bu durum karşısında gerek verginin mali amacı doğrultusunda, gerekse sosyal ve ekonomik amaçları doğrultusunda zarara uğrayacaktır.

Kişisel harcamaların korunması konusunda en önemli problem koruma altına alınacak tutarın tespit edilmesinde ortaya çıkmaktadır. Bu durum ülkenin sosyal, kültürel ve ekonomik şartları doğrultusunda belirlenecek maktu bir tutar ile aşılabilecektir. Kaldı ki, gelişen teknoloji ve ülkelerin istatistik kurumlarına yaptıkları yatırımlar, devletlerin vatandaşlarının kişisel harcama tutarlarını belirleme konusunda işerini kolaylaştırmaktadır.

Kişisel harcama tutarı belirlenirken kişisel ve fiziksel bir takım özellikler dikkate alınmalı, vergilendirme birimi olarak kişiden ziyade toplum içerisinde bir bütün halinde yaşayan aile dikkate alınmalıdır.

Ülkemizdeki uygulamaların en büyük eksikliği, tespit edilen ve dikkate alınan kişisel harcama tutarının günün şartlarına uygunluktan uzak oluşudur. Belirlenen kişisel harcamalara yönelik tutarlar insanların kişisel harcamalarını koruma konusunda yetersiz kalmış ve getiriş amaçlarındaki ciddiyeti yansıtamamıştır. Bu konuda asgari ücret bir ölçü olarak kullanılacak olursa, dikkate alınan kişisel harcama tutarı ile belirlenen asgari ücret arasında uçurum olduğu ortaya çıkacaktır.

Kişisel harcamaları dikkate alan uygulamalarda kullanılan yöntemin matrahtan indirim usulü olarak belirlenmesi, alt gelir grupları lehine gelir dağılımına bir nebze katkı sağlayacaktır.

Bir çok yabancı ülke vergilendirdiği bir gelire aldığı vergiyi iade etmek yerine hiç vergilendirmemeyi tercih etmektedir. Bu ülkelerin vergi tarifelerinde belirlenen kişisel harcama miktarına kadar gelir düzeyi, %0 oranında vergilendirilmekte, yani vergilendirilmemektedir. Ülkemizde de vergi tarifesindeki ilk dilimin kademeli de olsa düşürülmesi, zaman içerisinde tarifenin sıfır oranlı dilimi içermesi gerekmektedir.

Tüm mükellefleri doğru bir şekilde kavrayan ve adil bir vergilendirme ortamı sağlayan vergi sistemlerinde kişisel harcamaların korunması toplum huzuru açısından doğru bir uygulama olacaktır. Ancak adaletin yerleşmediği vergi sistemlerinde zaten bir takım eksiklikler sayesinde vergi dışına çıkılabiliyorken, bir de meşru yollarla vergi dışına çıkış yolu açacaktır ki, bu durum devletin vergi gelirlerini azaltacaktır. Dolayısıyla insani bir yanı bulunan kişisel harcamaların vergi uygulamaları aracılığıyla korunabilmesinin doğru bir şekilde yapılabilmesi, doğru çalışan bir vergi sistemine sahip olmasına bağlıdır. Böyle bir sistemde uygulanan kişisel harcamaları korumaya yönelik uygulamalar kayıt dışılığı önlemede, mükellefin vergiye gönüllü uyumunu artırmada ve mükelleflerin vergi ödeme gücünü daha doğru biçimde kavranarak vergi adaletine, gelir dağılımına ve rasyonel vergilendirmeye katkı sağlanacaktır.

Ülkemizdeki gelir dağılımı bozuk bir yapıya sahiptir, diğer yandan son 40 yılda vergi yükü % 240 artmış ve kayıt dışı, önemli noktalara gelmiştir. Ülkemizde sağlıklı, adil ve rasyonel bir gelir vergilemesi için, mükelleflere bazı kolaylıkların tanınmasından ziyade öncelikle, vergi sistemi temel bir reforma tabi tutularak defter, belge ve kayıt düzeni oturturulmalıdır. Vergi sistemimiz incelendiğinde dolaysız vergilerden toplanamayan vergilerin adaletsiz dolaylı vergiler aracılığıyla alındığı görülmektedir.

Ülkemizde, kapsamlı bir vergi reformunun ardından uzun süre uygulama imkanı bulan vergi iadesi sistemi genişletilerek tekrar ele

alınmalıdır. Vergi iadesi sisteminde, mükellefin kişisel harcamalarına yönelik kalemler gerçekçi bir şekilde belirlendiğinde, kişisel harcamaları koruma altına alma konusunda en doğru uygulama olarak karşımıza çıkacaktır. Çünkü, amaç kişisel harcamalar için gerekli geliri insanlara sağlamaksa, yapılan harcamanın karşılığını iade etmek en doğru çözüm olacaktır.

KAYNAKÇA

- AKALIN, Güneri; **Kamu Ekonomisi**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2000.
- AKDOĞAN, Abdurrahman; **Gelir Vergisi Açısından Vergi Adaletine Teknik Bir Bakış**, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, Yayın no:137, Ankara, 1980.
- AKDOĞAN, Abdurrahman; “Gelir Vergisinde Aile Reisi Beyanı ve Değerlendirilmesi”, **Mali Hukuk Dergisi**, Sayıştay Denetçileri Derneği Yayınları, s. 67, Ankara, 1981.
- AKDOĞAN, Abdurrahman; **Gelir ve Kurumlar Vergilerinin (Yasal Düzenlemelerin İşleyişi açısından) İncelenmesi ve Değerlendirilmesi**, Gazi Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi Matbaası, Ankara, 1988.
- AKDOĞAN, Abdurrahman; “Vergi İadesi Uygulamasının Yıllık Gelir Vergisi Beyannamesi İle İlişkilendirilmesi ve Vergilendirilmesinin Etkinliği”, **Yaklaşım**, Mart 1994.
- AKDOĞAN, Abdurrahman; “Kamu Harcamaları İle İlgili Genel Sorunlar ve Mali Yönetimin Etkinliği Açısından Bazı Yansımaları”, **Maliye Seçme Yazıları**, Ed. Binnur ÇELİK, Fatih SARAÇOĞLU, Ankara, 2003.
- AKDOĞAN, Abdurrahman; **Kamu Maliyesi**, Genişletilmiş 11. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara, 2006.
- AKDOĞAN, Abdurrahman; **Vergi Hukuku ve Türk Vergi Sistemi (Temel İlke ve Esaslar, Vergileme ve Vergiler Hukuku, Uygulama Örnekleri)**, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş Altıncı Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara, 2006.
- AKDOĞAN, Abdurrahman, KIZILOT, Şükrü, EYÜPGİLLER Saygın; Türk Vergi Sistemi, “Temel Kavramlar, Gelir Servet ve Harcamalar Üzerinden Alınan Vergiler”, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, Ankara, 1982
- AKSOY, Şerafettin; Kamu **Maliyesi “Kamu Harcamaları-Kamu Gelirleri-Devlet Borçları-Bütçe-Maliye Politikası”**. Gözden Geçirilmiş ve İlaveli 3. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1998.
- AKTAN, Coşkun Can; **Kamu Ekonomisinden Piyasa Ekonomisine; Özelleştirme**, Ankara, 1992.

- AKTAN, Coşkun Can; **Haklar ve Özgürlükler Antolojisi**, Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu Yayınları, Ankara, 2000.
- BASTABLE, C. F.; **Public Finance**, 2. cilt, London, 1895.
- BERİŞ, Hamit Emrah; **Küreselleşme Çağında Egemenlik Ulusal Egemenliğin Yeni Sınırları**, Lotus Yayın evi, Ankara, Aralık, 2006.
- BIYIK, Recep, KIRATLI, Aydın; **Son değişiklikler Çerçevesinde Gelir ve Kurumlar Vergisi Matrahının Tespitinde Giderler ve İndirimler**, Güncellenmiş 5. Baskı, Yaklaşım Yayıncılık, Ankara, 2007.
- BULUTOĞLU, Kenan; “Siyasal Süreçte Vergi Reformu”, **Vergi Reformları Kongresi Tebliğ ve Yorumları**, İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, İstanbul, Atatürk Kültür Merkezi 21-23 Ocak, 1981.
- COONEY, John; **The International Handbook of Corporate and Personal Taxes**, 9th. Ed., Tolley, Nexia International, 2006.
- CÜCELOĞLU, Doğan; **İnsan ve Davranışı “Psikolojinin Temel Kavramları”**, 15. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2006.
- Çalışma Gücü Kayıp Oranlarına Göre Rapor Verilen Özürlü Sayısı
http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/SlIVI/1981_2006_Turkiye_Geneli.xls.htm. Erişim:20.08.2007
- DEĞİRMENDERELİ, Ali; “Türk ve Alman Gelir Vergisinde Ödeme Gücünü Gerçekleştirmede Kullanılan Araçlar”, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon, 1996.
- DEVELLİOĞLU, Ferit; **Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lügat**, 4. Ofset Baskı, Doğuş Ltd. Şti. Matbaası, Ankara, 1980.
- DEVİRİM, Fevzi; **Maliye Politikası**, Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Yayınları No;4, İzmir, 1983.
- DİE, 2003Yoksulluk Çalışması
http://www.die.gov.tr/TURKISH/SONIST/YOKSL/ACIKLAMALAR_2003.doc. Erişim. 23.05.2007
- DİKMEN, M. Orhan; **Asgari Geçim İndirimi**, Sermet Matbaası, İstanbul, 1956.
- DİKMEN, M. Orhan; **Maliye Dersleri**, Sermet Matbaası, İstanbul, 1964.

DİKMEN, M. Orhan; **Liberal, Bitaraf ve Müdahaleci Vergi Politikaları**, İ.Ü. İktisat Fakültesi, 1995.

DİLİK, Sait; “Yaşlılık, Malüllük ve Ölüm Aylık ve Gelirlerinin Değişen İktisadi Şartlara Göre Ayarlanması Açısından 25.8.1999 Gün ve 4447 Sayılı Yasanın Yorum ve Eleştirisi”, **İş Hukuku ve İktisat Dergisi**, Kamu-İş,C.5,S.2Ocak,2000.

DİNLER, Zeynel; **Mikro İktisat**, 13. Basım, Ekin Kitabevi, Bursa, 2000.

DJ TROTMAN-DICKENSON, **Economics of the Public Sector**, Macmillan, London, 2006.

DPT, 8.Beş Yıllık Kalkınma Planı Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, DPT Yay.No:2599, ÖİK:610, 2001, s.40.

DUE, John F.; **Government Finance “An Economic Analysis”**, Third Edition, Export Edition, United Kingdom, 1963.

Dünyada ve Türkiye’de Vergi Oranları; İktisadi Etkileri, Bazı Mali ve Ekonomik Göstergeler, TÜGİAD Yay., Ankara, 2002.

ERGİNAY, Akif; **Vergi Hukuku” İlkeler-Vergi Tekniği-Türk Vergi Sistemi**, 14. Baskı, Savaş Yayınları, Ankara,1990.

ERGİNAY, Akif; **Kamu Maliyesi “Kamu Gelirleri – Kamu Giderleri – Devlet Bütçesi – Kamu Borçları – Maliye Politikası”**,Gözden Geçirilmiş ve İşlenmiş 15. Baskı, Savaş Yayınları, Ankara,1994.

Eurostat,

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1493,1&_ad=portal&_schema=PORTAL Erişim 26.06.2006

FALAY, Nihat; **Maliye Tarihi “Ders Notları”**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2000.

Gelir, Kurumlar ve Katma Değer Vergisinin Genel Bütçe Vergi Gelirleri İçindeki Payı,
http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VII/CVI/Tablo_46.xls.htm, Erişim: 25.08.2007

GOODE, Richard; **The Individual Income Tax**, The Brookings Institution D.C., 1964.

GÖZLER, Kemal; **Türk Anayasa Hukuku Dersleri**, Ekin Kitabevi, Bursa, 2000.

GÜNEŞ, İsmail; Devlet Kavramı,

<http://idari.cu.edu.tr/gunes/kamu/devlet.html>, Erişim: 25.08.2006

HABERMAS, Jürgen; “Öteki” olmak “Öteki”yle Yaşamak; **Siyaset Kuramı Yazıları**, Çev. İ. Aka, 2., Baskı, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2004.

Internal Revenue Service,

<http://www.irs.gov/formspubs/article/0,id=164272,00.html>.Erişim: 27.07.2007.

İLKMEN, Şeref Nuri; **Maliye**, Kutulmuş Matbaası, İstanbul, 1970.

İnsan Hakları Everensel Beyannamesi,

<http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhak/pdf01/203-208.pdf>.

Erişim: 23.05.2007

İNSEL, Ahmet ; **Yoksulluk Dışlanma ve STK’lar**, Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları no 6,İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim Araştırma Birimi Yayınları, İstanbul, 2005

İPEK, Selçuk; “Vergilemede Ayırma İlkesi ve Türkiye’ de Gelir Vergisi Uygulamaları”, **E-Yaklaşım**, sayı 3, Mart 2005.

İRTENK, Saffet R; **Maliye Dersleri**, Ticaret Matbaacılık T.A.Ş., İzmir, 1965.

KARAL, Enver Ziya ; **Osmanlı Tarihi “İslahat Fermanı Devri 1856 – 1861”**, 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1983.

KAYNAK, Muhteşem; **Kalkınma İktisadı**, 2. baskı, Gazi Kitabevi, Ankara, 2007

KAYNAR, Reşat; **Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat**, 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991.

KIZILOT, Şükrü; **Gelir Vergisi Kanunu ve Uygulaması**, C.1, Ankara, 1991

KIZILOT, Şükrü; Ücretli ve Emeklinin 1.214 Doları 100 Dolara İnmiş, **Hürriyet**, 7 Ağustos 2007.

KIZILOT, Şükrü; “Asgari Ücretin Vergi Dışı Bırakılması ve Ortaya Çıkabilecek Sorunlar”, **Yasa Hukuk Dergisi**, C.1, S.13, Ocak 1980.

KIZILOT, Onur; “İrlanda’da Vergi ve Asgari Geçim İndirimi Oranları”, **Yaklaşım**, S.6, 2003.

- KIZILOT, Şükrü, KILIÇ Cem, Müderrisoğlu, Okan; **AB Yolunda Mali Dünyamız**, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, 2. Baskı, Ankara,2006.
- KIZILYALLI, Hüsnü ; **Türk Vergi Sisteminin Ekonomik Etkileri**, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Ankara, 1965.
- KOCAHANOĞLU, Osman Selim ; **Gerekçeli Açıklamalı Vergi Kanunları**, Vergi Reformu 14. Özel Baskı, Özener Matbaası, İstanbul, 1999.
- KORKMAZ, Esfender; **Vergi Yapısı ve Gelişimi**, Gür – Ay Matbaası, İstanbul, 1982.
- KOTLER, Philip; **Pazarlama Yönetimi “Çözümleme Planlama ve Denetim”**, C/1, Çev. Yaman ERDAL, Beta Basım /Yayım Dağıtım, İstanbul, 1984.
- LOWRY Rich and Spoiler ; **National Review**, C. XLVIII, No; 1, Ocak 1996
- Maliye Bakanı Sayın Kemal UNAKITAN 'ın 2007 Yılı Bütçesi TBMM Genel Kurulu Sunuş Konuşması,
<http://www.sgb.gov.tr/presentation/Plan%20ve%20B%C3%BCT%C3%A7e%20Komisyonu%20Konu%C5%9Fma%20Metni.pdf>
Erişim: 23.05.2007
- MOFFİT, Robert A.; “The Negative Income Tax and The Evolution of U.S. Welfare Policy” **NBER**, Cambridge, June, 2003
- MUCUK, İsmet; **Pazarlama İlkeleri**, Türkmen Kitabevi, Yenilenmiş 14. Basım, İstanbul, 2004.
- MUTER, Naci; **Vergi Teorisi**, Emek Matbaası, Manisa, 1999.
- NADAROĞLU, Halil; **Türkiye’deki Vergi Reformlarının Genel Bir Değerlendirilmesi**, Vergi Reformları Kongresi Tebliğ ve Yorumları, İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, İstanbul, Atatürk Kültür Merkezi 21-23 Ocak 1981.
- NADAROĞLU, Halil; “Vergi Sistemimizin Etkinliği”, Türkiye II. Maliye Eğitimi Sempozyumu, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayını No; 234, Eskişehir, 1987
- National Accounts of OECD Countries, Main Aggregates, 2007
<http://stats.oecd.org/wbos/default.aspx?querytype=view&queryname=221> Erişim 26.06.2006

- NEMLİ, Arif; **Kamu Maliyesine Giriş**, 2. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1984.
- NEUMARK, Fritz; **Gelir Vergileri “Teori ve Pratik”**, Tercüme Eden; M. Orhan Dikmen, Milli Mecmua Basımevi, İstanbul, 1945.
- NEUMARK, Fritz; **Maliyeye Dair Tetkikler**, İ.Ü. Yayın No;118, 3. Baskı, İstanbul 1950.
- ORTAÇ, F. Rifat; Vergilendirilebilir Gelir Kavramı, Geliri Belirleyen Teoriler ve Türk Gelir Vergisinde Yer Alan Gelir Tanımlaması, **Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, C.1 S.2, Ankara, 1999
- ORTAÇ, F. Rifat; **Gelir Vergisinin Üniter Yapısı**, Gazi Kitabevi, Ankara, 2000.
- ORTAÇ, F. Rifat; Vergi Yapısı Kavramı ve Türkiye’de 1980 Sonrası Vergi Yapısının Değerlendirilmesi, **Maliye Seçme Yazılar**, ed. Binnur ÇELİK, Fatih SARAÇOĞLU, Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Geliştirme Vakfı, Ankara, 2003
- ÖNDER, İzzettin; “Çeşitli Açılardan Vergileme ve Sorunları”, Vergilerin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkilerinin Araştırılması, VI. Türkiye Maliye Eğitimi Sempozyumu Hacettepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Maliye Bölümü, 21-23 Mayıs 1990 Lara – Antalya.
- PAKDEMİRLİ, Ekrem; **Ekonomimizin 1923’den 1990’a Sayısal Görünümü**, Milliyet Yayınları, 1991.
- PARASIZ, İlker; **Türkiye Ekonomisi 1923’ten Günümüze İktisat ve İstikrar Politikaları**, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 1998
- PINAR, Abuzer; **Maliye Politikası “Teori ve Uygulama”** Naturel Kitap Yayın Dağıtım, Ankara, 2006.
- PRICE WATERHOUSECOOPERS, **Individual Taxes 2002-2003**, Worldwide Summaries, PwC, John Wiley&Sons Inc., New Jersey 2002, s.5
- PÜRSÜNLERLİ, Elif Sibel; **Asgari Ücretin Vergi Dışı Bırakılması “Türkiye ve Yabancı Ülke Uygulamaları”**, Asil Yayın Dağıtım, Ankara, 2003.
- SAVAŞAN, Fatih; “Türkiye’de Kayıt Dışı Ekonomi ve Vergi Kaybı Tahminleri”, Türkiye’de Vergi Kayıp ve Kaçakları Önlenmesi Yolları 19. Maliye Sempozyumu, Uludağ Üniversitesi İ.İ.B.F. Maliye Bölümü, 10 – 14 Mayıs 2004 Belek/Antalya.

- SAYGILIOĞLU, Nevzat; Vergi Denetimi ve Vergi Kayıp ve Kaçağının Ölçülebilirliği ile Ekonomiye Etkileri, T.İİ.V.K, 13 – 14, Nisan, 1994, İYT. Ve Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Mezunları Derneği, İstanbul, 1996.
- SÖNMEZLER, Gökhan; Küreselleşme ve Kriz: Gelişmekte olan ülkelerde kamu finansmanının dönüşümü, **Kamu Maliyesine Yeni Bakış “Teori ve Uygulama”** editörler; Nihat FALAY, Mehmet ŞAHİN, Ahmet KESİK, Seçkin Yayınları, Ankara, 2006
- STİGLİTZ, J.E. ; **Economics of the Public Sector**, W.W.Norton & Company, 2000.
- ŞAHİN, Hüseyin ; **Mikro İktisat**, 2. Baskı, Ekin Kitabevi, Bursa, 1999
- ŞEKER, Sakıp ; Özel Gider İndirimi Sistemine Göre Vergi İadesi Sistemi, Yaklaşım, 1994/5
- ŞENER, Orhan; **Kamu Ekonomisi**, Alkım Yayınları, İstanbul, 1988.
- ŞENYÜZ, Doğan; **Türk Vergi Sistemi “Gelir, Kurumlar ve Katma Değer Vergisi**, Gözden Geçirilmiş 6. Baskı, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2000.
- TAŞ, Metin; “Ödeme Gücü Açısından Türk Gelir Vergisinin Değerlendirilmesi”, **Banka ve Ekonomik Yorumlar**, 1991.
- TAŞ, Metin; Türkiye’de Vergi Gelirlerinin Arttırılmasına Yönelik Önlemler, 10.Türkiye Maliye Sempozyumu, Antalya,1994, İ. Ü.İkt. Fak. Maliye Bölümü, İkt. Fak. Yayın No: 554, İstanbul, 1996
- T.C. Maliye Bakanlığı, Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, **Bütçe Gider ve Gelir Gerçekleşmeleri (1924 - 1995)**, Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, S. 1995/5
- TUNCER, Selahattin; Sakatlık ve Vergi Sorunları, **Vergi Dünyası**, Yıl 1, S.3, 1981.
- TURHAN, Salih; **Vergi Teori ve Politikası**, Der Yayınları, İstanbul, 1987.
- TÜRK, İsmail; **Maliye Politikası**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2004.
- TÜRKAY, İmdat; **Bireysel Emeklilik ve Şahıs Sigorta Primlerinin Vergilendirilmesi**, Maliye ve Hukuk Yayınları, Ankara, 2005.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası “1961 Anayasası”;
<http://www.anayasa.gen.tr/1961ay.htm>. Erişim: 27.07.2007

Türkiye İstatistik Kurumu

<http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do>. Erişim 25.05.2006

Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu

<http://www.turkis.org.tr/source.cms.docs/turkis.org.tr.ce/index.asp?wapp=52521E5F-FCA5-4BDD-940D-A284DA6F151D>.

Erişim 14.08.2007

TÜRKKOT, Mustafa; Amerikan Bireysel Gelir Vergisi, **E-Yaklaşım**, S.10, Mayıs, 2004.

UNAY, Cafer; **Genel İktisat**, Ekin Kitabevi, Bursa, 1997.

ÜÇÖK, Coşkun, MUMCU, Ahmet **Türk Hukuk Tarihi**, 2. Baskı, Olgaç Matbaası, Ankara, 1981.

VARCAN, Nezih; **Maliye Tarihi**, Birlik Ofset, Eskişehir, 1988

Yapılan İadeler,

http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/VI/CVI/Tablo_49.xls.htm Erişim: 20.08.2007

Yıllar İtibarıyla Günlük ve Aylık Asgari Ücretler,

http://www.calisma.gov.tr/istatistik/cgm/yillar_asgari_ucret.htm. Erişim: 09.08.2007

Yoksulluk Nedir?

<http://www.yoksulluklamucadele.org/icerik.php?id=1>. Erişim. (25.04.2006)

YÜKSELER, Zafer; **Gelir Tüketim Harcamaları Anketleri, Anket**

Sonuçlarına Farklı Bir Bakış, T.C. Merkez Bankası, Ankara, 2004

YÜKSELER, Zafer, TÜRKAN, Ercan: **Türkiye’de Hanehalkı: İşgücü, Gelir, Harcama ve Yoksulluk Açısından Analizi**, TEK, 2007

ÖZET

ŞAHİN, Serdar. Gelir Vergisi Matrahının Belirlenmesinde Kişisel Harcamaların Dikkate Alınmasının Vergilendirmede Etkinlik Açısından Analizi ve Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans, Ankara, 2007

İnsanların yaşamlarını devam ettirebilmeleri için yaptıkları zorunlu ihtiyaçlara yönelik harcamalara kişisel harcamalar denilmektedir. Kişilerin ve toplum içerisinde bir bütün olarak varlık gösteren ailelerin, fiziksel ve kültürel yaşamlarının devamı, kişisel harcamalarını karşılayabilme kabiliyetlerine bağlıdır. Yani, toplumların oluşumu ve devamı, insanların kişisel ihtiyaçlarının karşılanabilme düzeyleri ile paralellik göstermektedir. Bu doğrultuda, kişisel harcamalar yüzyıllar boyunca sosyal ve ekonomik nedenlerle devletler tarafından korunmaya çalışılmıştır.

Kişisel harcamalara yönelik vergisel koruma yöntemleri, insanların fiziksel ve kültürel yaşantılarının devamı için gerekli tutarın vergi uygulamaları aracılığıyla korunması esasını öngörmektedir. Kişisel harcamalarını karşılama gücü içerisinde bulunan mükelleflerin, kişisel harcamaları için gerekli gelir kısımlarının vergilendirilmemesi toplum refahını olumlu yönde etkileyecektir.

Türkiye'ye bakıldığında, insanların kişisel harcamalarının vergi uygulamaları aracılığıyla korunması amaçlı çeşitli uygulamalar gerçekleştirildiği görülmektedir. Ancak kişisel harcamaları koruma altına almaya yönelik asıl uygulamalar, gerçek kişilerin vergilendirilmesini öngören gelir vergisinin uygulanmaya konulduğu 1949 yılından itibaren Türk vergi sistemi içerisinde yer almıştır.

Mükelleflerin kişisel harcamalarının koruma altına alınması, kayıt dışılığın önlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Türkiye'de özellikle gelir vergisi tarifesi yapısı göz önüne alındığında kişisel harcamalarını karşılama

güçlüğü içerisindeki mükelleflerin, önemli bir vergi yükü ile karşı karşıya bulunduğu görülmektedir.

Anahtar Sözcükler

1. Gelir Vergisi
2. Vergi Matrahı
3. Kişisel Harcama
4. Yoksulluk
5. Etkinlik

ABSTRACT

ŞAHİN, Serdar. The Analysis and Assessment of Personal Expenditures in Relation to Economic Efficiency, While Determining Income Tax Base, Master of Science, Ankara, 2007

Personal expenditures are the expenditures that satisfy compulsory needs deemed necessary to sustain people's lives. The continuation of the physical and cultural life of the individuals and their families are subject to their ability to meet so – called personal expenditures. In other words, the formation of the society and its continuity go hand in hand with the ability level of satisfying personal needs. That is why states have preserved certain level of personal expenditures.

The tax protection methods related to the individual expenditure, Project he needed amount of tax that is necessary for the continuation of the physical and cultural life of human beings by the tax applications. For the taxpayers who are unable to afford their individual expenditures, no income taxation is necessary as the expenditures enhance the societies prosperity.

In Turkey, for instance, there are several applications for the protection of the individual expenditures through taxing procedures. However, the main application for the protection of individual expenditures goes back to 1949, the year when the income tax came into force.

The protection of the individual expenditures of taxpayers has an important role in preventing the shadow economy. In Turkey, especially when the structure of the income tax Schedule is scrutinized, the taxpayers unable to afford their expenditures do face serious burdens.

Key Words

1. Income Tax
2. Tax assessment
3. Personal Expenditures
4. Poverty
5. Efficiency